

TOPLUMSAL EĞİLİMLER-3

KASIM 2023

TÜRKİYE'DE DİNDARLIK ALGISI

HATEM ETE | ABDULLAH YARGI

TÜRKİYE'DE DİNDARLIK ALGISI

.....
HATEM ETE | ABDULLAH YARGI
.....

KASIM 2023

	03	Sunuş
	04	Yönetici Özeti
	09	Giriş
İNANÇ EVRENİ/BEYANI		
	12	Dini İnanç
	17	Allah'tan Dua ile Yardım İsteme
	21	Allah'ın Varlığına İnanç ile İlgili Farklı Duruşlar
	24	Ahlak-İman İlişkisi
DİNDARLIK ÖRÜNTÜLERİ	28	Temel Bulgular
	31	Dindarlığın En Önemli Kriteri
	33	Kişinin Dindarlık Algısı
	37	Kişisel Dindarlık Düzeyi
	41	Ailenin Dindarlık Düzeyi
	44	Çocukların Dindarlığına Yönelik İstek
	48	Dini Bilgilerin Kaynağı
DİNİ PRATİKLER/ İBADET	50	Dindarlığın Türkiye'deki Durumu
	52	Temel Bulgular
	54	Vakit Namazlarını Kılma
	57	Cuma Namazına Gitme
	59	Ramazan'da Oruç Tutma
TOPLUMSAL DEĞİŞİM VE DİN	62	Temel Bulgular
	65	Helal ve Haramların Değişen Koşullara Göre Gözden Geçirilmesi
	67	Sarhoş Olmayacak Kadar İçki İçmek
	70	Farklı Cinsel Yönelimlere Hukuki Statü Tanınması
	73	Evlilik Öncesi Cinsel İlişki
	76	Her Müslüman Kadının Başını Örtmesi Gerekir mi?
	80	Dindar Olmanın Ahlaklı Davranmak İçin Yeterli mi?
	82	İslami BankaTercihi
	84	Temel Bulgular
DİN-SİYASET İLİŞKİSİ		
	87	Dindar İnsanların Devlet Yönetiminde Yer Alması
	90	Siyasi Partilerin Dini Söylem Kullanması
	93	Laikliğe Bakış
DİNİ KURUM VE AKTÖRLERE GÜVEN	96	Temel Bulgular
	98	Diyanet İşleri Başkanlığına Güven
	102	Dinî Tarikat ve Cemaatlere Güven
	105	Dini Kanaat Önderlerine Güven
DİNİ MESAFE/ HOŞGÖRÜ	108	Temel Bulgular
	110	Çocuğun Müslüman Olmayan Biriyle Evlenmesine Bakış
	113	Çocuğun Kendi Mezhebimden Olmayan Birisiyle Evlenmesi
	115	Temel Bulgular
	116	Sonuç
	118	Araştırma Örnekleme

Sunuş

İnsanlık küreselleşme, yeni teknolojiler, iklim değişikliği gibi herkesi yatay kesen dinamiklerin yanı sıra her bir ülkeyi farklı şekillerde etkileyen göç, terör, radikalleşme, eşitsizlik, yoksulluk gibi gelişmeler üzerinden yeni bir tecrübe yaşıyor. Bu tecrübe, birbirinden farklı düzeylerde de olsa, her ülke ve toplumun bilgi, olgu ve değer ile ilişkilerini yapısal olarak dönüştürüyor.

Kitleler bu yeni tecrübeyi anlamlandırmakta zorlandıkça gelecek umudunu kaybederek korku ve endişeye kapılıyor. Mevcut liberal temsil mekanizmalarının yaşadıkları sorunlara ve taleplerine karşı duyarsızlaştığını hissedenden toplumlar, demokratik kültürü örseleyen güçlü liderler etrafında toplanma eğilimi gösteriyor. Sağduyu, müzakere ve ortak akıl arayışı gerilerken, milliyetçilik, kültürel çatışma ve kutuplaşma eğilimleri güçleniyor. Bu krizi derinden hissedenden birçok ülkede, demokratik siyasal kültür ve kurumlar, kutuplaştırıcı söylemler ve otoriter sistemler karşısında güç kaybediyor. Ancak, korku ve tedirginlik üzerinde yükselen bu otoriter ve popülist eğilimler de yaşanan krize cevap üretilmiyor.

Eskinin tükendiği, yeninin doğum sancılarının hissedildiği kritik bir eşikteyiz. Bu eşikte, toplumsal, ekonomik ve siyasal dinamikleri anlamaya, bu dinamiklerin ulusal, bölgesel ve küresel gelişmelerle etkileşimini değerlendirmeye yönelik müzakereye ve sağduyuya dayalı vizyoner değerlendirme ve tartışmalara ihtiyacımız var.

İstanbul Politikalar Merkezi ve Ankara Enstitüsü olarak Türkiye'nin de yakından hissettiği bu dönüşüm sürecinin toplumsal, siyasal ve ekonomik dinamiklerini anlamaya, bu dinamiklerin ulusal, bölgesel ve küresel gelişmelerle etkileşimini değerlendirmeye yönelik olarak *Eşikteki Türkiye* başlığı altında ortak bir araştırma ve etkinlik serisi düzenliyoruz.

Her ay gündemdeki gelişmeleri ve bu gelişmelerin toplumsal, siyasal ve jeopolitik yansımalarını değerlendirmeyi amaçlayan ortak toplantıların yanısıra üç ayda bir toplumun siyasal eğilimlerinde yaşanan değişim ve dönüşümü anlamaya yönelik kamuoyu araştırmaları gerçekleştirilmeyi hedefliyoruz.

Bu çerçevede, bugüne kadar iki rapor yayınladık. Elinizdeki çalışma ile bu serinin üçüncü raporunu yayınlamış oluyoruz.

Evren Balta ve Hatem Ete imzasıyla Mart 2022'de yayınladığımız *Türkiye'de Demokrasi, Güvenlik ve Devlet Algısı* başlıklı araştırma/rapor bu çabanın ilk ürünüydü.

Ardından, Haziran 2022'de Ferhat Kentel ve Hatem Ete tarafından hazırlanan *Türkiye'de Milliyetçilik Algısı*'ni yayınladık.

Toplumun farklı dinamikler üzerinden anlama çabamızı yansıtan bu seriyi *Türkiye'de Dindarlık Algısı* başlıklı araştırma/rapor ile sürdürüyoruz.

Hatem Ete ve Abdullah Yargı tarafından hazırlanan bu çalışmada, toplumun din anlayışında ve dindarlık eğilimlerinde yaşanan değişim ve dönüşümü anlamaya yönelik önemli, dikkat çekici veriler bulacağımıza inanıyoruz.

Fuat Keyman İstanbul Politikalar Merkezi (İPM), Direktör
Hatem Ete Ankara Enstitüsü, Direktör

Yönetici Özeti

“Türkiye’de Dindarlık Algısı” başlıklı çalışmamız, inanç dağılımı, Allah’tan yardım dileme, dini pratiklere yönelik tutumlar, din-siyaset ilişkisi, toplumsal değişim ve din, dini eğitim, dini kurumlar, dini liderlere güven ve dini hoşgörü gibi din ve dinle ilişkili birçok konuyu içeren kapsamlı bir analiz ortaya koymaktadır.

Araştırmamız, Türkiye’de dinin “kimlik” oluşturmada hala en önemli aidiyet unsuru olduğunu teyit etmekte ancak geleneksel dindarlık biçimlerinin yerini daha bireysel maneviyat biçimlerine bıraktığını göstermektedir.

İNANÇ EVRENİ/BEYANI

Dini İnanç

Katılımcıların yüzde 92,3’ü Müslüman olduğunu ifade etmiştir. Deist olduğunu belirtenler yüzde 3,2; ateist olduğunu ifade edenler yüzde 2,7’dir. Müslümanlık aidiyeti hala son derece baskın olmasına karşın ateist ve deist nüfusundaki artış nisbi de olsa oldukça dikkat çekicidir.

Allah’tan Dua ile Yardım İsteme

Toplumun yüzde 93’ü bir sıkıntısı olduğunda dua ederek Allah’tan yardım istediğini ifade etmiştir. Bu oran dini inancını Müslümanlıkla tanımlayan toplumsal kesimlerin oranıyla uyumludur.

Allah’ın Varlığına İnanç ile İlgili Farklı Duruşlar

Katılımcıların yüzde 86’sı Allah’ın var olduğuna inandığını ve bundan hiçbir şüphe duymadığını ifade etmektedir. “Bazı şüphelerim olsa da Allah’ın varlığına inanıyorum” diyenler yüzde 7, “Allah’ın var olup olmadığından emin olamıyorum” diyenler yüzde 2,5, “Allah’ın varlığına inanmıyorum” diyenler yüzde 3’tür.

Ahlak-İman İlişkisi

Katılımcıların yüzde 46’sı “ahlaklı olduğum sürece neye nasıl inandığım o kadar önemli değildir” kanaatine katılmadıklarını ifade ederken, yüzde 37’si bu kanaate katıldıklarını belirtmiştir.

DİNDARLIK ÖRÜNTÜLERİ

Dindarlığın En Önemli Kriteri

Toplumun yarısı, dindarlığın en önemli kriterinin Allah’a inanmak olduğu kanaatindedir. Kalbi temiz tutmak ve ahlaklı olmanın en önemli kriter olduğunu düşünenler yüzde 29, ibadetleri eksiksiz yerine getirmenin en önemli kriter olduğunu düşünenler yüzde 10’dur.

Kişinin Dindarlık Algısı

Katılımcılara “dindarlık açısından kendinizi nasıl tarif edersiniz” sorusu sorulduğunda katılımcıların yüzde 62’si kendisini “dinin gereklerini yerine getirmeye çalışan biri” olarak tarif etmektedir.

Kişisel Dindarlık Düzeyi

Katılımcıların yarıya yakını kendisini dindar bulmaktadır. “Oldukça dindarım” diyenler yüzde 22, “hiç dindar değilim” diyenler ise yüzde 6’dır. Katılımcılardan kişisel olarak kendilerini oldukça dindar olarak görenlerin oranı yüzde 21,9, dindar olarak gören bireylerin oranı yüzde 48,2’dir. Katılımcılar arasında kendisini dindar olarak tanımlayanlar toplamda yüzde 70’tir.

Ailenin Dindarlık Düzeyi

Katılımcılara içinde yetiştikleri aileyi dindarlık açısından değerlendirmeleri istendiğinde, çoğunluğu (%53) ailesinin dindar olduğunu söylerken, yüzde 28,3’ü çok dindar olduğunu söylemektedir. Sadece yüzde 3,6’sı ailesinin dindar olmadığını ve yüzde 1’i ailesinin hiç dindar olmadığını belirtmektedir.

Çocukların Dindarlığına Yönelik İstek

Katılımcıların yüzde 76’sı çocuklarının dindar olmasını istemektedir. Çocuklarının dindar olup olmamasını önemsemeyenler yüzde 12, çocuklarının dindar olmasını istemeyenler yüzde 9’dur.

Dini Bilgilerin Kaynağı

Katılımcıların yarısı dinle ilgili temel bilgileri ailesinden öğrendiğini ifade etmiştir. Dini bilgileri kendisi araştırarak öğrenenler yüzde 20, camiden öğrenenler yüzde 15’tir.

Dindarlığın Türkiye’deki Durumu

Türkiye’de dindarlığın azaldığı yönündeki kanaatin oldukça baskın olmasının nedeni, sekülerleşme ve modernleşmenin artan ivmesi gibi çeşitli faktörlerin yanı sıra eğitim ve medyanın insanların inançları ve uygulamaları üzerindeki etkisinden kaynaklanabilir.

DİNİ PRATİKLER/İBADET

Vakit Namazlarını Kılma

Katılımcıların yüzde 40’ı vakit namazlarını düzenli olarak kıldığını, yüzde 25’i ise ara sıra kıldığını ifade etmiştir. Namaz kılmadığını söyleyenlerin oranı yüzde 18’dir.

Cuma Namazına Gitme

Katılımcıların yaklaşık yarısı Cuma namazına düzenli olarak gittiklerini ifade etmiştir. Ara sıra gidenler yüzde 20, Cuma namazına gitmem diyenler ise yüzde 17’dir. Bu cevaplar, Cuma namazına düzenli olarak gidenlerin oranının, ara sıra gidenlere veya hiç gitmeyenlere göre daha yüksek olduğunu göstermektedir.

Ramazan'da Oruç Tutma

Katılımcıların yüzde 67'si Ramazan'da düzenli olarak oruç tuttuğunu ifade etmiştir. "Eskiden tutardım ama şimdi tutamıyorum" diyenler yüzde 12, oruç tutmayanlar yüzde 11, ara sıra tutanlar ise yüzde 9'dur.

TOPLUMSAL DEĞİŞİM VE DİN

Helal ve Haramların Değişen Koşullara Göre Gözden Geçirilmesi

Katılımcıların yarıya yakını (%47,6) İslam'daki helal ve haramların yeniden değerlendirilmesi fikrine katılmadıklarını belirtmişlerdir. Bu, bu kişilerin İslam'da helal ve yasak olan ilkelerin sabit olduğuna ve değiştirilemeyeceğine inandıklarını göstermektedir.

Sarhoş Olmayacak Kadar İçki İçmek

Katılımcıların önemli bir çoğunluğu (%74,7) "Sarhoş olmayacak kadar içki içmek günah değildir." ifadesine katılmamaktadır. Daha küçük bir yüzdeye (%14,6) sahip katılımcı bu ifadeye katıldığını, yüzde 6,6'lık bir kesim ise kısmen katıldığını belirtmiştir.

Farklı Cinsel Yönelimlere Hukuki Statü Tanınması

Katılımcıların yüzde 62'si farklı cinsel yönelimlere hukuki statü tanınmasını doğru bulmazken, yüzde 19,3'ü doğru bulmakta, yüzde 9,5'i de kısmen doğru bulmaktadır.

Evlilik Öncesi Cinsel İlişki

Tabloya göre "evlilik öncesi cinsel ilişkiye karşı" olanlar ezici bir çoğunluğa (%72) sahiptir. Bu oran Türkiye sosyolojisinde beklenen bir sonuç olarak kabul edilebilir.

Her Müslüman Kadının Başını Örtmesi Gerekir mi?

Katılımcıların yüzde 43'ü "her Müslüman kadının başını örtmesi gerekir" kanaatine katılmadığını belirtirken, yüzde 42'si katıldığını ifade etmektedir. Kısmen katılıyorum diyenler yüzde 11'dir.

Dindar Olmak Ahlaklı Davranmak İçin Yeterli mi?

Katılımcıların yüzde 64'ü dindar olmanın ahlaklı davranmak için yeterli olmadığı görüşündedir.

İslami Banka Tercih

"Banka seçerken, İslami banka olmasına önem veririm." ifadesi, İslami ilke ve değerlere uygun ve 'Katılım Bankaları' olarak bilinen bankacılık kurumlarının tercih edilmesini ifade etmektedir. Araştırma sonuçları, yanıt verenlerin yüzde 20,3'ünün bu ifadeye katıldığını ve bu da dini inançlarıyla uyumlu bir bankaya sahip olmaya değer verdiklerini göstermektedir.

DİN-SİYASET İLİŞKİSİ

Dindar İnsanların Devlet Yönetiminde Yer Alması

Katılımcıların yüzde 41'i dindar insanların devlet yönetiminde yer almasını memnuniyet verici bulurken, yüzde 37'si buna katılmamaktadır. Yüzde 15'i de arada durmaktadır. Bu toplumda dindar kişilerin hükümet görevlerinde bulunmasının olumlu ve arzu edilen bir şey olduğu konusunda görüş ayrılığının varlığını göstermektedir. Katılıyorum cevabı daha yüksek olsa da katılmama oranı da oldukça yüksektir. Bu ifadeye kısmen katılan önemli bir kesim (%14,8) de bulunmaktadır.

Siyasi Partilerin Dini Söylem Kullanması

Katılımcıların yarıdan fazlası "siyasi partilerin dini söylemler kullanmasından rahatsızlık duymuyorum" kanaatine katılmadıklarını ifade etmiştir. Başka bir deyişle, toplumun yarıdan fazlası, siyasi partilerin dini söylem kullanmasından rahatsızlık duymaktadır. Spesifik olarak, yanıt verenlerin yüzde 32,7'si ifadeye katılmakta, yüzde 53'ü katılmamakta, yüzde 9,2'si kısmen katılmakta ve yüzde 5,1'i yanıt vermek istememektedir.

Laikliğe Bakış

"Size göre laiklik nedir?" sorusuna verilen yanıtlarda ankete katılanların ezici çoğunluğu (%61,7) laikliği din ve vicdan özgürlüğü olarak görmektedir.

DİNİ KURUM VE AKTÖRLERE GÜVEN

Diyanet İşleri Başkanlığına Güven

Sonuçlar, Diyanet İşleri Başkanlığı'na karşı yüksek bir güvensizlik olduğunu göstermektedir. Buna göre ankete katılanların yüzde 41'i kuruma güvenmediğini belirtirken, yüzde 35,4'ü güvendiğini belirtmiştir. Ankete katılanların yüzde 18,7'si kuruma ne güvendiğini ne de güvensizlik duyduğunu, yüzde 4,9'u ise soruyu cevaplamak istemediğini ifade etmiştir.

Dini Tarikatlara ve Cemaatlere Güven

Araştırma sonuçları, katılımcıların önemli bir çoğunluğunun dini tarikat ve cemaatlere karşı olumsuz bir görüşe sahip olduğunu, yüzde 59,5'lik bir kesimin güvenmediğini göstermektedir. Katılımcıların sadece yüzde 13,9'u dini kurum ve cemaatlere güvendiğini söylerken, yüzde 21,3'ü ne güvendiğini ne de güvensizlik duyduğunu belirtmiştir.

Dini Kanaat Önderlerine Güven

Rakamlara göre, katılımcıların önemli bir bölümünün (%44,5) dini kanaat önderlerine güvenmediğini, yüzde 23,1'nin ise güvendiğini göstermektedir. Katılımcıların önemli bir kısmı (%23,7) dini liderler hakkındaki görüşlerinde tarafsız kalırken küçük bir yüzdesi (%8,7) ise yanıt vermemeyi tercih etmektedir.

DİNİ MESAFE/HOŞGÖRÜ

Çocuğunun Müslüman Olmayan Biriyle Evlenmesine Bakış

Katılımcıların yüzde 34,4'ü çocuğunun Müslüman olmayan biriyle evlenmesine olumlu, yüzde 52,2'sinin ise olumsuz bakmaktadır. Yüzde 13,4'ü ise soruyu fikrim yok şeklinde cevaplamıştır.

Çocuğun Kendi Mezhebinden Biriyle Evlenmesine Bakış

Katılımcıların yarıdan fazlası (%51) çocuklarının kendi mezheplerinden olmayan biriyle evlenmesine olumlu bakmaktadır. Bu durumu olumsuz bulanlar yüzde 34'tür.

Giriş

Din, yüzyıllardır insan yaşamına yön veren en büyük referans kaynaklarından biri olmuş, kültürleri, toplumları, bireyleri, bireylerin değerlerini ve uygulamalarını şekillendirmede oldukça önemli bir rol oynamıştır. Din olgusu ve dinin bu kritik işlevi antropoloji, sosyoloji, psikoloji ve tarih dahil olmak üzere çeşitli disiplinlerdeki akademisyenlerin ilgisini çekmiş; beşerî bilimlerin neredeyse hepsinde kendisine yer bulmuştur.

Dini hareketliliklerin kavşağı olan (ve menşei sayılabilecek) bir coğrafyada bulunan Anadolu havzası da bu etkilerden azade kalmamıştır. Türkiye, tarih boyunca çeşitli kültürlerin, dinlerin ve inanç sistemlerinin etkisinde kalmış bir bölgede yer alması hasebiyle yüzyıllar boyunca bir arada var olan çeşitli dini gruplarla zengin bir dini çeşitlilik tarihine sahiptir. Özellikle Osmanlı'nın son dönemlerine kadar heterojen dini kompozisyon varlığını korumuştur. Bununla birlikte İslam, -Osmanlı döneminde yapılan "Millet Tasnifini" esas alırsak- "millet-i hakimenin" esas unsurlarını oluşturan halkların yaşam biçimini ve kültürel uygulamalarını şekillendiren baskın din olmuştur.

İslam'ın baskın karakteri sürgünler, göçler ve nüfus mübadeleleri gibi gayr-ı Müslim etnik unsurları iyiden iyiye azınlık haline getiren tarihi gelişmelerle daha da güçlenmiş, "Yüzde 99'u Müslüman Türkiye" klişesini ortaya çıkarmıştır. Öyle ki post-Osmanlı evresinde devlet-zaman zaman agresif/müdahaleci uygulamaların eşlik ettiği- laik bir karaktere bürünmesine rağmen, din, Türkiye vatandaşlarının yaşamlarında hayati bir rol oynamaya devam etmiştir. Ancak son yıllarda Türkiye'de deizm, İslam'ın güncellenmesi, dini grupların siyasallaşması, toplumun sekülerleşmesi gibi tartışmalar, din ve dindarlık algısının değişmesine, nüfusun yüzde 99'unun Müslüman olduğu klişesini sorgulamaya başlamıştır. Bu tartışmalar doğal olarak, Türkiye'de din ve dindarlığın güncel durumuna dair araştırmalara ihtiyaç duyulmasına yol açmıştır.

Bu bağlamda, Türkiye'de din ve dindarlığın güncel durumunun ne olduğu, hangi dinamiklerden etkilendiği ve nasıl değiştiği soruları hem akademik hem de toplumsal ilginin odağına yerleşmiştir.

Bu çerçevede, çalışma şu sorulara cevap aramaktadır:

Türkiye'de dinî inançların dağılımı nedir?

Türkiye'de dindarlık seviyesi nasıl ölçülebilir? Türkiye toplumu ne kadar dindardır?

Türkiye'de dinî kimlikler nasıl oluşmaktadır? Dinî kimliklerin diğer sosyal kimliklerle ilişkisi nedir? Dinî kimlikler ile siyasi tercihler arasındaki ilişki nasıl işlemektedir?

Türkiye'de toplumsal değişimin "dine ve dini ahkama" etkisi nedir? Helal ve haram algısı dönüşüyor mu? İslami hükümlerin güncellenmesine dair kanaatin yaygınlığı nedir?

Türkiye'de bireyler dinî eğitimi hangi kaynaktan ve hangi süreçler dolayısıyla almaktadır?
Dinî eğitimin toplumdaki rolü ve etkisi nedir?

Türkiye'de dinî kurumların ve dini önderlerin toplum üzerindeki otoritesi ve güvenilirliği nedir? Resmi ve sivil dinî kurumlara bakış nasıldır?

Türkiye'de din özgürlüğü ne durumdadır? Din özgürlüğü ve laiklik nasıl algılanmaktadır?

Bu ve buna benzer sorular etrafında örülen "Türkiye'de Dindarlık Algısı" başlıklı çalışmamız, Türkiye'de din ve dindarlık algısının güncel durumunu farklı boyutlarıyla incelemekte ve bu alandaki literatüre önemli bir katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

İNANÇ EVRENİ/BEYANI

Dini İnanç
Allah'tan Dua ile Yardım İsteme
Allah'ın Varlığına İnanç ile İlgili Farklı Duruşlar
Ahlak-İman İlişkisi
Temel Bulgular

Türkiye, tarihi boyunca birçok farklı kültür, din ve inanç sistemleri ile etkileşim halinde olmuş bir coğrafyada bulunmaktadır. Nüfus mübadeleleri ve gayrimüslim unsurların gittikçe azalması nedeniyle son yüzyılda belirli bir homojenlik kazanmış olsa da Türkiye'de din ve dindarlık algısının hala çeşitlilik gösterdiği söylenebilir. Bununla birlikte son yıllarda artan deizm tartışmaları, nüfusun yüzde 99'unun Müslüman olması klişesini sorgulattır hale gelmiştir. Bu açıdan dindarlık alanında yapılan saha araştırmalarını zaman zaman güncellemek gerekmektedir.

Bu bağlamda, Türkiye'de din ve dindarlık algısı ile ilgili yaptığımız araştırmanın ilk bölümü olan "İnanç Evreni/Beyanı" bölümü oldukça dikkat çekicidir. Bu bölümde katılımcılara dini inançları sorulmuş ve bu sorulara verilen cevaplar ilk önce tek başına değerlendirilmiş, daha sonra parti tercihi, mezhep, demografi, yaş grupları, kimlik aidiyetleri ve cinsiyet verilerine göre dağılımları grafikler halinde sunulmuştur.

İlk soruda, bireylerin dini inançlarına ilişkin genel bir soru sorulurken, ikinci soruda ise sıkıntılı zamanlarda dua etme alışkanlıkları ile ilgili bir soru yöneltilmiştir.

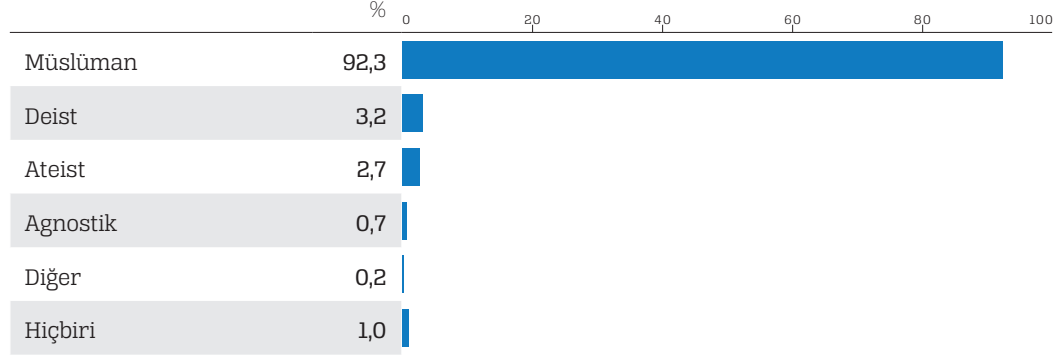
Araştırmanın üçüncü sorusu, "Allah'ın varlığı ile ilgili inancınızı en iyi şekilde ifade eden cümle nedir?" şeklindedir. Bu soru, bireylerin Allah'a olan inançları ve bunu ifade etme şekilleri hakkında bilgi vermeyi amaçlamaktadır.

Dördüncü soruda, bireylerin ahlaki değerlerinin inançlarından daha öncelikli olup olmadığı konusu ele alınmış ve "Ahlaklı olduğum sürece, neye nasıl inandığım o kadar önemli değildir" önermesine katılma oranları ölçülmüştür.

İnanç Evreni/Beyanı bölümü, Türkiye'deki dini inançların ve inanç pratiklerinin ne kadar farklılık gösterdiğini ortaya koyan, Türkiye'deki inanç evreninin bir yansımasıdır. Aynı zamanda toplumun dini konulardaki tutumunu anlamak ve din ile toplumsal yaşam arasındaki ilişkiyi incelemek için de önemli bir kaynak teşkil etmektedir.

Dini İnanç

GRAFİK 1: DİNİ İNANIŞINIZI AŞAĞIDAKİ SEÇENEKLERDEN HANGİSİ YANSITMAKTADIR?

Katılımcıların yüzde 92,3'ü Müslüman olduğunu ifade etmiştir. Deist olduğunu belirtenler yüzde 3,2; ateist olduğunu ifade edenler yüzde 2,7'dir.

Araştırma verileri belli başlı değişkenlerin tamamı dikkate alınarak genel bir analize tabi tutulduğunda Türkiye'deki baskın çoğunluğun Müslüman olduğunu teyit etmektedir.

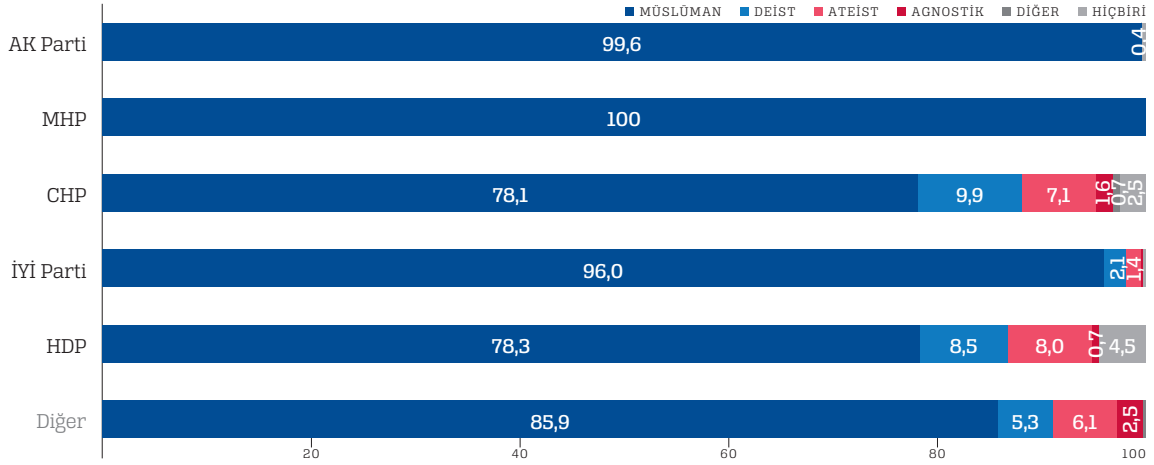
Dinsel inanç tercihini felsefi bir bağlamda gerçekleştirenlerin oranının yüzde 6,6 olduğu bu grafikte geriye yüzde 1,2'lik bir oran kalmaktadır. Bu oranın Türkiye'deki azınlık topluluklarının dini tercihlerini yansıttığı tahmin edilebilir olsa da farklı inanç gruplarının da varlığını işaret ediyor olabilir.

Bununla birlikte Türkiye'de ortalama İslam/Müslümanlık algısının kuşattığı çerçeveye üzerinde karar kılındığında yüzde 92,3'lük bir oranla İslam'ın ülke genelinde hâkim bir din özelliği taşıdığı anlaşılmaktadır.

Yaygın bir şekilde gündelik hayat bağlamında yüzde 99 olarak kabul gören ve hatta ezber yaratan bir dini aidiyet oranının bu grafiğin de gösterdiği gibi yüzde 92,3'e gerilediği anlaşılmaktadır. Burada Türkiye'deki dini gerçekliğin güncel ve sahici karakterini yansıtan bir bulguyla karşı karşıya olduğumuzu belirtmek gerekir. Müslümanlık aidiyeti hala son derece baskın olmasına karşın ateist ve deist nüfusundaki artış nisbi de olsa oldukça dikkat çekicidir.

Dini aidiyet noktasında azınlık dini cemaatlerinin ve felsefi nosyonları etrafında dini tercihlerini belirleyenlerin oranları dikkate alındığında Müslümanların sayısal çokluğunun oldukça ileri noktada seyrettiği açıkça değerlendirilebilir.

GRAFİK 2: PARTİ TERCİHİNE GÖRE DİNİ İNANIŞINIZI AŞAĞIDAKİ SEÇENEKLERDEN HANGİSİ YANSITMAKTADIR?

Parti tercihlerine bakıldığında AK Partili ve MHP'li katılımcıların tamamı, İYİ Partililerin yüzde 96'sı Müslüman olduğunu belirtmiştir. CHP'li ve HDP'li katılımcıların ise yüzde 78'i Müslüman olduğunu ifade etmiştir.

CHP'li katılımcıların yüzde 10'u deist, yüzde 7'si ateist olduğunu belirtirken, HDP'li katılımcıların yüzde 9'u deist, yüzde 8'i ateist olduğunu dile getirmiştir.

Bir önceki grafikte yüzde 92,3 olarak gözlenen Müslüman oranının siyasal yönelimler ekseninde değerlendirilmeye alındığında özellikle Türk milliyetçiliği vurgusuyla kendine yer açan MHP'de temerküz ettiği söylenebilir. Hiçbir istisnai duruma fırsat vermeyen bu durum AK Parti'de yüzde 0,4 puanlık bir takip payına fırsat vermektedir. AK Parti ve MHP arasında kendisine yeni bir dil kurma çabasında olan İYİ Parti'de ise dinsel aidiyet ya da kimlik vurgusu yüzde 96'lık bir vurguyla 3. sırada yer almaktadır. AK Parti, CHP, MHP ve İYİ Parti seçmen kitlesinin İslam temelinde bir ortaklık zemini ürettiği açıktır.

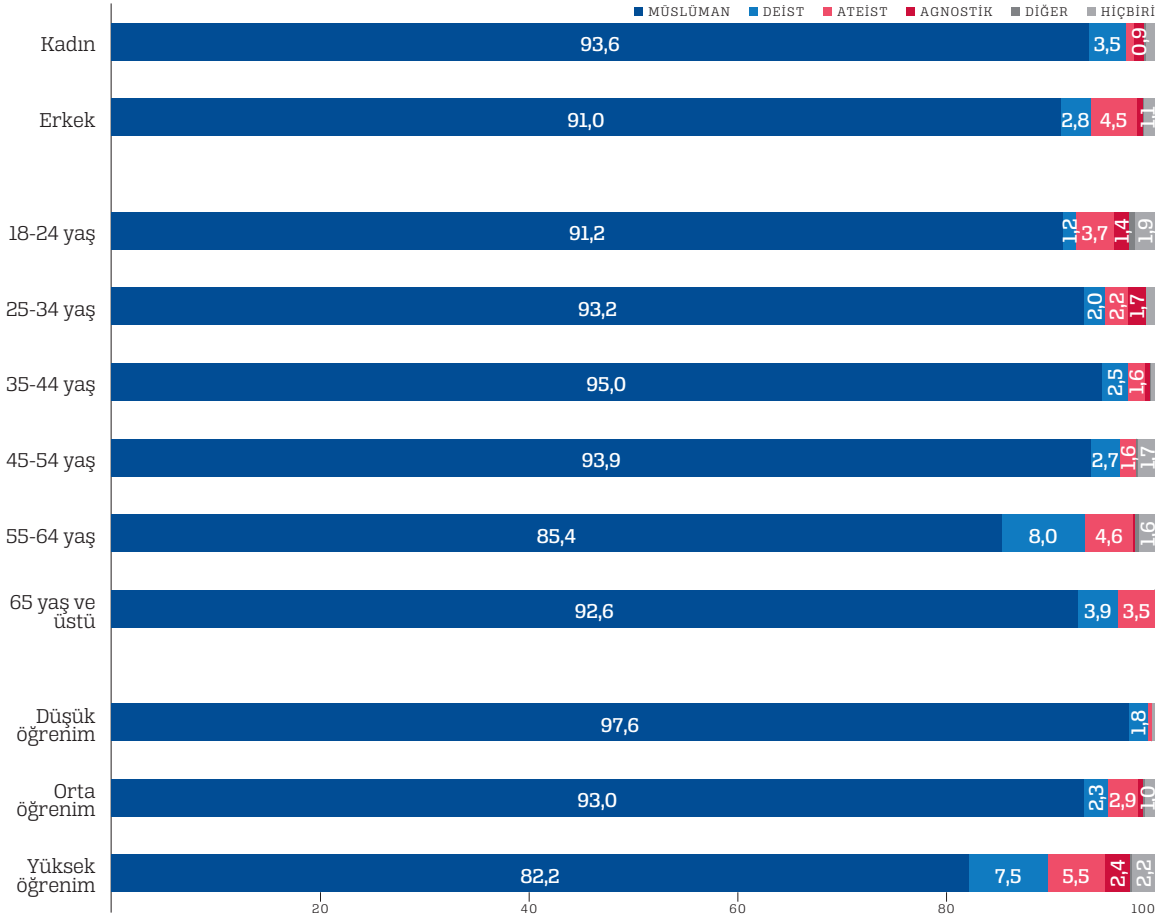
Kamusal yaşam, gündelik hayatın yeniden düzenlenmesi noktasında birbirinden farklı tezleriyle siyasette rekabet eden oluşumlar arasında muhafazakâr-dindar-milliyetçi kodlara fazlasıyla açık yönelimlerde dini aidiyet vurgusunun diğer partilere göre oldukça ileri düzeyde olduğu söylenebilir. Dinsel talep ve beklentilerin milliyetçi söylemlerle kesiştiğinin anlaşıldığı kimi ortak zeminlerde din olarak İslam ciddi bir referans ortaklığı yaratmaktadır.

HDP ile CHP arasındaki örtüşme dikkat çekicidir. Yüzde 78'lik oranla güçlü bir Müslüman temsiline karşın, dini tercihlerini felsefi bir temel üzerinden inşa edenlerin (deist, ateist, agnostik) yoğun bir şekilde CHP'de (%18,6) ve HDP'de (%10) kümelenildiği anlaşılmaktadır.

Oy vermeyen ya da siyasi konularda kararsız davranan seçmenler nezdinde de ağırlıklı dini temsilin İslam olduğu söylenebilir (98,1). Aynı kategoride diğer inanç sahiplerinin oranı ise oldukça düşük sayılabilecek bir düzeydedir.

Grafiğe topluca bakıldığında Türkiye'nin Müslüman nüfusunun grafikte yer alan hemen her partide ciddi bir ağırlık ürettiğini kaçırmamak gerekir.

GRAFİK 3: DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERE GÖRE DİNİ İNANIŞINIZI AŞAĞIDAKİ SEÇENEKLERDEN HANGİSİ YANSITMAKTADIR?

Kadınlarla erkekler arasındaki din ve inanç tercihinde fark bulunmaktadır. Sözgelimi kendini Müslüman olarak gören erkeklere kıyasla aynı statüdeki kadınların sayısal oranı görece daha büyüktür. Yanı sıra bu fark felsefi temelli inançlarda da ters bir şekilde sürmektedir. Kadınların dinsel ilgilerini İslam söz konusu olduğunda ileride, felsefi temelli inanç noktasında ise geride tutanın gerçekte ne olduğu Türkiye bağlamında esaslı bir soru olarak öne çıkmaktadır.

Müslüman olduğunu belirtenlerin en düşük, ateist veya deist olduğunu belirtenlerin en yüksek olduğu yaş grubu 55-64 yaş arası gruptur.

Eğitim seviyesi yükseldikçe Müslüman olduğunu belirtenlerin oranı düşmekte, ateist veya deist olduğunu belirtenlerin oranı artmaktadır.

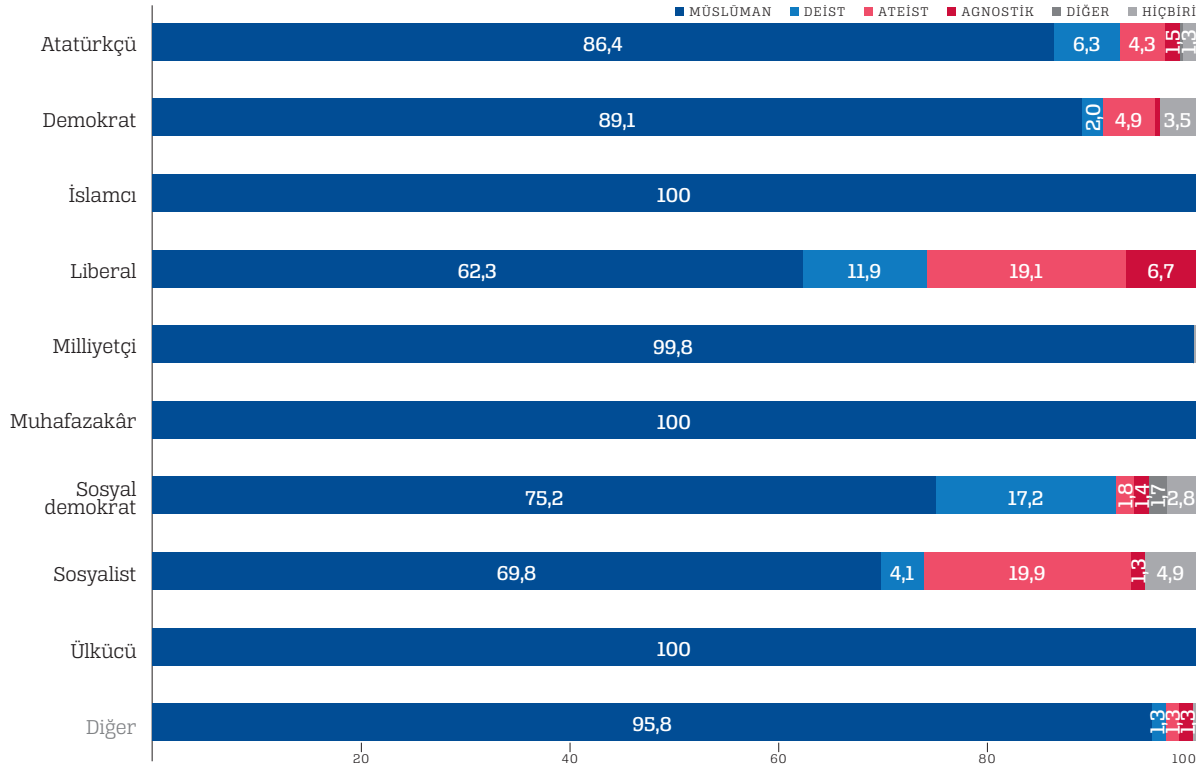
Türkiye'de eğitim öğretim uygulamalarının kitleselleşmesi kurumsallaşmasına paralel bir şekilde ilerlemiştir. Erken cumhuriyet döneminin ilk genç kuşağının tabii olduğu müfredat dini kimliğin içeriklendirilmesinde sorunlu alanlar üretmişti. Bugün cumhuriyetin 100. yılına yaklaşırken artık önümüzde bütün vasıflarıyla sıralanan yurttaş topluluklarının tamamının son modern cumhuriyet tedrisatının ürünü olarak temayüz ettiklerini söylemek hiç de abartılı olmayacaktır. Bununla birlikte dinsel kimlik beyanında kararlı davrananların en çok da 45 yaşından

sonra yükselmeye geçtiğini belirtmek gerekir. En yaşlı kuşağın din vurgusundaki kararlılığını görece azalsa da 45 yaş dilimine kadar aynı coşku ve derinlikte görmek pekâlâ mümkündür.

Öte yandan daha alt gruplardaki dinsel tercihlerde de İslam'ın baskın bir beyan biçimi olarak hep önde olduğunu unutmamak gerekir. Bununla birlikte felsefi temayüller içinde bir inanç tercihiyle karşı karşıya gelenler de daha çok 18-34 yaş dilimleri arasında gezinmektedir. İlerleyen yaşlarda dinsel tercihte istisnai tutumlar olsa da agnostik, deist ya da ateist gibi seçeneklerin daha çok yukarıda belirtilen yaşlarda gözlemlendiğinde şüphe yoktur.

Ayrıca yaş vurgusu takip edilerek yapılacak değerlendirmelerde şaşırtıcı ve hatta ezber bozan tutum 55 yaş grubundan itibaren dinsel kimlik beyanının gerilemesidir. Dinselliği, dini kimlik beyanını ve dindarlığı yaşlılıkla ilişkili görmeye meyyal sosyal bilimsel yaklaşımlar karşısında eldeki veriler açıklanmaya muhtaç yeni bir resim sunmaktadır. Bu durumda dini beyanın artış gösterdiği yaş gruplarıyla kısmen gerileme yaşanan gruplar arasındaki farklılaşmayı anlamak için söz konusu grupların gelişme süreçlerine ve onları çevreleyen sosyo-politik bağlamlara odaklanmak gerekir. Aynı şekilde ateist, deist ve agnostik olanların 55 yaş sonrası dilimlerde nasıl olup da tırmanışa geçtiği ve yine bu bağlamda yüzde 5,6'lık bir oranın diğerlerinden açık bir farkla belirleyici bir hüviyete büründüğüne bakmak gerekir.

GRAFİK 4: KİMLİK AİDİYETİNE GÖRE DİNİ İNANIŞINIZI AŞAĞIDAKİ SEÇENEKLERDEN HANGİSİ YANSITMAKTADIR?

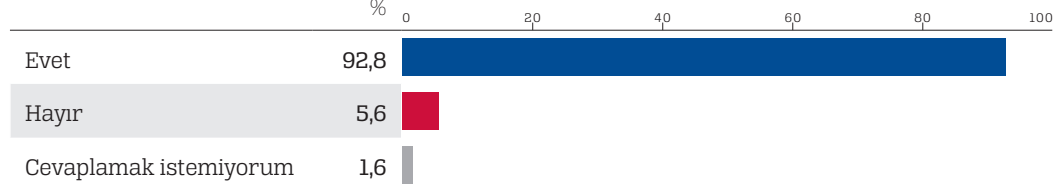
Katılımcıların kimlik aidiyetlerine bakıldığında kendilerini İslamcı, muhafazakâr, ülkücü ve milliyetçi olarak tanımlayanların tamamının Müslüman olduğunu belirttikleri görülmekte-

dir. Agnostik, deist ve ateist inanç gruplarının İslamcı, milliyetçi, muhafazakâr ve ülkücü kimlik vurgularında hiçbir şekilde kendilerine yer bulamadığı görülürken bu yönelimlerin oransal farklılıklar taşısa da Atatürkçü, demokrat, liberal ve sosyal demokrat yapılarda kendilerine kolaylıkla yer bulabildiği görülmektedir.

Kimlik aidiyetleri söz konusu olduğunda geleneksel dini kimliklerin İslamcı ve milliyetçi söylem alanlarına genellikle mutabık bir seyirde ilerlediği görülmektedir. Bununla birlikte İslam ortak bağının sadece geleneksel-muhafazakâr söylem zeminlerine has olmaksızın kısmen modern sayılabilecek Atatürkçü, demokrat ve sosyal demokrat kategorilerde de hatırı sayılır bir orana sahip olduğu görülmektedir. Bu durum bizde ideolojik keskinliklerin, siyasal saflaşmaların dini durum söz konusu olduğunda sahici bir kesişme noktasında karar kıldığını göstermektedir. Bu bağlamda sağ, sol ve İslamcı kimlik repertuarlarında din hala temel belirleyici bileşen özelliğini taşımaktadır.

Allah'tan Dua ile Yardım İsteme

GRAFİK 5: BİR SIKINTINIZ OLDUĞUNDA DUA EDEREK ALLAH'TAN YARDIM İSTER MİSİNİZ?

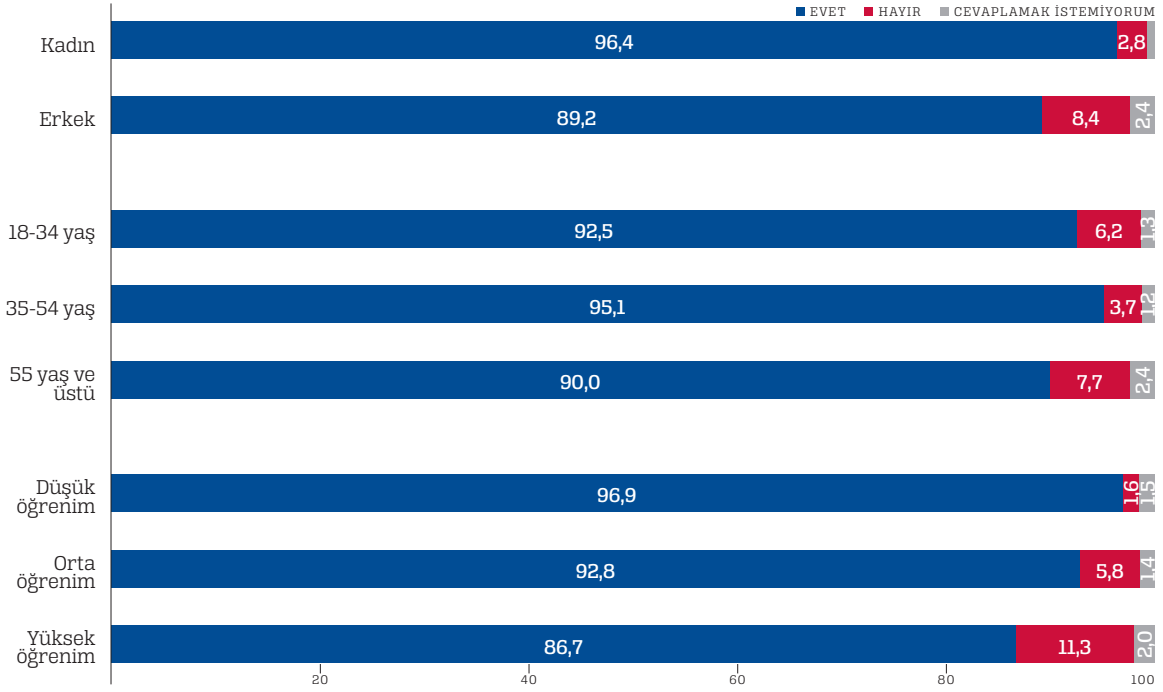

Toplumun yüzde 93'ü bir sıkıntısı olduğunda dua ederek Allah'tan yardım istediğini ifade etmiştir. Bu oran yukarıdaki soruda dini inancını Müslümanlıkla tanımlayan toplumsal kesimlerin oranıyla uyumludur.

Dua, İslam'da Allah ile kurulan bağlar içinde en sık ve daimî olan ibadet biçimi olarak tanımlanabilir. Kültürel tekrar ve rutinleri bir tarafa bırakırsak dua genellikle bir farkında oluş, yardım isteme ve sığınmanın kendisine hasredileceği bir otoritenin varlığını ifade eder. Bu nedenle ister geleneksel ister modern olsun İslam toplumlarında dua ihmal edilmeyen bir maneviyat dili olarak her zaman belirleyici bir özellik taşır.

Bu veri, duanın yüksek bir kabulle gündelik hayatta yer bulduğunu gösteriyor. Duanın etkiyici gücü gündelik hayatın olağan akışı içinde nihai merci olarak Allah'a yönelme / yakarma konusunda baskın bir görüntü sunmaktadır.

GRAFİK 6: DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERE GÖRE BİR SIKINTINIZ OLDUĞUNDA DUA EDEREK ALLAH'TAN YARDIM İSTER MİSİNİZ?

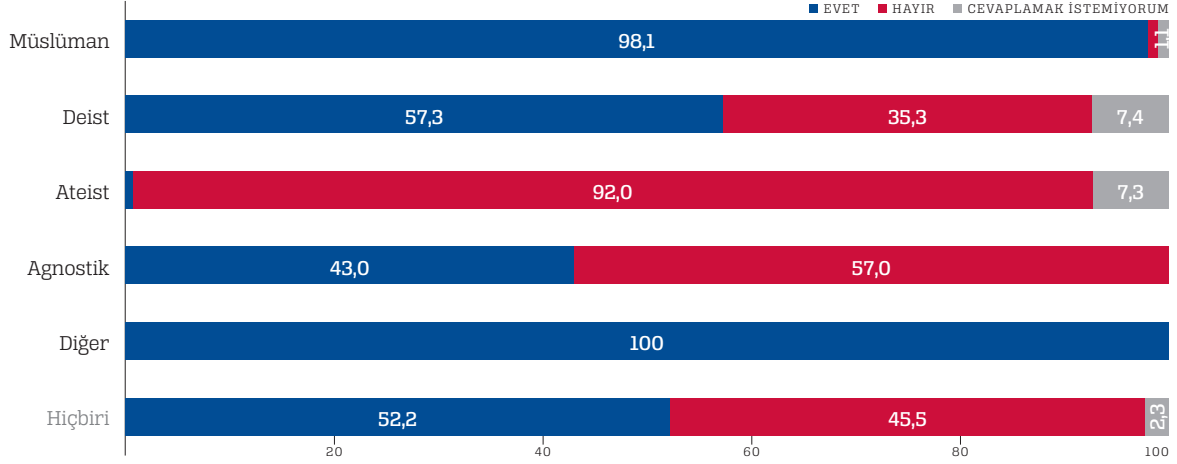
Kadınların yüzde 96'sı bir sıkıntısı olduğunda dua ederek Allah'tan yardım istediğini belirtirken bu oran erkeklerde yüzde 89'dur. Türkiye'de kadın ve erkek dindarlığının fark edilir bir düzeyde birbirinden ayrıştığı rahatlıkla söylenebileceği alanlardan birinin dua olduğu anlaşılmaktadır. Grafiğin de gösterdiği gibi dua ile yönelme ya da istekte bulunma söz konusu olduğunda kadınlarla erkekler arasında 7,2'lik bir fark ortaya çıkmaktadır. Duaya ihtiyaç duymayan ya da herhangi bir şekilde buna tevessül etmeyenlerin oranı da cinsiyet farkına açıkça yansımakta; kadınlarda 2,8 olan oran erkeklerde 8,4'e ulaşmaktadır. Anlaşıldığı kadarıyla duayla irtibatı sınırlı olanlar kadınlarda bile oran bir hayli düşüktür. Kadın dindarlığının erkek dindarlığı arasındaki farklılaşma din ve cinsiyet bağlamları üzerinde durmayı gerektirmektedir.

Yaş gruplarına bakıldığında dua ederek Allah'tan yardım istediğini belirtenlerin oranının en yüksek olduğu yaş grubu 35-54 yaş arası iken, en düşük olduğu grup 55 yaş ve üstü gruptur.

Yaşlılıkla dindarlık arasında bir uyum gözetilen yaklaşımların aksine 55 yaş üstü katılımcılarda duaya yönelme ihtiyacı diğer yaşlara göre bir hayli geridedir ve bu oran yüzde 90 civarındadır. Türkiye ve dindarlık örüntüleri üzerine yapılan pek çok çalışmada ciddi bir gerileme olarak altı çizilen gençlik ve din ilişkisinde de durum sanıldığı aksine kendi normal seyrinde ilerlemektedir. Yüzde 90'ın altına hiçbir şekilde düşmeyen bu ilgi şaşırtıcı bir şekilde yaşlılıkta esaslı bir gerilemeye konu olabilmektedir. Değişik düşünce akımlarına, küresel bilgi akışlarına, etkileyici ve yönlendirici söylemlere görece daha açık olan bir kesit olarak gençlerde dua konusunun tartışmasız gördüğü yüksek ilgi bu bağlamlar üzerine üretilen genellemeler karşısında ihtiyatlı olmayı gerektirmektedir.

Eğitim seviyesi yükseldikçe dua ederek Allah'tan yardım istediğini ifade edenlerin oranının düştüğü görülmektedir.

GRAFİK 7: DİNİ İNANCA GÖRE BİR SIKINTINIZ OLDUĞUNDA DUA EDEREK ALLAH'TAN YARDIM İSTER MİSİNİZ?

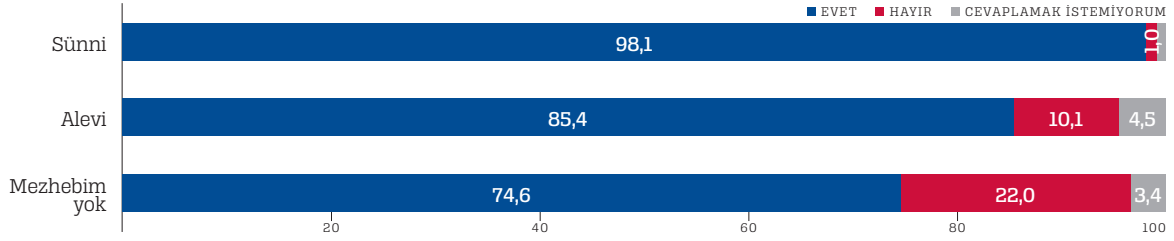

Müslüman olduğunu belirten katılımcıların hemen hemen tamamı bir sıkıntısı olduğunda dua ederek Allah'tan yardım istediğini ifade ederken, bu oran deist olduğunu belirtenlerde yüzde 57, agnostik olduğunu belirtenlerde yüzde 43'tür.

Bu grafik oldukça ilginç bir görüntüye işaret etmektedir. Kendilerini deist olarak tanımlayanlar da (%57,3), Agnostik olarak tanımlayanlar da (%43) sanıldığı gibi duaya mesafeli değildir. Bu düzey görece düşük görünse bile hem deist hem de agnostik yaklaşımların dine yüklediği anlam takip edildiğinde burada ortaya çıkan tercihleri bildik şemalarla okumaya tabi tutmanın zorlaştığı anlaşılmaktadır. Öte yandan bu durum Müslüman kültür havzasının gündelik hayattaki ağırlığını yansıtmaları açısından da farklı bir okumaya tabi tutulabilir. Agnostik kararsızlık kadar deist kararlılık da dua gibi fiili bir bağlanma düzeyinde ilkesel bir tavırdan sapabilmekte, duaya yönelebilmektedir. Bu Türkiye bağlamında anlamlı bir ifadedir. Bu bağlamda özellikle ateist olanlarda bile duayla oldukça düşük düzeyde bir bağa rastlanabilirken (%0,7), Müslüman olduğunu belirtenlerde de yine oldukça düşük bir düzeyde (%0,9) ilgisizlik gözlemlenebilmektedir.

Farklı inanç gruplarının duaya yönelik tutumlarında kültürel hegemonyanın mı yoksa yaratılışsal öğelerin mi etkili olduğu tartışmaya açıktır.

GRAFİK 8: MEZHEBE GÖRE BİR SIKINTINIZ OLDUĞUNDA DUA EDEREK ALLAH'TAN YARDIM İSTER MİSİNİZ?

Sünni mezhebinden olduğunu belirten katılımcıların hemen hemen tamamı bir sıkıntısı olduğunda dua ederek Allah'tan yardım istediğini ifade ederken, bu oran Alevi olduğunu belirten katılımcılarda yüzde 85'tir.

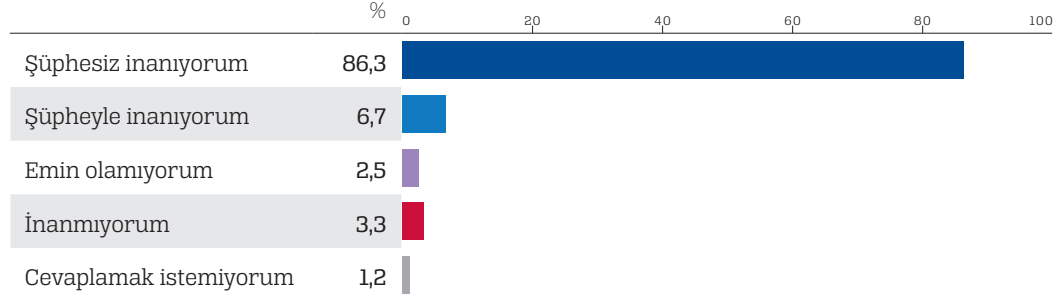
Türkiye bağlamında Alevi ve Sünni varyantları üzerinden kendi inanç dünyasını şekillendirenler dikkate alındığında duaya yönelmede hissedilir bir farklılaşmanın varlığı dikkat çekmektedir. Alevilerde dua yüzde 85,4 bandında bir karşılık bulurken bu oran Sünnilerde yüzde 98,1 seviyesindedir.

Aleviliğin geleneksel sistematığı dua temellidir ve burada ortaya çıkan oran bu topluluk nezdinde bir farklılaşmanın açıkça kendini hissettirdiğini söylemektedir. Kabul etmek gerekir ki Alevilik kimileri için bir inanç yapısı olarak tanımlanabilirken kimileri için de inançtan bağımsız bir şekilde ele alınabilecek bir kimlik beyanı olarak tanımlanmaktadır. Duada görece düşüşün gözlemlendiği fiili durum Aleviliği sadece bir kimlik portalı olarak görme eğiliminde olan eğilimler tarafından yansıtılmış olabilir.

Öte yandan herhangi bir mezheple organik bağı olmayanlar içinde de duayla kurulan bağ yüzde 70'lerin üzerindedir. Fıkıhı ya da kelimî bir blok tercihiyle olmaksızın da sadece Müslümanlık ortak paydasında dua belli başlı tüm inanç temsilleri için önemli bir ortaklık ifade etmektedir.

Allah'ın Varlığına İnanç ile İlgili Farklı Duruşlar

GRAFİK 9: "ALLAH'IN VARLIĞI İLE İLGİLİ İNANCIMI EN İYİ İFADE EDEN CÜMLE"

Katılımcıların yüzde 86'sı Allah'ın var olduğuna inandığını ve bundan hiçbir şüphe duymadığını ifade etmektedir. "Bazı şüphelerim olsa da Allah'ın varlığına inanıyorum" diyenler yüzde 7, "Allah'ın var olup olmadığından emin olamıyorum" diyenler yüzde 2,5, "Allah'ın varlığına inanmıyorum" diyenler yüzde 3'tür.

Burada Allah'ın varlığını ve ona inanmayı merkeze alarak cevap verenlere odaklanıldığında Türkiye bağlamında "şeksiz şüphesiz" inanma yüzdesi yüzde 86,3 olarak tebarüz etmektedir.

Başka vesilelerle kendini Müslüman gören/sayan oranında yüzde 90'ların üzerinde ilerleyen bir beyanın doğrudan Allah'a imanla ilişkilendirildiğinde birkaç puan gerilemesi açıklamaya muhtaç bir durum ortaya çıkarmaktadır.

Anlaşıldığı kadarıyla Müslüman olduğunu ifade eden ve yüzde 92,3 ile Türkiye'nin hâkim ve baskın inanç topluluğunu yansıtan Müslümanlar üzerine odaklanıldığında bu oranın sadece yüzde 86,3'lük bir bölümünün Tanrı'ya inanma konusunda hiçbir kuşkuya mahal bırakmayacak bir bağlılığı söz konusudur.

Burada yüzde 6'lık bir fark gerçekte Müslümanlık ortak paydasının sadece inanç temeliyle sınırlı olmaksızın geniş tutulduğunu bunun da kültürel İslam'la ilişkilendirilebileceğini ima etmektedir.

GRAFİK 10: DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERE GÖRE ALLAH'IN VARLIĞI İLE İLGİLİ İNANCINIZI EN İYİ ŞEKİLDE İFADE EDEN CÜMLE?

Allah'ın var olduğuna inanıyorum ve bundan hiçbir şüphe duymuyorum diyenlerin oranının en yüksek olduğu yaş grubu 35-54 yaş grubudur.

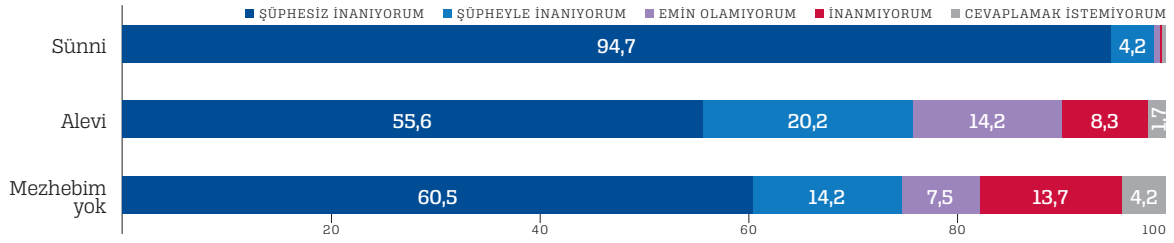
İnanma keyfiyeti gençlik ve yaşlılık dönemlerinde şaşırtıcı bir şekilde olgunluk yaşlarının yansıttığı değerlerden açıkça farklılaşmaktadır. Bununla birlikte her durumda Allah'a inanma keyfiyeti oransal olarak bir hayli yüksektir. 18-34 yaşları arasında yüzde 83,6'lık oranda yoğunlaşan inanma durumu 55 yaş ve üzerinde yüzde 82,8 oranında seyretmeye başlamaktadır.

Üç farklı yaş kategorisinde de oran oldukça yüksek olsa da sonuçta dilimler arasındaki ayrışma gözden kaçırılacak gibi değildir. Bu farklılaşmayı eğitim, ekonomi ya da kentleşme süreçlerinin kazandırdığı yeni değerlerin ortaya çıkardığı karmaşık gerilim hatlarıyla ilişkilendirmek mümkündür. Bununla birlikte değişim ve farklılaşmayı tetikleyen sosyo-kültürel süreçlerin bu konuda Allah'ın varlığını gözden çıkararak baskın bir eğilime fırsat verdiğini söylemek de bir hayli güç olmalıdır. Şu ya da bu şekilde inanç tercihlerinde şüphe ya da kararsızlık ikilemlerinin etkili olduğu kategoriler hesaba katıldığında da ortaya çıkan sonuç inanma yüzdesinin daha da artması yönünde işlemektedir. Sekülerleşmenin yönü ve işleyişi hakkındaki belli başlı kanaatlerin üzerine yaslandığı değişkenler hatırlandığında mevcut durumun bu yönde bir beklenti ve analize fırsat vermediği anlaşılmaktadır.

Eğitim seviyesi yükseldikçe Allah'ın var olduğuna inanıyorum ve bundan hiçbir şüphe duymuyorum diyenlerin oranı düşerken, Allah'ın varlığına inanmıyorum diyenlerin ve bazı şüphelerim olsa da Allah'ın varlığına inanıyorum diyenlerin oranı artmaktadır.

Allah'a inanma konusu eğitim süreçleriyle ilgili olarak ele alındığında elde edilen sonuçların klasik beklentileri doğrulayıcı bir şekilde işlediği söylenebilir. Gerçekten de düşük eğitim formlarıyla yüksek eğitim formları arasındaki açık, inanmada da inanmama da ciddi bir aralık yaratmaktadır. Yukarıda da gözlendiği gibi bu fark toplumun Allah'a imanı-inancı noktasında kayda değer bir gerilemeye izin vermese de daha dikkatli bir bakış açısının buradaki farkı göz ardı etmesi pek de mümkün değildir.

GRAFİK 11: MEZHEBE GÖRE ALLAH'IN VARLIĞI İLE İLGİLİ İNANCINIZI EN İYİ ŞEKİLDE İFADE EDEN CÜMLE?

Sünni olduğunu belirten katılımcıların yüzde 95'i Allah'ın var olduğuna inandığını ve bundan hiçbir şüphe duymadığını ifade ederken, bu oran Alevi olduğunu belirten katılımcılarda yüzde 56'dır.

Türkiye'de İslam temelinde mezhebi ayrışma genel kabuller etrafında bir tasnif yapmak gerekirse Sünnilik ve Alevilik bağlamında şekillenmiştir. Belli bölgelerde yoğunlaşmış bir Şii nüfusun varlığı asla ihmal edilemez ancak gündelik politik-teolojik tartışma zemin ve süreçlerinde Şiilik oldukça az bir şekilde kendinden söz ettirmeyi yeğlemektedir. Gündelik alanda Sünniliğin ağırlığı kuşkusuz oldukça yüksektir ancak kabul etmek gerekir ki Aleviliğin politik hamleleri onu sık sık verili gündemin esaslı bir ögesi hâlinde tutmaya yetmektedir.

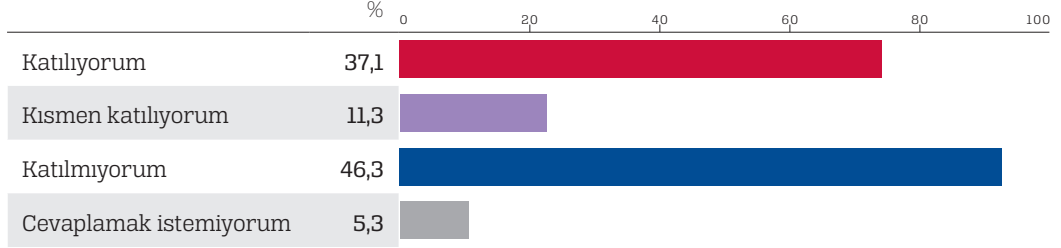
Allah'ın varlığına inanma konusundaki mezhepsel dağılım oldukça önemlidir. Kendisini Sünni olarak gören ve tanımlayanlarla Alevi olarak tanımlayanlar arasındaki oransal fark bir hayli dikkat çekicidir. Allah'ın varlığından emin olmayanlar ile varlığına kesinlikle inanmayanların Alevi kategorisindeki toplam oranı yüzde 22,5'e ulaşmaktadır. Bu oran temelinde Allah inancı olan bir topluluğun geleneksel inanç sisteminde kayda değer bir değişimin söz konusu olduğunu göstermektedir. Alevilerin yeni dini ve politik dalgalanmalar eşliğinde evrildikleri süreç özellikle kimlik beyanının önemli bileşenleri arasında yer alan Allah'a iman konusunda esaslı bir sarsılmayla karşı karşıyadır. Neredeyse ¼ lük bir orana ulaşan tercih Alevi teolojisinin modern, siyasi ve ideolojik bünyenin etkisine açık hâle geldiğini göstermektedir.

Öte yandan kendini Müslüman olarak ifade eden geniş kitlenin içinde yer alan ve inanma konusunda tereddütleri olan ya da doğrudan reddedenlerin oranı da Alevilere göre görece düşük olsa da bu hâliyle bile dikkat çekici bir oran olma özelliğiyle üzerinde durulmayı hak etmektedir.

Anlaşıldığı kadarıyla burada söz konusu olan kültürel Müslümanlık formunun düşük düzeyde Sünniliği, yüksek düzeyde Aleviliği kuşatma altına alma çabası içinde olduğudur.

Ahlak-İman İlişkisi

GRAFİK 12: "AHLAKLI OLDUĞUM SÜRECE, NEYE NASIL İNANDIĞIM O KADAR ÖNEMLİ DEĞİLDİR."

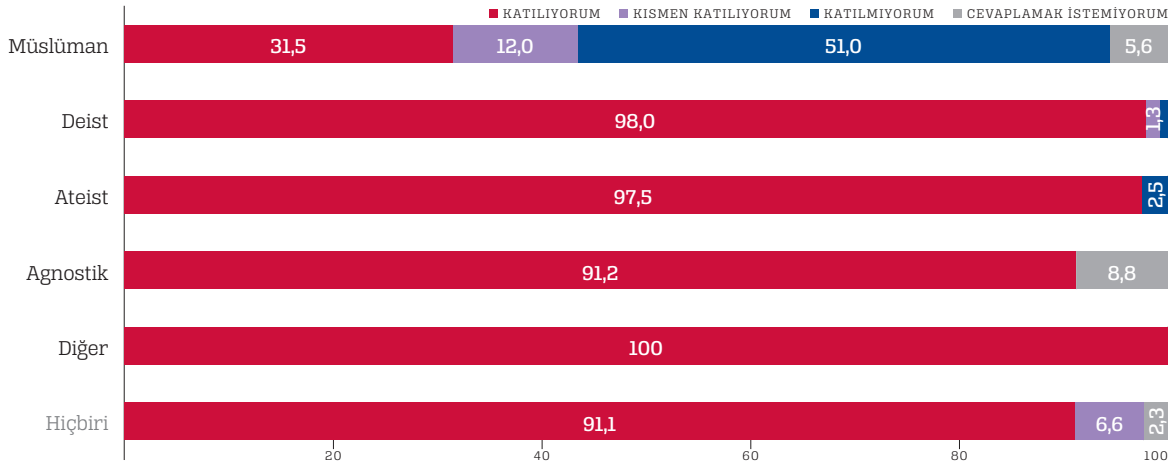
Katılımcıların yüzde 46'sı "ahlaklı olduğum sürece neye nasıl inandığım o kadar önemli değildir" kanaatine katılmadıklarını ifade ederken, yüzde 37'si bu kanaate katıldıklarını belirtmiştir.

Ahlaki inanmanın önüne geçirme olayı oldukça yeni bir durumdur. Geleneksel inanç anlayışımız önce bağlanmayı sonra da bu bağlanışın gereklerine uygun davranışlarla yaşamayı öne çıkarmaktadır. Oysa yukarıdaki verilerde ortalama bir algıyı yakalama sadedinde gündelik dilde sıkça kullanılan ahlak sorunu inanmayla birlikte gündeme getirilmiş ve katılımcılar inançla ahlak arasında bir sınır açma ya da koyma konusunda bir hayli kararlı davranmışlardır.

İslam teolojisinin gerekliliklerinden bağımsız olarak işleyen bu durumu dini sabiteler eşliğinde açıklamak tabii ki zordur. İslam inanç sistemi inanmayı hemen her şeyin önüne koymakta ve Tevhit ilkesiyle birlikte başka bir şeyi anlamlı ve değerli kılacak olanın iman olduğuna vurgu yapmaktadır. Burada ise yüzde 37,1'lik bir kitle ve bu konuda benzer düşünceler serdetmeye yakın duran yüzde 11,3'lük bir katılımcı sonuçta ahlaki inanmanın önüne çıkarmaktadır.

İnanmakla ahlaklı olmak arasındaki bütünleşik hattın kısmen de olsa ayrıştığı, açılan makasın hem teolojik anlamda Müslüman yaşam tasavvurunu hem de özel ve ayrıcalıklı anlamında dini aidiyeti ciddi anlamda sarsıcı özellikler taşıdığı söylenebilir. Dahası söz konusu kategoride yer alanlar ahlakla iman arasında ayırım yapmakta hiçbir garabet görmemektedir.

GRAFİK 13: DİNİ İNANCA GÖRE "AHLAKLI OLDUĞUM SÜRECE, NEYE NASIL İNANDIĞIM O KADAR ÖNEMLİ DEĞİLDİR."

Kendini agnostik, ateist veya deist olarak tanımlayan katılımcıların tamamına yakını "ahlaklı olduğum sürece, neye nasıl inandığım o kadar önemli değildir" kanaatine katıldıklarını ifade ederken, kendini Müslüman olarak tanımlayan katılımcıların yarısı bu kanaate katılmamaktadır.

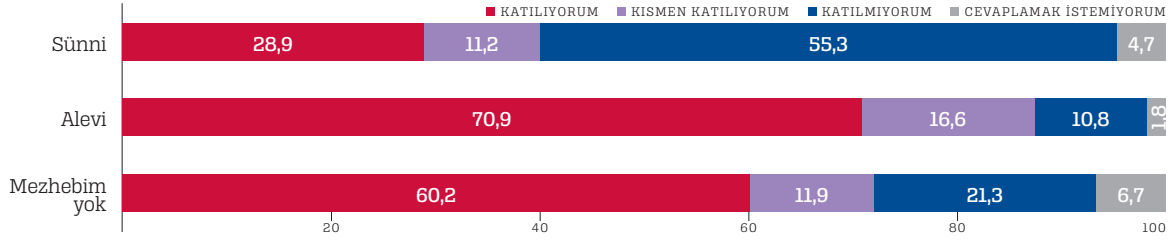
Ahlakı önceleyen katılım fark edilir bir şekilde deist, ateist ve agnostik katılımcılardan gelmektedir. Dini inanç tercihini felsefi bir nosyon içinde şekillendiren katılımcılar için dinle ahlak arasında ciddi bir sınır koyma ihtiyacı duysalar bile bu kategori içindekiler arasında da ahlaki inanmanın önüne geçirmeyen bir tercih söz konusudur. Bu durum başka diğer örneklerde de görüldüğü gibi düşük düzeyde de olsa belli başlı inanç tercihlerinde tanımlı karşılayan bir bağlılığın söz konusu olmadığı anlaşılmaktadır.

Burada dikkat çekici hususlardan biri de kendini Müslüman olarak gören ve öylece de vurgu yapan bir tercih kategorisinde ahlakla iman arasındaki farka atıfta bulunanların yüzde 31,5 olmasıdır. Diğer seçenekleri de dikkate aldığımızda burada ciddi anlamda bir okuma yapılması gerektiği anlaşılmaktadır. Şöyle ki yukarıda da bir vesileyle vurgulandığı gibi burada ahlaki dinin önüne geçirmekten çok inancı ahlaki besleyen bir kaynak olarak görme noktasında ciddi bir değişim söz konusudur. İnanmayı itikadi bir kabul ekseninde merkezine koyan bir Müslüman kişiliğinin bu grafikte de görüleceği gibi ahlaki öncelmesi pek çok açıdan yeni bir durum yaratmaktadır.

Ahlakın aranılan, popüler, üzerinde en çok ihtiyaç duyulan bir yapı olmasının giderek artan ve çoğalan zemini muhtemelen tek başına inanç ya da din kavramına yönelik ilgileri bloke edecek bir düzeye erişmiştir. Burada toplumda gündelik hayat akışı içinde geniş kabul gören bir eksikliğin telafisine yönelik bir duyarlılık kendisine bir dil arama çabasıdır.

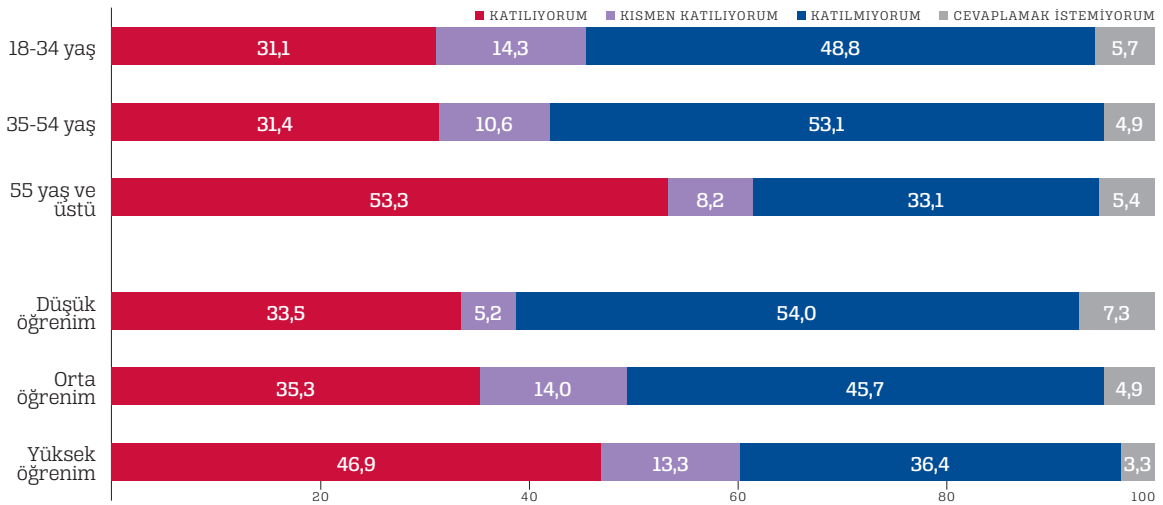
Bu bağlamda soruya muhatap olan kitleler arasında görüş bildirmekten sakınan bir oranın da dikkate değer bir yekûn oluşturduğu söylenebilir. Ahlakla iman arasında bir tercihte bulunma durumunda söz almayı doğru bulmayan bir kategorinin suskunluğu da ayrı bir açıklamayı zorunlu kılmaktadır.

Bütün bunlarla birlikte burada sıralanan çeşitliliğin sonuçta yüzde 37,1'lik bir dilimin içinde yer aldığını da unutmamak gerekir.

GRAFİK 14: MEZHEBE GÖRE "AHLAKLI OLDUĞUM SÜRECE, NEYE NASIL İNANDIĞIM O KADAR ÖNEMLİ DEĞİLDİR."

Sünni olduğunu belirten katılımcıların yarıdan fazlası "ahlaklı olduğum sürece neye nasıl inandığım o kadar önemli değildir" kanaatine katılmadıklarını ifade ederken, Alevi katılımcıların yüzde 71'i bu kanaate katılmaktadır.

Ahlak inanç ilişkisi mezhep temelinde karşılaştırmalı olarak ele alındığında ahlakı öncelleyenlerin oranı Alevi katılımcılarda Sünni katılımcılara göre daha yüksektir. Kimi belirsiz seçeneklerin ürettiği ağırlık da hesaba katıldığında bu oran Alevilerde yüzde 90'a varırken aynı kanaat Sünnilerde yüzde 40'a ulaşmaktadır. Burada iyice açılmış gibi görünen maskanın anormal bir yanı olmadığı rahatlıkla söylenebilir. Sünnilik inanç dünyasında imanın ibadet ve ahlakla birlikte değerlendirilen bütünlüklü yapısı henüz ana tercihleri temsil edecek bir boyuta erişmiş değildir. Bununla birlikte yine Sünni toplumda yüzde 40 düzeyinde ahlakı inancın önüne koyan bir eğilimin güçlenerek ele alındığına bakılırsa toplumun diğer kesimlerinde olduğu gibi burada da eylemle inanç arasında bir gerilimin öne çıkmaya başladığı söylenebilir. Aynı durumun Alevi cenahında öne çıkan yansımaları ise başka diğer dini toplulukları da etkisi altında tuttuğu anlaşılan modernlik ve sekülerlikle açıklanabilirken bir yandan da bu durumun sözel ve mitsel geleneklerin gündelik hayattaki yeni formlarında ortaya çıkan değişimi de dikkate alarak çözümleme yapmayı gerekli kılmaktadır.

GRAFİK 15: DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERE GÖRE "AHLAKLI OLDUĞUM SÜRECE, NEYE NASIL İNANDIĞIM O KADAR ÖNEMLİ DEĞİLDİR."

55 yaş ve üstü kesimin yarısından fazlası "ahlaklı olduğum sürece, neye nasıl inandığım o kadar önemli değildir" kanaatine katıldığını ifade ederken, 18-54 yaş arası kesimin bu kanaata katılmadığı görülmektedir.

Yaş ilerledikçe tek başına inançla yetinmek yerine ahlaksal tutarlılık ve bütünlüğün daha çok tercih edilebilir bir şey olduğunun anlaşıldığı bu grafikte genç nüfus bu konuda ciddi gelgitler ve tedirginlikler yaşarken orta yaş dilimlerinde söz konusu mesafenin belli bir dengeye eriştiği anlaşılmaktadır. Gerçekten de görüldüğü gibi 55 yaş ve üzerine bakıldığında burada yoğunluklu olarak kişisel deneyimlerin etkili ve belirleyici olduğu anlaşılabilir. İşin teolojik boyutundan çok pratik hayata yansıyan sonuçların daha fazla tercihe şayan olanı, dolayısıyla da değerlendirilmeye alınmayı hak eden bir durum ortaya koyduğu düşünülebilir. Hiç kuşkusuz bu deneyim zenginliği kendi içinde pek çok yaşanmışlığı, tanıklıkları ve etkileyici bağlamları hatırlatmaktadır. Öte yandan gençlik ve orta yaş evreninde başka diğer verilerle karşılaştırma olanağı yoksa da ortaya çıkan sonuçların inançla amel ya da inançla ahlak arasındaki mesafeyi dikkate değer ölçüde fark edilir kılmada etkili görünüyor.

Esasen ahlak konusundaki özenli tercihler toplumda yaygın bir şekilde kendine bir karşılık bulan tartışmalı dindarlık formlarının ürettiği çarpıklıklardan besleniyor olabilir. Gerçekten de pek çok ahlaki sorunu pekâlâ içerebilme yeteneğiyle kendini ifade edebilen ekstrem bir dindarlık büyük toplumda ikisi arasındaki makasın bir hayli açılmasını güçlendirmiş olmalıdır.

Durum eğitim süreçleri takip edildiğinde de benzer sonuçları öne çıkarmaktadır. Düşük ve orta düzeyde eğitim aldığı iddia edenler nezdinde inançla ahlak arasındaki tercih ağırlıklı olarak ilkinden yana işlemekteyken eğitim düzeyi arttıkça bu oran ikinci lehine olmak üzere artış göstermektedir. Eğitim süreçlerinin görece de olsa ahlaki inanmanın önüne geçiren bir özellikle tebarüz etmesinin nedenleri arasında en başta yine inanmayı ahlakla bütünleştirme yönündeki klasik yaklaşımların aşınmasına bağlanabilir. Gerçekten de gerek eğitim müfredatı gerekse modern gündelik hayat tasavvurunun yaygınlaştırıp kamusalılaştırdığı bilgi ve değerler ağının bu bağlamdaki etkilerini görmek pekâlâ mümkündür. Nitekim mesela ilerleyen yaşlarda inanmanın keyfiyetiyle ahlaki yaşanmışlığın değeri arasındaki fark ahlaktan yana tercihte bulunanlarda yüzde 46,9'u bulurken inanmaya vurgu yapanlarda bu oran yüzde 36,4'de karar kılmaktadır.

Temel Bulgular

İnanç Evreni bölümünün sonuçları, Türkiye'deki inanç dağılımına dair önemli bulgular sunmaktadır. İlk sorunun sonuçlarına göre, katılımcıların büyük çoğunluğu (%92,3) Müslüman olduklarını belirtmişlerdir. Deistlerin oranı yüzde 3,2 ve ateistlerin oranı ise yüzde 2,7 olarak kaydedilmiştir. Bu sonuçlar, "Türkiye'nin yüzde 99'u Müslüman" klişesinin -en azından inanç açısından- artık geçerli olmayabileceğini, deist ve ateist nüfusun göz önünde bulundurulması gereken bir yekûn oluşturduğunu göstermektedir.

İkinci soruda, Türkiye'deki dindarlık düzeyi ölçülmüş, toplumun yüzde 93'ünün bir sıkıntısı olduğunda dua ederek Allah'tan yardım istediği tespit edilmiştir. Toplumun büyük oranda dindar olduğunu ve İslam'ın günlük yaşamlarında önemli bir rol oynadığını göstermesi açısından oldukça önemli bir oran. Ayrıca, dua etme eyleminin, Türkiye'de farklı yaş ve sosyo-ekonomik gruplara mensup insanlar arasında yaygın bir uygulama olduğu anlaşılmaktadır.

Üçüncü sorunun sonuçları, katılımcıların Allah'ın varlığına dair inançlarını ortaya koymaktadır. Katılımcıların yüzde 86'sı "Allah'ın var olduğuna inandığını ve bundan hiç şüphe duymadığını" ifade etmiştir. "Bazı şüphelerim olsa da Allah'ın varlığına inanıyorum" diyenlerin oranı yüzde 7 ve Allah'ın varlığına inanmayanların oranı ise yüzde 3 olarak gerçekleşmiştir.

Bu sonuçlar, Allah'a inanma oranı ile birinci soruda sorulan hâkim dini inanç olan Müslümanlık arasındaki paralelliği de ortaya çıkarmaktadır. Bununla birlikte farklı inanç düzeylerinin ve şüphelerin de olduğunu göz ardı etmemek gerekir.

Dördüncü soruya verilen cevaplar ise, Türkiye'deki bireylerin ahlak ve inanç ilişkisine dair düşüncelerini ortaya çıkarmaktadır. Katılımcıların yüzde 46'sının "ahlaklı olduğum sürece, neye nasıl inandığım o kadar önemli değildir" önermesine katılmadığını ifade etmesi toplumun önemli bir bölümünün ahlaki değerler ile dini inançlar arasında yakın bir ilişki algıladığını göstermektedir.

Sonuç olarak Türkiye'de geçerli hâkim dinin İslam olduğu, deizm ve ateizmin son yıllarda yükseliş kaydettiği, insanların kahir ekseriyetinin sıkıntılı zamanlarında Allah'a dua ettiği, bir Tanrının varlığını büyük oranda kabul ettiği, görece olarak çoğunluğun ahlakla dini inanç arasında pozitif korelasyon kurduğu tespit edilmiştir.

DINDARLIK ÖRÜNTÜLERİ

Dindarlığın En Önemli Kriteri
Kişinin Dindarlık Algısı
Kişisel Dindarlık Düzeyi
Ailenin Dindarlık Düzeyi
Çocukların Dindarlığına Yönelik İstek
Dini Bilgilerin Kaynağı
Dindarlığın Türkiye'deki Durumu
Temel Bulgular

Dindarlık, bir kişinin bağlı olduğu dinin inanç, ibadet, ahlak ve yaşam tarzı gibi unsurlarını ne ölçüde benimsediği, uyguladığı ve yaşadığı ile ilgili bir kavramdır.

Dindarlık hem bireysel hem de toplumsal bir olgudur. Bireysel olarak, dindarlık, kişinin dini deneyimlerini, duygularını, değerlerini ve davranışlarını ifade eder. Toplumsal olarak, dindarlık, kişinin ait olduğu dini grupla olan ilişkisini, dini kurum ve otoritelere olan güven ve bağlılığını, dini kimlik ve aidiyet duygusunu gösterir.

Dindarlık, dinin kendisi kadar eski bir kavram olmakla birlikte, akademik olarak tanımlanması ve ölçülmesi son yüzyıllarda gelişen bir alan olmuştur. Dindarlığı tanımlamak ve ölçmek için farklı disiplinlerden farklı yaklaşımlar ortaya konmuştur. Bu yaklaşımların bazıları dindarlığı tek boyutlu olarak ele alırken, bazıları da çok boyutlu olarak değerlendirmiştir.

Dindarlığı tek boyutlu olarak ele alan yaklaşımlar, genellikle dindarlığı dışsal göstergeler üzerinden ölçmeye çalışmıştır. Bu göstergeler arasında -Müslümanlık açısından- namaz kılma, oruç tutma, camiye gitme gibi ritüel uygulamalar veya dini inançlara katılma derecesi gibi tutumlar sayılabilir.

Dindarlığı çok boyutlu olarak ele alan yaklaşımlar ise, dindarlığı sadece ritüel veya inanç boyutuyla sınırlı görmeyip, ahlaki, bilişsel, duygusal, sosyal gibi diğer boyutları da hesaba katmıştır. Söz konusu boyutları ölçebilmek adına araştırmanın ikinci bölümü olan "Dindarlık Örüntüleri" bölümünde dindarlığın farklı boyutlarını ele almaya çalıştık.

Bu bölümün ilk sorusu, katılımcılara dindarlığın en önemli kriterinin ne olduğunu sormaktadır. Bu soru, katılımcıların dindarlığı nasıl tanımladıklarını ve hangi ölçütleri önemsediklerini ortaya koymayı hedeflemektedir.

İkinci soruda, katılımcılara dindarlık açısından kendilerini nasıl tarif ettikleri sorulmaktadır. Bu soru, katılımcıların dindarlık konusunda kendilerine nasıl bir kimlik atfettiklerini ve bu kimliğin dinin gereklerini yerine getirmekle ne kadar ilişkili olduğunu belirlemeyi amaçlamaktadır.

Üçüncü soru, katılımcılara kişisel olarak kendilerini ne kadar dindar bulduklarını sormaktadır. Böylece, katılımcıların dindarlık konusunda kendilerine nasıl bir değerlendirmeye tabi tuttıklarını öğrenmek mümkün olacaktır.

Dördüncü, katılımcılara içinde yetiştikleri aileyi dindarlık açısından nasıl değerlendirdiklerini sormaktadır. Bu soru, katılımcıların ailelerinin dindarlık konusunda nasıl bir rol oynadığını ve ailelerinin dindarlıklarıyla kendi dindarlıkları arasında nasıl bir ilişki olduğunu anlamayı sağlamaktadır.

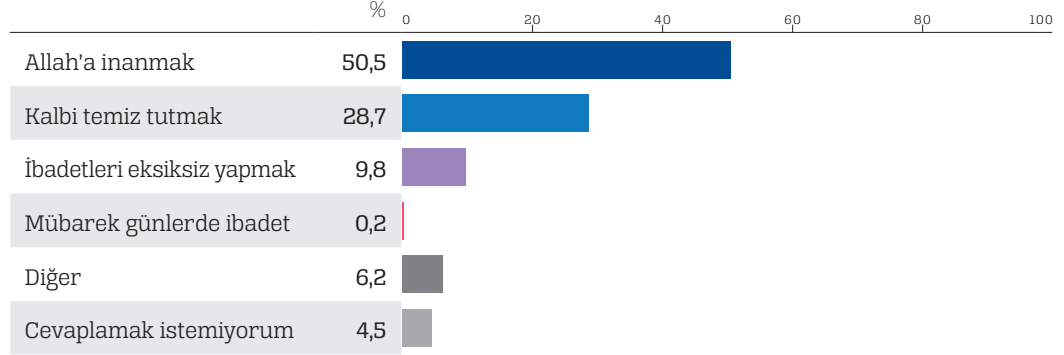
Beşinci soru ise, katılımcılara çocuklarının dindar olmasını isteyip istemediklerini sormaktadır. Ankete katılan kişilerin dindarlığı nasıl bir değer olarak gördüklerini ve bu değeri gelecek nesillere aktarmak konusunda nasıl bir tutum sergilediklerini öğrenmek, dindarlığın geleceği için sağlıklı bir projeksiyon imkânı verecektir.

Altıncı soru, katılımcılara dinle ilgili temel bilgilerini nasıl öğrendiklerini sormaktadır. Dini bilgi edinme süreçlerini ve bu süreçte hangi kaynaklardan yararlandıklarını ortaya çıkarmayı hedeflemektedir.

Yedinci soruda, Türkiye'de dindarlığın durumunun ne olduğu sorulmaktadır. Katılımcıların Türkiye'de dindarlık konusunda nasıl bir algıya sahip olduklarını ve bu algının hangi faktörlere bağlı olduğunu belirlemeyi amaçlamaktadır.

Dindarlığın En Önemli Kriteri

GRAFİK 16: SİZCE AŞAĞIDAKİLERDEN HANGİSİ DINDARLIĞIN EN ÖNEMLİ KRİTERİDİR?

Toplumun yarısı, dindarlığın en önemli kriterinin Allah'a inanmak olduğu kanaatindedir. Kalbi temiz tutmak ve ahlaklı olmanın en önemli kriter olduğunu düşünenler yüzde 29, ibadetleri eksiksiz yerine getirmenin en önemli kriter olduğunu düşünenler yüzde 10'dur.

Dindarlığın kriterlerine ilişkin belli başlı tercihleri toplum üzerinden görmeye çalıştığımızda ortaya çıkan bulguların oldukça dağınık bir resim sunduğu söylenebilir. Dindarlığı bir Tanrı'ya inanma ve onun emir ve yasaklarına harfiyen uyma şeklinde tanımlayan geleneksel tasavvurun bugün oldukça parçalı bir şekilde bir çeşitliliği içinde barındırdığı gözlenmektedir. Mesela seçenekler dikkatle incelendiğinde de fark edileceği gibi dindarlığı bütünlüklü bir inanma ve süreklilik arz eden bir kulluk hali içinde tanımlama çabası önemli düzeyde ayrışma yaşamaktadır.

Nitekim Allah'a inanmayı dindarlığın biricik karakteri olarak görenlerdeki oran (%50,5), ibadetleri eksiksiz yerine getirmek (%9,8) ya da kalbi temiz tutmak/ahlaklı olmakla (%28,7) kıyaslandığında açık ara önde gitmektedir.

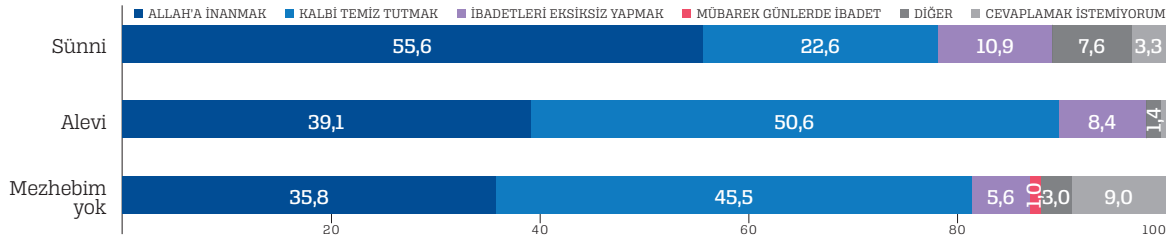
Öte yandan dindarlığı tek başına inanmak, ibadetleri eksiksiz yerine getirmek ya da kalbi temiz tutmak/ahlaklı olmak gibi kriterlerle ilişkilendirme konusunda birbirinden bağımsız yönelimlerin varlığı da inanç-amel bütünlüğü olarak bilinen klasik teolojik birikimin artık dönüşüme uğradığını göstermektedir.

Ayrıca ibadetlerden bağımsız olarak tek başına inanmak, kalbi temiz tutmak/ahlaklı olmak ve Mübarek gün ve gecelerde ibadet etmek gibi daha spesifik sayılabilecek tercihler de yukarıda sözü edilen genel geçer kabulleri terk eden yeni bir sürecin habercisi olarak dikkat çekmektedir.

Allah'a inanmayı tek başına dindarlık göstergesi olarak yansıtan oran katılımcıların yarısına tekabül etmektedir. Aslında tek başına ibadeti ya da ahlaklı olmayı dindarlık kriteri

olarak seçenlerin yanında Allah'a inanmayı dindarlığın biricik özelliği olarak görme eğilimi oldukça önemlidir ve dindarlığın bildik/bilindik anlamlarından oldukça uzaklaşıldığının net bir habercisidir. Dindarlığı çoklukla iman-amel bütünlüğü içinde idrak eden geleneksel/örfi dindarlık formları bugün birbirinden hızla ayrıışan yeni seçeneklerle kendine özgü ve özel dindarlık formlarının önünü açmaktadır.

GRAFİK 17: MEZHEBE GÖRE SİZCE AŞAĞIDAKİLERDEN HANGİSİ DINDARLIĞIN EN ÖNEMLİ KRİTERİDİR?

Sünni katılımcıların çoğunluğu dindarlığın en önemli kriterinin Allah'a inanmak olduğunu düşünürken, Alevi katılımcıların çoğunluğu kalbi temiz tutmak ve ahlaklı olmanın en önemli kriter olduğu görüşündedir.

Mezheplere göre en önemli dindarlık kriteri verilerinde de bir önceki tabloyu doğrulayan bir resimle karşı karşıyayız. İman-amel bütünlüğüne dayanan geleneksel dindarlık anlayışının değişiyor olması ve daha dağınık bir görüntü arz etmesi, rakamlar farklı cevaplarda yoğunlaşıyor olsa da mezhep değişkenlerinin tamamı için geçerli.

Alevi katılımcılar ve herhangi bir mezhep aidiyeti bulunmayan katılımcılar için kalbi temiz tutmak ve ahlaklı olmanın en önemli dindarlık kriteri olarak öne çıkması (%45-50), bu oranın Sünni katılımcılarda da hiç de azımsanmayacak bir yoğunlukta (%22,6) olması, klasik formel/biçimsel ve ritüelistik dindarlığın yerini ahlaki ilke ve erdemlere dayalı bir dindarlık anlayışına bıraktığını göstermektedir.

Bu çıkarımın en önemli destekleyicisi ise geleneksel/örfi dindarlıkta çok önemli bir yer tutan 'ibadetleri eksiksiz yerine getirmek' cevabının oylanma oranıdır. Alevi, Sünni ve kendini herhangi bir mezheple kayıtlamayan katılımcılar arasında en yüksek oy alan (Sünniler-%10,9) mezhep değişkeninde bile bu oran yüzde 11'i geçmemektedir.

Dolayısıyla 'İlmihal Müslümanlığı' yerini moral/ahlaki değerlerle kayıtlı bir dindarlık anlayışına bırakmaktadır.

Böyle olmakla birlikte Allah'a inanmak kriterinin Sünni katılımcılarda daha yüksek (%55,6), Alevi (%39,1) ve mezhepsiz katılımcılarda (%35,8) ise nispeten daha az çıkması, şüphesiz bir farklılığa işaret etmektedir. İbadetleri eksiksiz yerine getirmekle dindarlık arasında ilişki kurmaktaki isteksizlikle beraber değerlendirildiğinde, birden fazla faktörden dolayı dindarlık anlayışı, somut görünümler (namaz, oruç, hac vb.) açısından zayıflayarak farklı soyut düzeylerde yoğunlaşmaktadır.

Sekülerleşme, modern dönemde din ve dindarlık bağlamında daha şüpheli yaklaşımların revaç bulması, dindarlığın formel biçiminin politik figürler tarafından daha kolay istismar edili-

yor olması gibi sebepler, dindarlığın ritüelistik/somut formlarında yaşanan gerilemenin inanç ve ahlaki erdemler düzeyine doğru kaydığını göstermektedir. Sünni katılımcılar bu kaymayı Tanrı'ya olan inanca yönlendirirken, Alevi ve mezhepsiz katılımcılar ise ahlaki/moral düzene yönlendirmektedir.

GRAFİK 18: DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERE GÖRE SİZCE AŞAĞIDAKİLERDEN HANGİSİ DINDARLIĞIN EN ÖNEMLİ KRİTERİDİR?

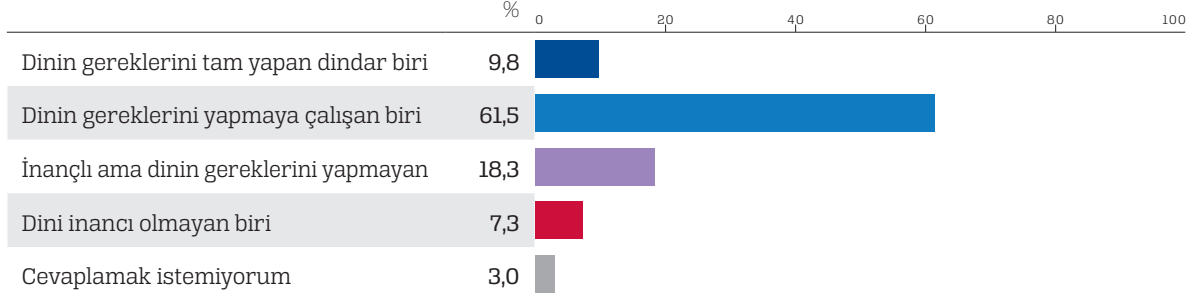
Allah'a inanmak, yaş gruplarına göre incelendiğinde (%63,6) 35-44 yaş aralığında en yüksek oranda dindarlık kriteri olarak karşımıza çıkarken, 65 yaş ve üstü yaş grubunda bu oran yüzde 31,9'a kadar düşmektedir. Kalbi temiz tutmak/ahlaklı olmak verisinde ise tam tersi bir durum bulunmaktadır. 65 yaş ve üstü grubunda en önemli dindarlık kriteri kalbi temiz tutmak ve ahlaklı olmak iken, 35-44 yaş grubunda en önemli ikinci kriterdir fakat cevaplanma oranı yüzdesel açıdan oldukça düşüktür (%19,9). Keza kalbi temiz tutmak 18-24 yaş aralığında yüzde 30'un üstünde yanıtlanırken bu durum bundan sonraki üç farklı yaş aralığında (25-34, 35-44, 45-54) görece daha az cevaplanmış, 55 yaş üst katılımcılardan itibaren tekrar ivme kazanmıştır.

Düşük ve orta eğitilmiş katılımcıların yarıdan fazlası dindarlığın en önemli kriterinin Allah'a inanmak olduğu görüşünderken, yüksek eğitilmiş katılımcıların yüzde 40'ı kalbi temiz tutmak ve ahlaklı olmanın dindarlığın en önemli kriteri olduğunu düşünmektedir.

Eğitim düzeylerine göre incelendiğinde ise eğitim düzeyi artışı ile kalbi temiz tutmak ve ahlaklı olmak arasında pozitif bir korelasyon olduğu görülmekte, en önemli kriter haline gelmektedir. Hem eğitim düzeyi hem de yaş grupları dikkate alındığında ibadetleri eksiksiz yerine getirmek düşük bir cevaplanma oranına sahiptir. Bu durum dindarlık anlayışında dinin iman ve ahlaki erdemler gibi soyut ve çehesinin çok daha ağırlık kazandığının göstergesidir.

Kişinin Dindarlık Algısı

GRAFİK 19: DİNDARLIK AÇISINDAN KENDİNİZİ NASIL TARİF EDERSİNİZ?

Katılımcılara “dindarlık açısından kendinizi nasıl tarif edersiniz” sorusu sorulduğunda katılımcıların yüzde 62’si kendisini “dinin gereklerini yerine getirmeye çalışan biri” olarak tarif etmektedir.

Kendini “dini inancı olmayan biri” olarak tanımlamayan katılımcıların oranı (%7,3) araştırmanın ilk sorusu olan “Dini inanışınızı aşağıdaki seçeneklerden hangisi yansıtmaktadır?” sorusuna verilen cevaplarla tutarlı görünmektedir. Zira orada da kendini Müslüman olarak tanımlayanların oranı yüzde 92,3.

Buna göre kurumsal dine tabi olmamakla herhangi bir dini inancı sahiplenmemek aynı pozisyonlanmanın ürünü gibi durmaktadır.

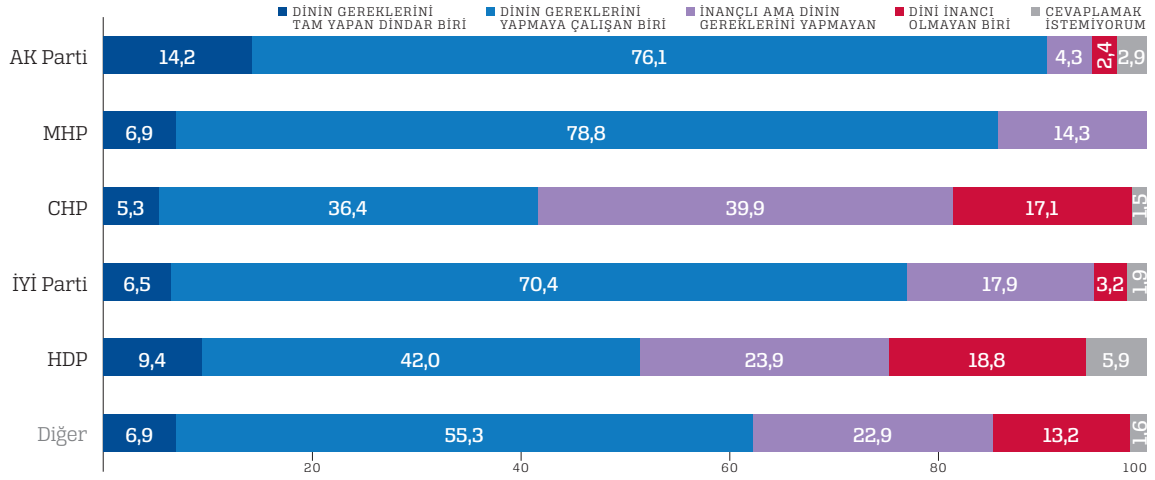
Dindarlık açısından kendini “dinin gereklerini tam yerine getiren dindar biri” olarak tanımlayanların yüzdesi de (%9,8) bir önceki soru olan en önemli dindarlık kriteri sorusunun cevaplarıyla paralellik arz etmektedir. Nitekim ibadetlerini eksiksiz yerine getirmeyi dindarlığın en önemli alamet-i farikası sayanların oranı ortalama olarak yüzde 10’dur.

Kendini “dinin gereklerini yerine getirmeye çalışan biri” olarak tanımlayanların oranı yüzde 61,5 iken, en çok benimsenen ikinci seçenek olan “inançlı ama dinin gereklerini yerine getirmeyen biri” cevabının tercih edilme oranı yüzde 18,3’tür.

Dinin gereklerini yerine getirmeye çalışmak, esasında “dinin gereklerini tam olarak yerine getirmek” kadar iman-amel bütünlüğüne sahip olmayan, daha gevşek bir ilişkiyi anlatmaktadır.

Dinin ibadet ve ritüel boyutunu her zaman ve kamilen olmasa da elden geldiğince yapmaya çalışan, yer yer ihmal eden bir bağlamı anlattığı göz önünde bulundurulursa en çok tercih edilen cevabın bu olması, önceki sorulara verilen cevapları doğrular niteliktedir.

GRAFİK 20: PARTİ TERCİHİNE GÖRE DİNDARLIK AÇISINDAN KENDİNİZİ NASIL TARİF EDERSİNİZ?

Parti tercihlerine bakıldığında AK Partili, MHP'li ve İYİ Partili katılımcıların yüzde 70'inden fazlasının kendisini "dinin gereklerini yerine getirmeye çalışan biri" olarak tarif ettiği görülmektedir. HDP'lilerde bu oran yüzde 42 iken, CHP'li katılımcıların yüzde 40'ı kendisini "inançlı ama dinin gereklerini yerine getirmeyen biri" olarak tanımlamaktadır.

Kendisini "dinin gereklerini tam yerine getiren dindar biri" olarak tarif edenlerin görece olarak en yüksek olduğu parti AK Parti'dir.

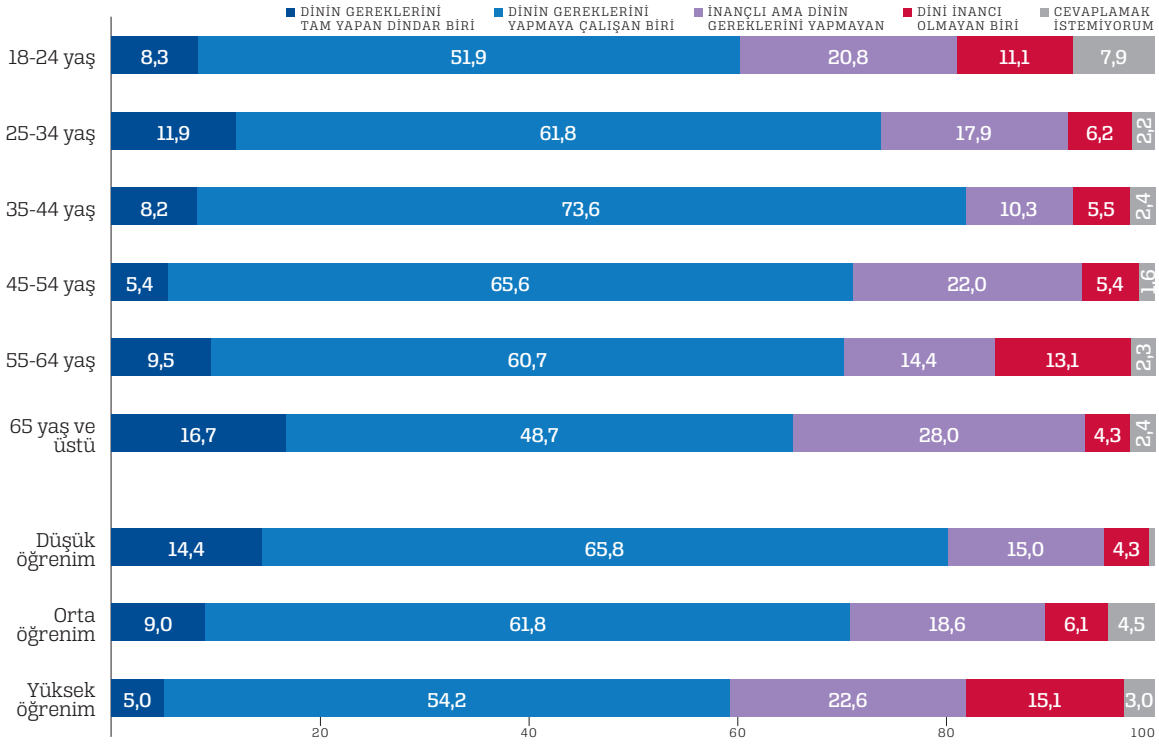
Bu verilere göre, Türkiye'de dini inancı olmayan bireylerin en fazla tercih ettiği partiler, HDP ve CHP olmuştur. HDP'de bu oran yüzde 18,8 iken, CHP'de dini inancı olmayan bireylerin oranı yüzde 17,1 olarak belirlenmiştir. İnançlı ama dinin gereklerini yerine getirmeyen bireylerin en fazla tercih ettiği parti ise CHP olmuştur ve bu bireylerin oranı CHP'de yüzde 39,9 olarak belirlenmiştir. Dinin gereklerini yerine getirmeye çalışan bireylerin en fazla tercih ettiği parti ise MHP ve AK Parti'dir. MHP'de bu cevabı verenlerin oranı yüzde 78,8, AK Parti'de ise sadece iki puan farkla yüzde 76,1'dir.

Bu veriler, Türkiye'de dini inançların parti tercihlerine etkisi olduğunu göstermektedir. Seçmen davranışı siyasi partilerin politikaları, parti ideolojisi, liderlerin söylemleri ve mevcut siyasi iklim gibi çeşitli faktörlerden etkilenmektedir.

AK Parti ve MHP örneğinde, her iki parti de tarihsel olarak kendilerini Türkiye'deki bazı dindar seçmenlere hitap edebilecek muhafazakâr ve milliyetçi değerlerin destekleyicisi olarak konumlandırmaktadır. Türkiye'deki dindar seçmenler, AK Parti ve MHP'nin dinin kamusal yaşamdaki rolünü korumak, geleneksel aile değerlerini desteklemek gibi kendileri için önemli olan konulara daha fazla öncelik verdiklerini düşünmektedir. Dinin gereklerini yerine getirmeye çalışan ve/ya tam olarak yerine getiren katılımcılar için, bu partilerin kendi çıkarlarını savunma ve endişelerini giderme olasılıklarının daha yüksek olduğuna dair bir kanaat birliğinin varlığı anlaşılmaktadır.

Bununla birlikte, dini inançların, bireyin siyasi görüşlerini ve parti tercihlerini etkileyebilecek faktörlerden yalnızca biri olduğunu ve ekonomik konular veya toplumsal değerler gibi diğer faktörlerin de parti tercihinin dindarlar nezdinde çeşitlenmesine neden olduğunu belirtmekte fayda var.

GRAFİK 21: DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERE GÖRE DİNDARLIK AÇISINDAN KENDİNİZİ NASIL TARİF EDERSİNİZ?

Tüm yaş gruplarından katılımcıların çoğunluğunun kendilerini "dinin gereklerini yerine getirmeye çalışan biri" olarak tarif ettiği görülmektedir.

Anket verilerine göre dini inancı olmayan bireylerin en yüksek 55-64 yaş grubunda (%13) olması oldukça şaşırtıcıdır. Bu oranı yüzde 11 ile 18-24 yaş grubu takip etmektedir. 18-24 yaş grubundaki bireylerde inançsızlığın görece yüksek olması anlaşılabilir ancak 55-64 yaş grubunda bu sayının yüksek olması izaha muhtaç bir durumla karşı karşıya olduğumuz anlamına gelmektedir.

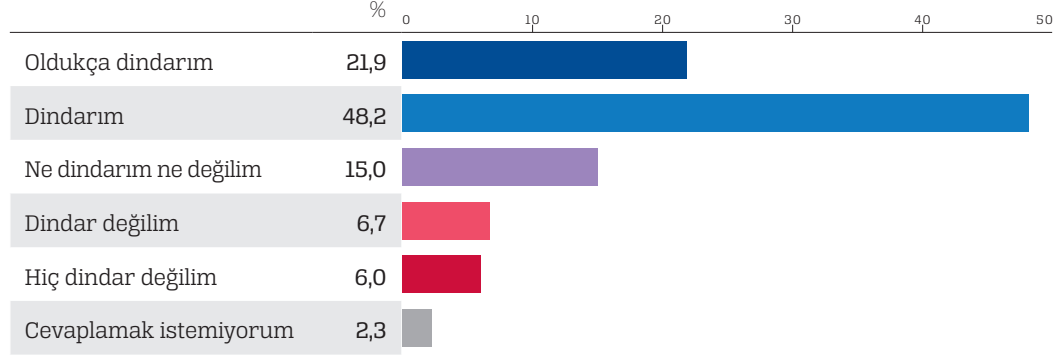
İnançlı ama dinin gereklerini yerine getirmeyen bireyler en yüksek 45-54 yaş grubunda (%22) görülmektedir. Dinin gereklerini yerine getirmeye çalışan bireyler oldukça yüksek bir oranla (%73,6) 35-44 yaş grubundadır. Dinin gereklerini tam yerine getiren dindar bireylerin en yüksek oranı ise 65 yaş ve üstünde yüzde 16,7 olarak belirlenmiştir. Buna göre, yaşın ilerlemesiyle birlikte dini inançlarının gereklerini tam olarak yerine getiren dindar bireylerin oranında artış saptanmıştır.

Türkiye'de düşük eğitim düzeyine sahip bireylerin yüzde 4,3'ü dini inancı olmayan bireyler, yüzde 15'i inançlı ama dinin gereklerini yerine getirmeyen bireyler, yüzde 65,8'i dinin gereklerini yerine getirmeye çalışan bireyler, yüzde 14,4'ü dinin gereklerini tam yerine getiren dindar bireylerdir. Yüksek eğitim düzeyine sahip bireyler arasında dini inancı olmayan katılımcıların oranı (%15) yükselmektedir.

Bu durum, dini inancı olmayan bireylerin en fazla yüksek eğitim düzeyine sahip bireylerde bulunabileceğini, eğitim düzeyi yükseldikçe inançsızlığın arttığını göstermektedir. Başka bir deyişle, eğitim düzeyi yükseldikçe kendisini "dini inancı olmayan biri" olarak tanımlayanların oranı yükselmekte, "dinin gereklerini yerine getirmeye çalışan biri" veya "dinin gereklerini tam yerine getiren dindar biri" olarak tanımlayanların oranı düşmektedir.

Kişisel Dindarlık Düzeyi

GRAFİK 22: KİŞİSEL OLARAK KENDİNİZİ NE KADAR DINDAR BULUYORSUNUZ?

Katılımcıların yarıya yakını kendisini dindar bulmaktadır. "Oldukça dindarım" diyenler yüzde 22, "hiç dindar değilim" diyenler ise yüzde 6'dır.

Katılımcılardan kişisel olarak kendilerini oldukça dindar olarak görenlerin oranı yüzde 21,9, dindar olarak gören bireylerin oranı yüzde 48,2'dir. Katılımcılar arasında kendisini dindar olarak tanımlayanlar toplamda yüzde 70'tir.

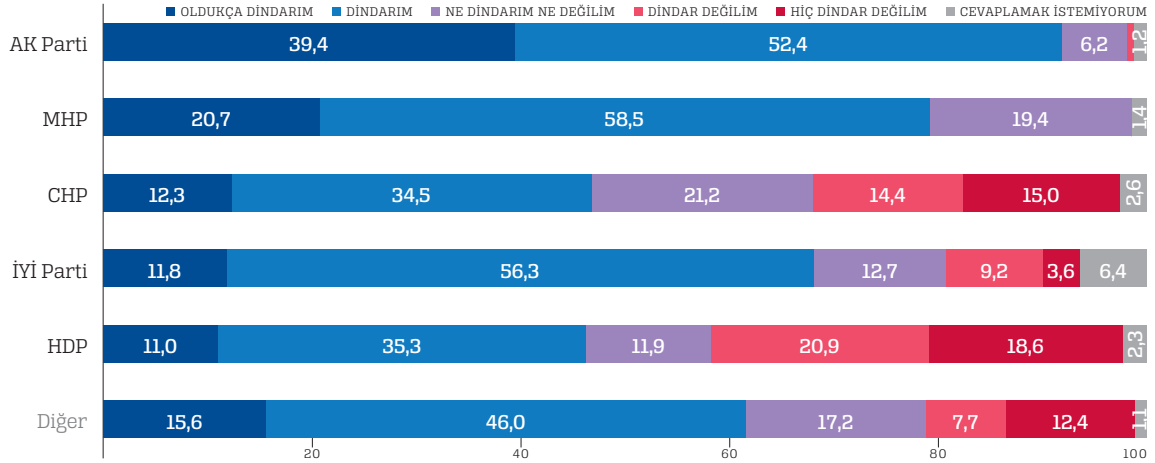
Kendisini dindar görmeyenler (%6,7) ve hiç dindar görmeyenler (%6) toplamda yüzde 13'lük bir orandadır.

Dindar olma ve olmama formu arasında gezinen yüzde 15'lik bir kesim gözlenmektedir.

Dindarlık anlayışı daha önce sorulan diğer sorulara göre oldukça göreceli ve parçalı olmasına rağmen, genel toplum örüntüsünde çoğunluğun kendini dindar olarak tanımladığı görülmektedir. Bunun birçok nedeni olabilir. İslam, yüzyıllardır Türkiye kültüründe ve toplumunda merkezi bir rol oynamıştır. Ayrıca Türkiye'de din, birçok insan için günlük yaşamın önemli bir parçasıdır. İnsanların düzenli olarak dini faaliyetlere katılması ve dini ritüelleri yerine getirmesi alışılmadık bir durum değildir. İnsanların inanç ve ibadetlerini şekillendirmede önemli rol oynayan birçok dini lider, kanaat önderi, tarikat ve cemaat bulunmaktadır. Bu figürler ve kurumlar, nüfus içindeki dindarlık düzeyi üzerinde güçlü bir etkiye sahiptir.

Genel olarak, bunlar ve burada sayılmayan birçok faktörün Türkiye'deki yüksek dindarlık oranına katkıda bulunması muhtemeldir.

GRAFİK 23: PARTİ TERCİHİNE GÖRE KİŞİSEL OLARAK KENDİNİZİ NE KADAR DINDAR BULUYORSUNUZ?

AK Parti, MHP ve İYİ Partili katılımcıların yarısından fazlası kendisini dindar olarak tanımlamaktadır. CHP ve HDP'li katılımcıların ise yüzde 35'i kendilerini dindar olarak tanımlamaktadır.

Kendisini "oldukça dindar" olarak tanımlayanların en yüksek olduğu parti AK Parti'dir.

Türkiye'de kendini oldukça dindar olarak tanımlayan katılımcıların en fazla AK Parti (%39,4) ve MHP'ye (%20,7); sadece dindar olarak kendini tanımlayan bireylerin ise yine en fazla MHP (%58,5) ve AK Parti'ye (%52,4) oy verdikleri görülmektedir. Kendini ne dindar ne değil olarak tanımlayan bireylerin en fazla İYİ Parti (%21,2) ve MHP'ye (%19,4) oy verdikleri, dindar olmadığını ifade eden katılımcıların çoğunlukta olduğu parti tercihi ise yüzde 20,9 ile HDP, onun ardından da yüzde 14,4 ile CHP'dir.

Türkiye'de partiler dindar ve dindar olmayan insanlar için farklı siyasi ideolojileri ve konumları temsil etmektedir. Ana kutuplaşma eksenlerinden biri olan din ve dindarlık, siyasal tercihlere de pekâlâ yansımaktadır. AK Parti'nin geleneksel değerlere ve dinin toplumdaki rolüne güçlü vurgu yapan milliyetçi-muhafazakâr söyleminin hedefi şüphesiz kendi seçmenidir. Bu durum dindarlara yönelik sürdürülebilir bir konsolidasyon imkânı sağlayarak dindar seçmen çoğunluğunu ekonomik ve siyasi krize rağmen yanında tutmaktadır.

Hiç dindar olmadığını ifade eden katılımcılar en çok HDP ve CHP seçmen kitlesinde bulunmaktadır. Bu durum HDP seçmeninde oy motivasyonunun genel olarak dindarlara hitap eden retoriğin dışında, Kürt sorunu, demokrasi, insan hakları gibi bağlamlar olduğunu göstermektedir. Aynı durum CHP tercihinde bulunan katılımcılar açısından da cari gözükmektedir. CHP'nin kuruluş felsefesi ve varsayılan parti paradigması gereği daha profan ve seküler toplum kesimlerine hitap ettiği düşünüldüğünde bu oranların yadırgatıcı olmadığı ortadadır.

GRAFİK 24: DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERE GÖRE KİŞİSEL OLARAK KENDİNİZİ NE KADAR DİNDAR BULUYORSUNUZ?

Türkiye'de "oldukça dindarım" diyen katılımcıların en fazla 25-34 yaş grubunda (%26,8), "dindarım" diyenlerin en fazla 45-54 yaş grubunda (%51,1) olduğu görülmektedir. "Ne dindarım ne değilim" diyenler en fazla 18-24 yaş grubunda (%22,6); "dindar değilim" diyenler ise (%14,8) en fazla 65 yaş ve üstündeki gruptadır. "Hiç dindar değilim" diyenlerin ise en fazla 55-64 yaş grubunda (%11,6) olduğu görülmektedir.

Dindar olmadığını söyleyenlerin ya da soruya cevap vermekten kaçınanların oranının yaş arttıkça arttığını da belirtmekte fayda var. Bu, yaşlı insanların daha büyük bir bölümünün kendilerini dindar olarak tanımlamaya daha az eğilimli olabileceğini veya dini inançlarını açıklamaya daha az istekli olabileceğini düşündürmektedir.

Tüm yaş gruplarında kendisini "dindar" olarak tanımlayanlar çoğunluğu oluşturmakla birlikte "oldukça dindarım" diyenlerin en fazla olduğu yaş grubu 25-34 yaş grubu, "hiç dindar değilim" diyenlerin oranının en yüksek olduğu grup 55-64 yaş arası gruptur.

Eğitim düzeyine göre analiz edildiğinde, düşük eğitim düzeyine sahip olan kişilerin yüzde 31,4'ünün "oldukça dindar", orta eğitim düzeyine sahip olan kişilerin yüzde 20'sinin "oldukça dindar", yüksek eğitim düzeyine sahip olan kişilerin ise yüzde 12,2'sinin "oldukça dindar" olduğu görülmektedir.

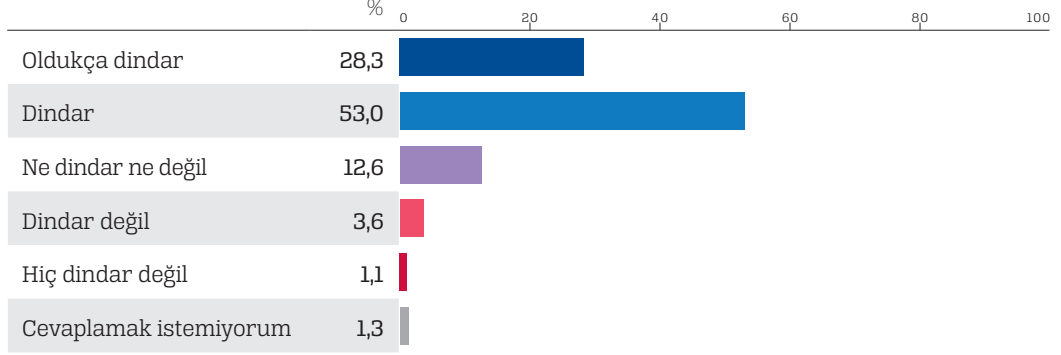
Daha yüksek eğitim seviyeleri genellikle daha geniş bir yelpazedeki fikirlere, bakış açılara ve kültürel etkilere maruz kalmayı içermektedir. Bu da bazı insanların dini inanç ve uygulamaları sorgulamasına veya bunlara meydan okumasına yol açabilen eleştirel düşünme becerilerinin gelişimini içerebilir. Ayrıca bazı bireyler, daha eğitilmiş hale geldikçe

bireysel özgürlük ve özerkliğe daha fazla önem verebilir, bu da onların geleneksel kolektif dini uygulamaları takip etmeye daha az eğilimli olmalarına yol açabilir.

Nitekim eğitim düzeyine bakıldığında kendisini "oldukça dindar" olarak tanımlayanların en fazla olduğu grup düşük eğitimlilerken, "hiç dindar değilim" diyenlerin en yüksek olduğu grup yüksek eğitimlilerdir.

Ailenin Dindarlık Düzeyi

GRAFİK 25: İÇİNDE YETİŞTİĞİNİZ AİLEYİ DINDARLIK AÇISINDAN NASIL DEĞERLENDİRİYORSUNUZ?

Katılımcılara içinde yetiştikleri aileyi dindarlık açısından değerlendirmeleri istendiğinde, çoğunluğu (%53) ailesinin dindar olduğunu söylerken, yüzde 28,3'ü oldukça dindar olduğunu söylemektedir. Sadece yüzde 3,6'sı ailesinin dindar olmadığını ve yüzde 1'i ailesinin hiç dindar olmadığını belirtmektedir.

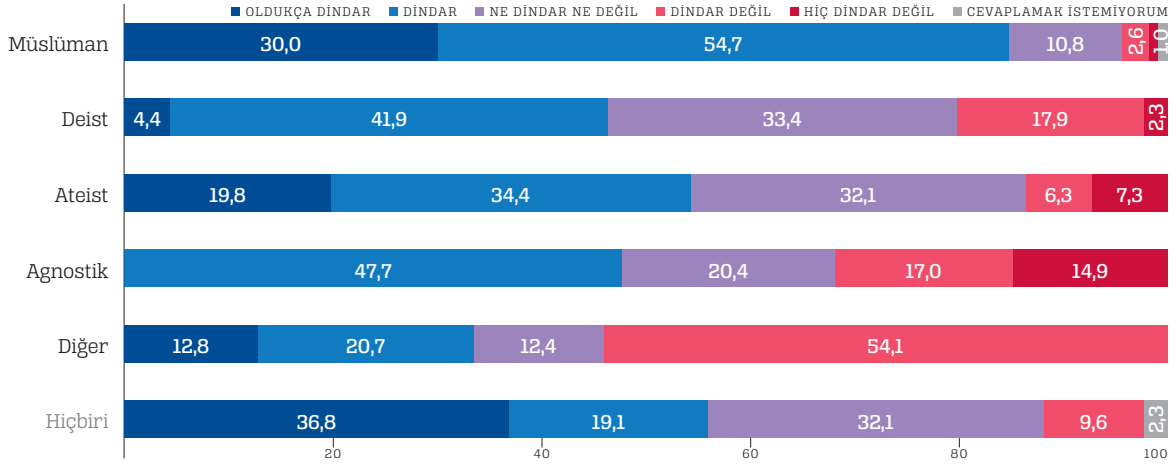
Buna göre Türkiye'deki insanların büyük bir bölümünün dindar ailelerde yetiştiği anlaşılmaktadır. Dindar bir ailede yetiştirilmiş olmanın, bireyin kendi dini inanç ve uygulamalarını etkilemesi mümkündür. Bununla birlikte, kişisel deneyimlerin, değerlerin ve diğer faktörlerin de bireyin dini görüşlerini şekillendirebileceğini belirtmekte fayda var.

Bu soruya verilen yanıtların sosyal normlar ve toplumsal beklentilerden etkilenebileceğini de dikkate almak gerekir. Katılımcılardan bazıları ailelerini belli bir şekilde sunma konusunda baskı hissetmiş olabilir veya kişisel nedenlerle ailesinin dini inançlarını açıklamak istememiş olabilir.

Bununla birlikte daha önce katılımcılara kendilerinin dindarlık seviyelerini araştıran soruya verilen cevaplarla da oldukça uyumlu olduğu gözükmektedir. Kahir ekseriyetinin kendini dindar olarak tanımladığı -dindarlık tanımı değişiyor olsa da- örnekleme, ortaya çıkan aile dindarlığı aslında daha yüksek bir orana sahip.

İçinde yetişilen ailenin dindarlığı farklı tonlarıyla birlikte toplamda yüzde 85 gibi büyük bir rakama ulaşmaktadır.

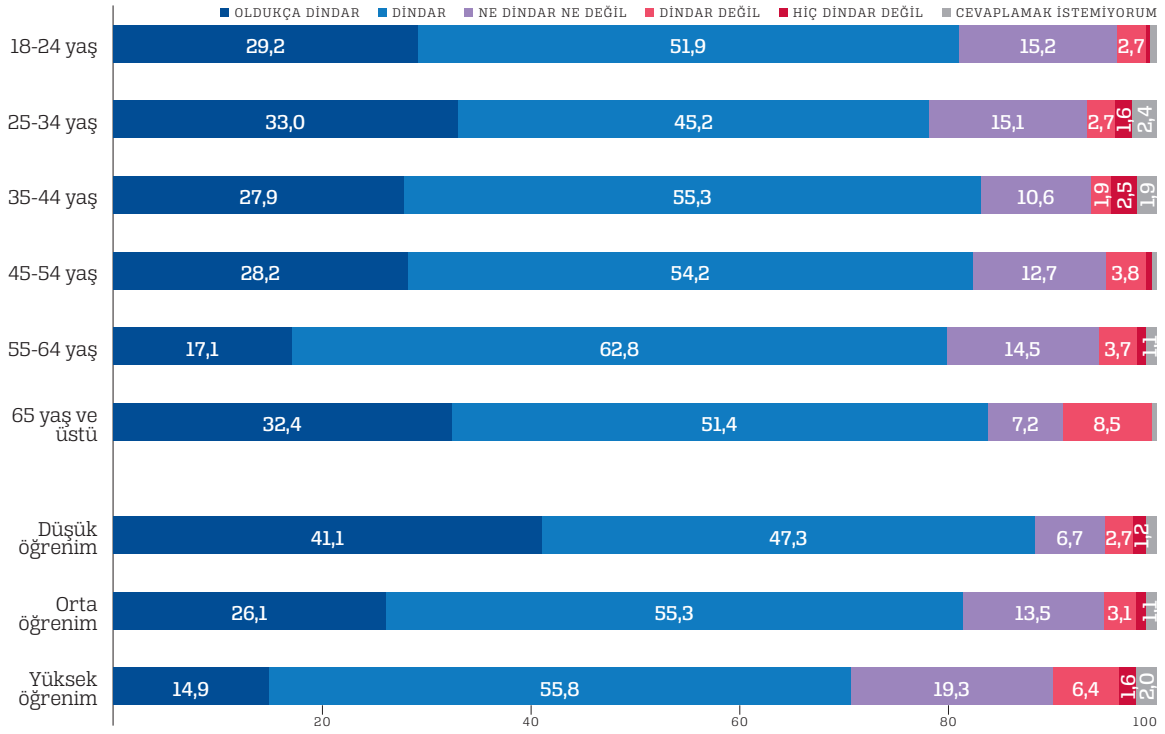
GRAFİK 26: DİNİ İNANCA GÖRE YETİŞTİĞİNİZ AİLEYİ DINDARLIK AÇISINDAN NASIL DEĞERLENDİRİYORSUNUZ?

Kendilerini agnostik, ateist veya deist olarak tanımlayanların büyük çoğunluğunun ailelerini dindar olarak gördüğü görülmektedir. Örneğin, kendini agnostik olarak tanımlayanların sadece yüzde 17'si ailesinin dindar olmadığını söylerken, yüzde 47,7'si ailesinin dindar olduğunu söylemektedir. Öte yandan, kendilerini "hiçbir" inanca mensup görmeyen kişilerin yarısı (%32) ailesinin "ne dindar ne değil" olduğunu belirtirken daha büyük yüzdeye sahip yarısı (%36,8) ise dindar olmadığını ifade etmektedir.

Müslüman olarak tanımlanan kişilerin ailelerinin dindar olduğunu söyleme olasılıklarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Örneğin, kendisini Müslüman olarak tanımlayanların yüzde 2,6 gibi ufak bir oranı ailesinin dindar olmadığını söylerken, yüzde 54,7'si ailesinin dindar olduğunu belirtmektedir.

GRAFİK 27: DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERE GÖRE İÇİNDE YETİŞTİĞİNİZ AİLEYİ DINDARLIK AÇISINDAN NASIL DEĞERLENDİRİYORSUNUZ?

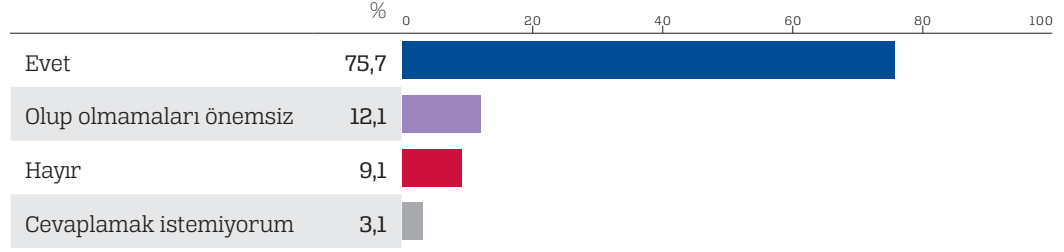
18-24 yaş grubundakilerin yüzde 51,9'u ailesinin dindar olduğunu söylerken, yüzde 29,2'si oldukça dindar olduğunu ifade etmektedir. 65 yaş ve üstü kişilerin yüzde 32,4'ü ailesinin oldukça dindar olduğunu söylerken, yüzde 51,4'ü ailesinin dindar olduğunu belirtmektedir.

Keza eğitim düzeyi düşük olanların yüzde 41,1'i ailesinin oldukça dindar olduğunu söylerken, yüzde 47,3'ü ailesinin dindar olduğunu söylemektedir. Eğitim düzeyi yüksek olanların yüzde 14,9'u ailesinin oldukça dindar olduğunu söylerken, yüzde 55,8'i ailesinin dindar olduğunu söylemektedir.

Tüm eğitim düzeylerinden katılımcıların çoğunluğu içinde yetiştikleri aileyi "dindar" olarak tanımlamakla birlikte, düşük eğitim düzeyinden katılımcıların yüzde 41'i ailelerini "oldukça" dindar olarak tanımlamıştır.

Çocukların Dindarlığına Yönelik İstek

GRAFİK 28: ÇOCUKLARINIZIN DINDAR OLMASINI İSTER MİSİNİZ?

Katılımcıların yüzde 76'sı çocuklarının dindar olmasını istemektedir. Çocuklarının dindar olup olmamasını önemsemeyenler yüzde 12, çocuklarının dindar olmasını istemeyenler yüzde 9'dur.

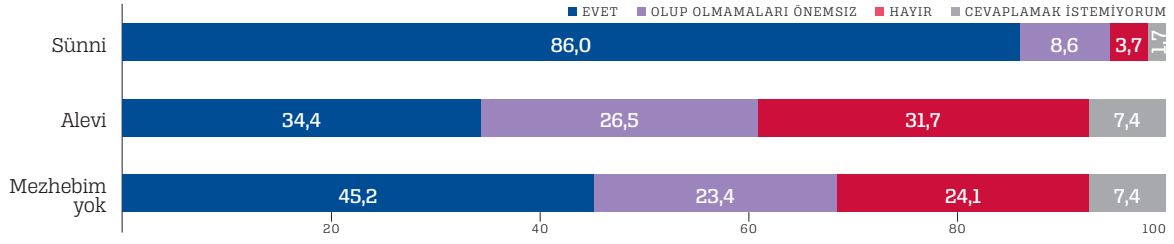
Bu veriler, katılımcıların çoğunluğunun çocuklarının dindar olmasını istediklerini göstermektedir. Dindarlığın tarifi ve keyfiyeti şüphesiz farklılık ve görelilik arz etmektedir. Daha önceki sorulan dindarlığın niteliğiyle ilgili soruya verilen cevaplarda bu durumu müşahade etmiştik. Bununla birlikte Türkiye'de yüzde 76 gibi bir rakama ulaşan çoğunluğun çocuğunun dindar olmasını istemesi oldukça önemli bir veridir.

Çocuğunun dindar olmasını istemeyen ve önemsemeyenlerin toplam oranı ise yüzde 20'yi bir miktar geçmektedir. Bu haliyle dindarlık karşıtı veya dindarlığa kayıtsız tutumun çoğunluğa nazaran hala azınlıkta olduğu kolaylıkla söylenebilir. Ayrıca, insanların küçük bir kısmının soruyu cevaplamayı reddettiğini de belirtmekte fayda var.

Genel olarak bu veriler, Türkiye'deki insanların çoğunluğunun çocuklarının dindar olmasına önem verdiğini ve çocuklarına dini inanç ve değerlerin aktarılmasına öncelik verebileceklerini göstermektedir. Bununla birlikte, insanların küçük ama önemli bir bölümünün bu görüşe sahip olmadığı ve ebeveynliklerinde başka değerlere öncelik verebilecekleri ortaya çıkmaktadır.

Bu soruya verilen yanıtların, yanıtlayanın kendi dindarlık düzeyi, kültürel ve sosyal geçmişi, kişisel değer ve inançları gibi çeşitli faktörlerden etkilendiği gözden kaçırılmamalıdır.

GRAFİK 29: MEZHEBE GÖRE ÇOCUKLARINIZIN DINDAR OLMASINI İSTER MİSİNİZ?

Sünni katılımcıların yüzde 86'sı çocuklarının dindar olmasını isterken, Alevi katılımcılarda bu oran yüzde 34'tür.

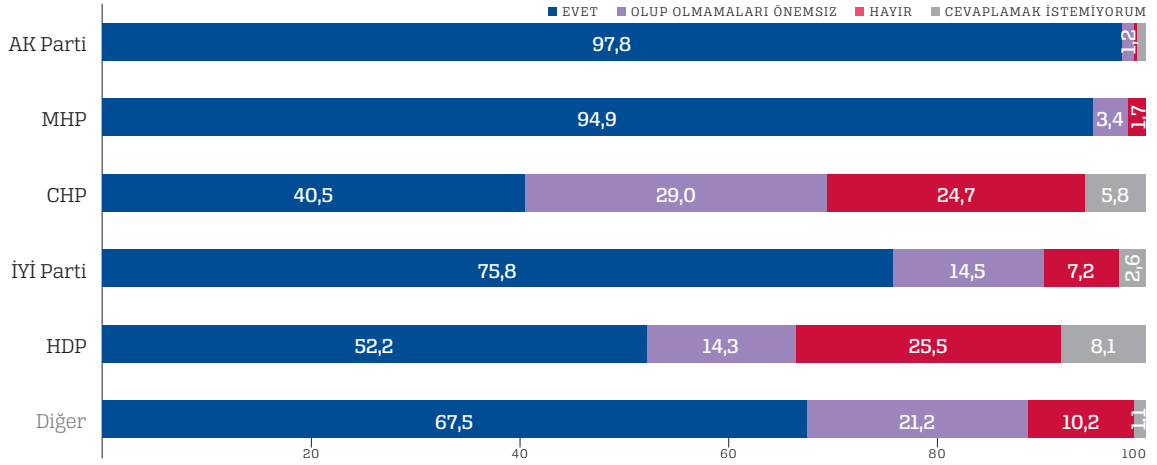
Sünni katılımcıların yüzde 86 gibi oldukça yüksek bir oranda çocuklarının dindar olmasını önemsemesi ve istemesi, Alevilerde ise bu oranın ancak üçte birine ulaşabilmesi, mezhepsel tercihlerin önemli ölçüde farklılaştığını göstermektedir. Belirli bir mezhep ile özdeşleşmeyen katılımcıların daha küçük bir oranı (%45), çocuklarının dindar olmasını istemektedir.

Öte yandan, Alevi katılımcıların önemli bir oranı (%31,7) çocuklarının dindar olmasını istemediklerini söylerken, Sünni katılımcılarda bu durum çok küçük bir yüzdeyi (%3,7) kapsamaktadır.

Ayrıca Alevi katılımcıların yüzde 26,5'i, Sünni katılımcıların yüzde 8,6'sı ve kendilerini belirli bir mezhep ile özdeşleştirmeyenlerin yüzde 23,4'ü ise çocuklarının dindar olmasının önemli olmadığını belirtmektedir.

Bu tablodan Türkiye'deki Sünni katılımcıların çoğunluğunun çocuklarında dindarlığa değer verdiğini ve çocuklarına dini inanç ve değerlerin aktarılmasına öncelik verdiğini anlaşılmaktadır. Alevi katılımcıların çocuklarında dindarlığa öncelik verme arzusu biraz daha düşüktür, ancak önemli bir oran hala bunu istemektedir. Belirli bir mezhep ile özdeşleşmeyen katılımcılar, görüşlerinde biraz daha bölünmüş gözükmektedir.

GRAFİK 30: PARTİ TERCİHİNE GÖRE ÇOCUKLARINIZIN DINDAR OLMASINI İSTER MİSİNİZ?

AK Partili ve MHP'li katılımcıların hemen hemen tamamı, İYİ Partili katılımcıların yüzde 76'sı çocuklarının dindar olmasını istemektedir. Bu oran, HDP'li katılımcılarda yüzde 52, CHP'li katılımcılarda ise yüzde 41'dir.

Ankete katılanların parti tercihlerine göre AK Parti ve MHP'yi destekleyenlerin büyük bir çoğunluğu çocuklarının dindar olmasını isterken, CHP ve HDP'yi destekleyenlerin önemli bir kısmı çocuklarının dindarlığına öncelik vermemektedir. Öte yandan, CHP ve HDP'yi destekleyenlerin görece yüksek bir oranı çocuklarının dindarlığının önemli olmadığını düşünürken, AK Parti ve MHP'yi destekleyenlerde ise dindarlığın önemli olmadığı görüşünü paylaşanlar beklendiği gibi oldukça düşüktür.

CHP ve İYİ Parti seçmenlerinin önemli bir kısmı (sırasıyla %29 ve %14,5), çocuklarının dindar olmasının önemli olmadığını belirtmektedir. Kararsız veya oy kullanmayanlarla diğer partilere mensup olanlar sırasıyla yüzde 88,7 ve yüzde 67,5 ile çocuklarının dindar olmasını istemektedirler.

Genel olarak bakıldığında, Türkiye'de parti tercihi ile kişinin çocuklarının dindar olma isteği arasında güçlü bir ilişki olduğu görülmektedir. Bu bulgular, Türkiye'de çocukların dindarlığı konusunda farklı siyasi partilerin taraftarlarının görüşlerinde ciddi farklılıklar olduğunu göstermektedir.

Türkiye'de dinin hala önemli bir yere sahip olduğunu ve çocuklarının dindar olmasını isteyenlerin çoğunlukla AK Parti ve MHP'ye oy verdiğini gösteren bu tablo mezkûr iki partinin dindar kitlelerle hitap eden en güçlü iki alternatif olduğu gerçeğini bir kez daha hatırlatmaktadır.

GRAFİK 31: DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERE GÖRE ÇOCUKLARINIZIN DINDAR OLMASINI İSTER MİSİNİZ?

Türkiye'de çocuklarının dindar olmasını isteyenlerin oranının yaşla birlikte arttığı görülmektedir. Bu eğilim özellikle 35-44 ve 45-54 yaş grubunda belirgindir ve çocuklarının dindar olmasını isteyenlerin oranı yüzde 85'in üzerindedir. Çocuğunun dindar olup olmadığına aldırmaz etmeyenlerin oranı en yüksek yüzde 20 ile 18-24 yaş grubundadır. Çocuğunun dindar olmasını istemeyenlerin oranı ise en yüksek, yüzde 15 ile 55-64 yaş grubundadır.

Genel olarak, Türkiye'deki neredeyse bütün yaş gruplarında çoğunluk, çocuklarının dindar olmasını istemeyen veya umursamayan küçük bir azınlık dışında, çocuklarının dindar olmasını istemektedir.

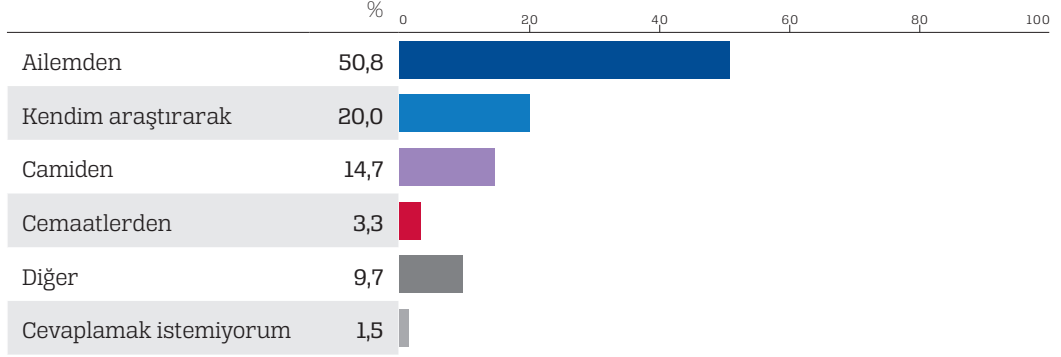
Yaş gruplarında farklı eğilimlerin var olmasının çeşitli olası nedenleri bulunmaktadır. Genç bireyler laikleşme ve modernleşmenin etkisiyle dindarlığın önemine daha az vurgu yapmaktadır. Bu süreçler, geleneksel dini uygulamalar ve inançlarda bir düşüşe yol açmakta ve bu nedenle genç bireylerin dine karşı daha az geleneksel bir yaklaşıma sahip olmasına neden olduğu görülmektedir.

Öte yandan yaşlı bireylerin, dinin toplumda ve kendi yaşamlarında daha merkezi bir rol oynadığı bir dönemde büyümüş ve bu nedenle dini inançlarını çocuklarına aktarmaya daha yüksek bir değer atfetmeleri beklenirken "Çocuklarınızın dindar olmasını ister misiniz?" sorusuna diğer yaş gruplarına göre daha az yoğunlukta (%66,8) olumlu cevap vermeleri, olumsuz cevap verenlerin ve dini eğitimi önemsemeyenlerin yüzdesinin nispeten daha yüksek olması oldukça dikkat çekicidir.

Eğitim düzeyi yükseldikçe çocuklarının dindar olmasını isteyenlerin oranı düşmektedir.

Dini Bilgilerin Kaynağı

GRAFİK 32: DİNLE İLGİLİ TEMEL BİLGİLERİNİZİ NASIL ÖĞRENDİNİZ?

Katılımcıların yarısı dinle ilgili temel bilgileri ailesinden öğrendiğini ifade etmiştir. Dini bilgileri kendisi araştırarak öğrenenler yüzde 20, camiden öğrenenler yüzde 15'tir.

Türkiye'de insanların büyük bir çoğunluğu dinlerini aileleri aracılığıyla öğrenmektedir. Aile genellikle bireyler için sosyalleşmenin ve dini eğitimin birincil kaynağı olduğundan, bu durumun şaşırtıcı olduğu söylenemez. Bu, dinin Türkiye'de kültür ve aile yaşamının önemli bir parçası olduğunu, aile öğretmenleri ve gelenekleri yoluyla tevarüs edildiğini, nesilden nesile aktarıldığını göstermektedir.

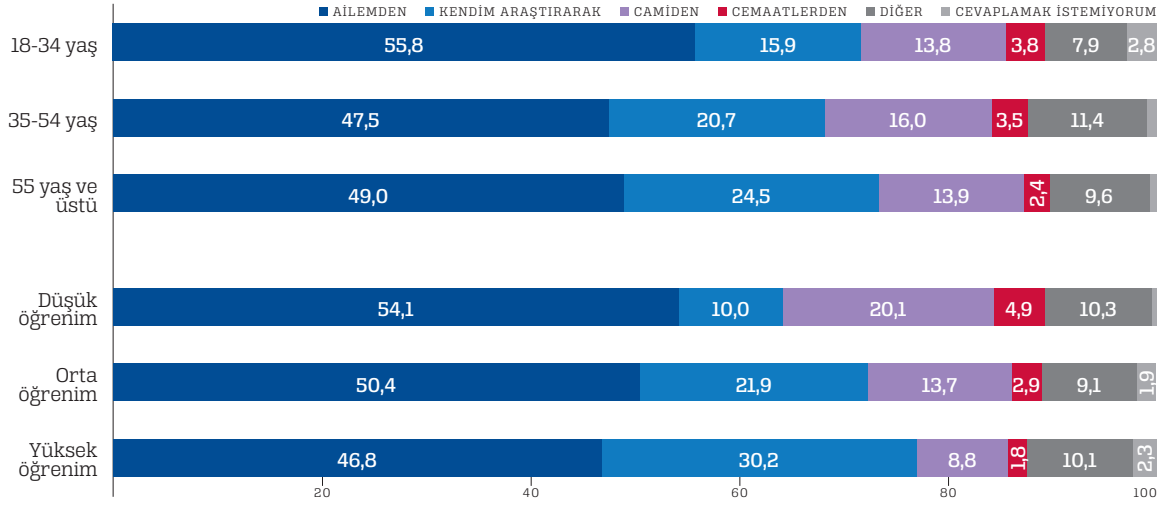
Katılımcı bireylerin yaklaşık yüzde 20'si dini kendi araştırmaları vasıtasıyla öğrendiğini belirtmekte, bu da Türkiye'de inancını kendi başına keşfetmek ve öğrenmekle ilgilenen önemli sayıda insan olduğunu göstermektedir. Nitekim son yıllarda özellikle gençlerde çok sık bir biçimde karşılaştığımız üzere bireyler, dini metinleri okuyarak, derslere veya seminerlere katılarak dinlerini kendi başlarına incelemeyi ve öğrenmeyi seçebilmektedir.

Katılımcıların en yoğun seçtiği (%14,7) üçüncü cevap olan 'Camiden öğrendim' cevabı da cami ve Kur'an kursları gibi resmî kurumlardan din öğreniminin hiç de azımsanmayacak bir oranda olduğunu göstermektedir.

Daha küçük bir yüzde (%3,3) cemaat ve tarikatlar gibi dini gruplardan öğrendiğini ifade etmektedir. Katılımcıların yüzde 9,7'si ise yöneltilen şıkların dışında yöntemlerle öğrendiklerini bildirmiştir.

Genel olarak, bu veriler din öğreniminin Türk toplumunda önemli bir rol oynadığını ve insanların inançlarıyla ilgili bilgilere ulaşmak için çeşitli araçlara sahip olduğunu göstermektedir.

GRAFİK 33: DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERE GÖRE DİNLE İLGİLİ TEMEL BİLGİLERİNİZİ NASIL ÖĞRENDİNİZ?

Tabloda görüldüğü üzere, bütün yaş gruplarında dini bilgiler en yoğun olarak aileden öğrenilmektedir. Dini eğitimini ailesinde edinmiş katılımcı oranı en yoğun 18-34 yaş aralığında bulunmaktadır. 18-34 yaş grubundaki katılımcıların yüzde 55,8'i dinle ilgili temel bilgilerini içinde doğup büyüdükları ailelerinden öğrendiklerini ifade etmiştir.

35-54 yaş arasındaki katılımcılarda ise 'Ailemden' cevabının oranı yüzde 47,5'tir. Kendi kendine araştırarak öğrenen katılımcı sayısı yüzde 20,7 ile en fazla 55 yaş ve üstü yaş grubundadır.

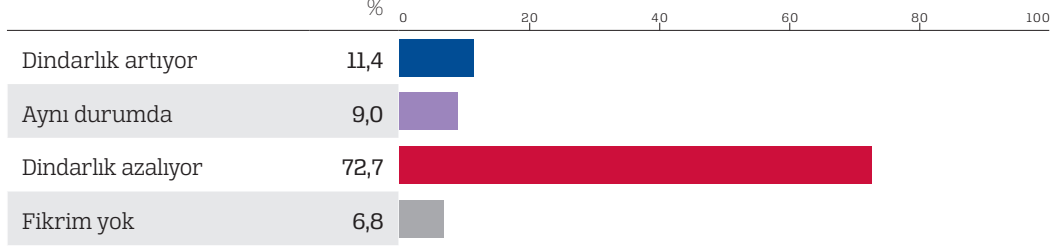
55 yaş ve üstündeki katılımcıların dinle ilgili temel bilgilerini kendilerinin araştırarak öğrendiklerini belirtmesi oldukça dikkat çekicidir.

Dini bilgiyi camilerden öğrenen bireylerin en yoğun olduğu yaş grubu ise yüzde 16 ile 35-54 yaş grubudur. Bu, camilerin bu yaş grubundaki insanlar için dini eğitim ve rehberlik sağlamada önemli bir rol oynadığını göstermektedir.

Eğitim seviyesi yükseldikçe, insanların dini bilgilerini ailelerinden öğrenme oranı azalırken, kendileri tarafından araştırarak öğrenme oranı artmaktadır. Buna göre insanların eğitim seviyesi yükseldikçe dini konularda daha farklı kaynaklara başvurma eğilimi de artmaktadır. Ayrıca, cami ve cemaatler gibi dini kurumların eğitim seviyesi yüksek olanlarda daha az tercih edildiği görülmektedir. Diğer kategorisinde yer alan seçenekler ise, internet gibi farklı kaynaklardan dini bilgi edinmeyi içerebilir.

Dindarlığın Türkiye'deki Durumu

GRAFİK 34: SİZCE TÜRKİYE'DE DINDARLIĞIN DURUMU NEDİR?

Toplumun yüzde 73'ü Türkiye'de dindarlığın azaldığı kanaatinindedir.

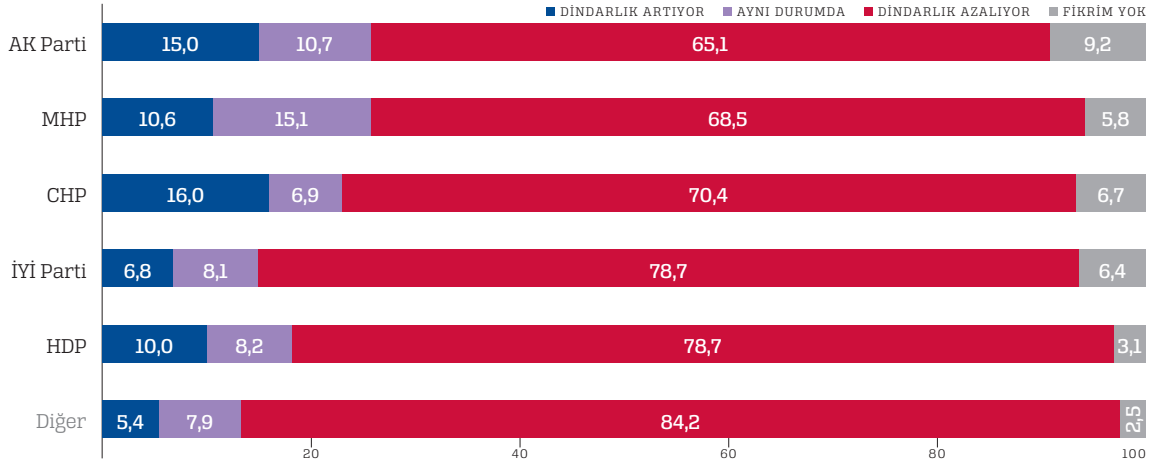
Türkiye'de dindarlığın azaldığı yönündeki kanaatin oldukça baskın olmasının nedeni, sekülerleşme ve modernleşmenin artan ivmesi gibi çeşitli faktörlerin yanı sıra eğitim ve medyanın insanların inançları ve uygulamaları üzerindeki etkisinden kaynaklanabilir.

Türkiye'de dindarlığın arttığına inanan kişilerin oranı (%11,4) ise ankete katılanların daha küçük bir bölümünü oluşturmaktadır. Bu kişilerin, dini kıyafet giyen veya dini etkinlik ve faaliyetlere katılan insanların sayısında artış gibi dindarlığın gözle görülür ifadelerinde bir artış gözlemliyor olmaları mümkündür. Daha az sayıda katılımcı (%9) Türkiye'de dindarlığın aynı kaldığını düşünmektedir.

Türkiye'de dindarlığın durumu konusunda farklı görüşler bulunmakla beraber genel olarak, dindarlığın azalış trendinde olduğu görüşünün özellikle son yıllarda, dinin politik figürler tarafından kullanılan siyasal istismar aracına dönüştüğü algısından beslendiği söylenebilir. Özellikle İmam-Hatip Liseleri, başörtüsü konusu, tarikat/cemaat benzeri dini grup ve vakıflarla ilgili konuların sürekli gündeme taşınması reaksiyoner bir tavra neden olmaktadır.

Ancak, bu trendin tam olarak ne kadarının gerçekten dindarlık azalışına işaret ettiği konusunda kesin bir yargıya varmak zor olabilir, çünkü dindarlık kavramının ne anlama geldiği ve nasıl ölçüleceği konularında da farklı görüşler bulunmaktadır.

GRAFİK 35: PARTİ TERCİHİNE GÖRE SİZCE TÜRKİYE'DE DINDARLIĞIN DURUMU NEDİR?

Tüm partilerin katılımcıları Türkiye'de dindarlığın azaldığı konusunda mutabık görünmektedir.

Veriler katılımcıların çoğunluğunun Türkiye'de dindarlığın azaldığına inandığını göstermektedir. Bu algı bütün parti seçmenleri tarafından paylaşılmakta ancak CHP, İYİ Parti ve HDP'yi destekleyenler arasında daha yaygın gözükmektedir. Bu partilere oy veren katılımcıların (sırasıyla) yüzde 70,4, yüzde 78,7 ve yüzde 78,7'si dindarlığın azaldığına inanmaktadır.

Öte yandan, AK Parti ve MHP seçmenlerinin çoğunluğu da aynı kanaati paylaşıyorlar da bu durum diğer partilere kıyasla daha az bir yüzde için geçerlidir (sırasıyla %65,1 ve %68,5).

Tüm parti seçmenlerinde çok daha küçük bir kesim, kararsız olanlar ve oy kullanmayanlar, dindarlığın aynı kaldığına inanmakta veya bu konuda herhangi bir fikir belirtmemektedir.

Kendisini AK Partili (%15), MHP'li (%10,6), CHP'li (%16), HDP'li (%10), kararsız/oy kullanmayan (%11,4) ve İYİ Partili (%6,8) olarak tanımlayanlardan daha küçük bir katılımcı grubuna göre Türkiye'de dindarlık genel kanaatin tersine artış göstermektedir.

Toplumun sekülerleştiği duygusunun farklı siyasi tercihlere sahip olan insanlarda bile bu denli yaygın olması, dünyevileşme olgusunun realitede bir karşılığı olduğunu göstermektedir. Dindarlığa yönelik toplumsal tutumlar kültürel, tarihi ve siyasi etkiler gibi çeşitli faktörlere bağlı olarak değişebileceğinden, bu yanıtların verildiği bağlamı dikkate almak önemlidir. Dindarlık kavramının kendisinin öznel ve yoruma açık olabileceği ve bireylerin dindar olmanın ne anlama geldiği konusunda farklı anlayışlara sahip olabileceği de göz önünde bulundurulmalıdır.

Temel Bulgular

“Dindarlık Örüntüleri” başlıklı ikinci bölüm, Allah inancı, dini pratikler, aile dindarlığı, dindarlık ve sekülerleşmeye yönelik siyasi tutumlar da dahil olmak üzere dindarlığın çeşitli yönlerini ele almıştır. Buradaki bulgular açıkça toplumda daha bireysel ve kişiselleştirilmiş bir dindarlık anlayışına doğru kayda değer bir eğilim olduğunu göstermektedir.

En önemli bulgulardan biri, geleneksel resmi ve ritüelistik dindarlık biçimlerinden ahlaki ilke ve erdemlere dayalı bir dindarlık anlayışına doğru bir kayma olduğudur. Katılımcılar için Allah'a inanmaktan sonra dindarlığın en önemli kriterinin kalbi temiz tutmak ve ahlaklı olmak olması oldukça dikkat çekicidir. Bu durum, inanç-eylem birlikteliği olarak bilinen klasik teolojik birikimin dönüşüme uğradığını ve genel kabul gören varsayımları terk eden yeni bir sürecin habercisi olarak daha spesifik tercihlerin ortaya çıktığını göstermektedir. Daha kişiselleşmiş/ bireyselleşmiş bir dindarlık anlayışına doğru yaşanan bu kayma, sekülerleşme, toplumsal değişimler ve ortodoks dindarlığın siyasal açıdan istismarı gibi çeşitli faktörlerle ilişkilendirilebilir.

Yaş ve siyasi eğilimin dindarlık seviyesi ile olan ilişkisi de oldukça barizdir. 25-34 yaş grubundaki bireylerin kendilerini çok dindar olarak tanımlama olasılığının yüksek olduğu görülmektedir. AK Parti, MHP ve İYİ Partili katılımcıların çoğunluğunun kendilerini dinin gereklerini yerine getirmeye çalışan biri olarak tanımladıkları görülmüştür. Bu bulgular, siyasi aidiyetin dindarlığa yönelik tutumların şekillenmesinde rol oynadığını göstermektedir.

Araştırma, Türkiye'deki insanların büyük bir bölümünün dindar ailelerde yetiştiğini bulgulamaktadır. İçinde yetişilen ailenin dindarlığı farklı tonlarıyla birlikte toplamda yüzde 85 gibi büyük bir rakama ulaşmaktadır.

Katılımcıların yüzde 76'sı çocuklarının dindar olmasını istemektedir. Çocuklarının dindar olup olmamasını önemsemeyenler yüzde 12, çocuklarının dindar olmasını istemeyenler yüzde 9'dur.

Katılımcıların yarısı (%50,8) temel dini bilgilerini ailelerinden öğrendiğini bildirmektedir. Buna göre dini formasyon kaynakları arasındaki en yaygın araç aile içi dini eğitimidir. Kendi kendine araştırarak dini öğrenen katılımcılar yüzde 20 iken, katılımcıların yüzde 14,7'si dini bilgileri camilerden öğrenmiştir. Katılımcıların yüzde 3,3'ü dini bilgilerini cemaatlerden, yüzde 9,7'si ise diğer yöntemlerle öğrenmiştir.

Toplumun yüzde 73'ü Türkiye'de dindarlığın azaldığı kanaatinindedir.

Sonuç olarak bulgular, geleneksel anlayışların parçalandığını ve modern bağlamda dindarlığın anlaşılması için önemli etkileri olabilecek ahlaki ve etik boyutlara artan bir vurgu yapıldığını ortaya koymaktadır. Bu değişiklikleri tetikleyen faktörleri ve bunların dini uygulamalar ve inançlar üzerindeki potansiyel sonuçlarını keşfetmek için daha fazla araştırmaya ihtiyaç olduğu izahtan varestedir.

DİNİ PRATİKLER / İBADET

**Vakit Namazlarını Kılma
Cuma Namazına Gitme
Ramazan'da Oruç Tutma
Temel Bulgular**

Dini uygulamalar ve ibadetler İslam inancının ayrılmaz unsurlarıdır ve bireylerin ve toplumların dindarlığında önemli bir rol oynarlar. İslam'ın baskın din olduğu Türkiye'de, dini uygulamalar ve ibadetler halkın kültürüne ve günlük yaşamına derinlemesine yerleşmiştir. Ancak bireylerin dini pratiklere ve ibadetlere ne ölçüde katıldıkları değişkenlik göstermekte ve kişisel inançlar, kültürel normlar ve sosyal baskılar gibi bir dizi faktörden etkilenmektedir.

İslam'daki en önemli dini uygulamalardan biri namazdır. Müslümanlardan vakit namazları veya farz namazlar olarak bilinen beş vakit namazı kılmaları beklenir. Namaz dinin direği olarak kabul edilir ve Allah ile doğrudan bağlantı kurmanın bir aracı olduğuna inanılır. Bu yüzden Türkiye'de -tıpkı diğer İslam ülkelerinde olduğu gibi- namaz kılmak dindarlığın önemli bir ölçütüdür ve genellikle dindar bir kişiyi tanımlamak için kullanılır.

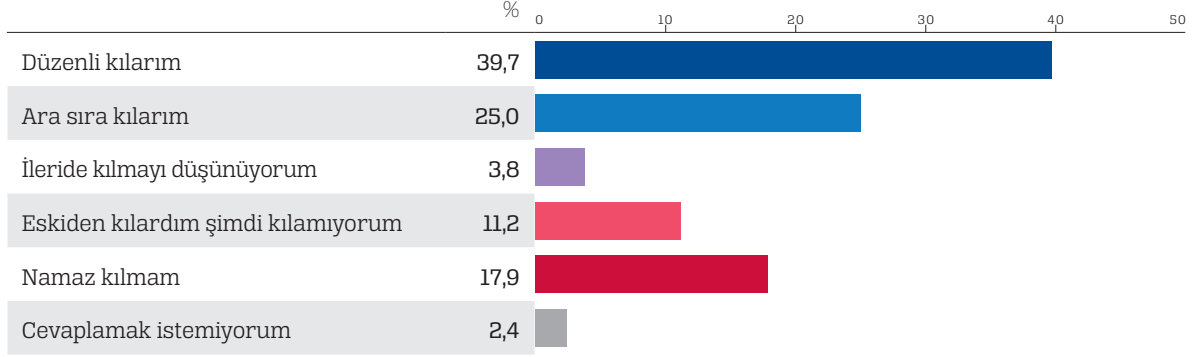
Çalışmanın bu bölümü Türkiye'de dini pratikler ve ibadet algısını araştırmayı amaçlamaktadır. Aşağıdakiler de dahil olmak üzere çeşitli sorulara cevap aranmaktadır:

- Namaz kılma yaygınlığı nedir?
- Bireyler dini uygulama ve ibadetlere ne sıklıkla katılmaktadır?
- Dini uygulama ve ibadetlere katılma veya katılmama nedenleri nelerdir?
- Cinsiyet ve yaş gibi demografik özellikler dini ibadet uygulamalarını nasıl etkilemektedir?

Bölüm, Türkiye'deki dindarlık algısına dair değerli öngörüler sağlayacak ve dini ibadet pratiğini etkileyen faktörlere ışık tutacaktır. Ayrıca, din ve kültür arasındaki ilişki ve bunların bireysel ve kolektif kimlikleri nasıl şekillendirdiği konusundaki akademik söyleme de katkıda bulunacaktır.

Vakit Namazlarını Kılma

GRAFİK 36: VAKİT NAMAZLARINI KILAR MISINIZ?

Katılımcıların yüzde 40'ı vakit namazlarını düzenli olarak kıldığını, yüzde 25'i ise ara sıra kıldığını ifade etmiştir. Namaz kılmadığını söyleyenlerin oranı yüzde 18'dir.

Namaz İslam dininin farzlarından biridir ve İslam inancının 'dinin direği' olarak nitelenen en önemli ibadeti denebilir. "Beş vakit namaz" veya "vakit namazları" olarak da bilinen bu vecibenin Türkiye dindarlığında oldukça önemli bir yeri bulunmaktadır. Dindar insanın tanımını tek başına sırtlanabilen bir ibadet olduğu pekâlâ söylenebilir. Bununla birlikte Müslüman çoğunluğun yaşadığı Arap ve Afrika ülkelerine nazaran Türkiye'de düzenli namaz kılma oranı önceki yıllarda yapılan anketlerde düşük çıkmaktaydı. Yukarıdaki verilere göre oranlar biraz daha iyileşmiş gözükmektedir.

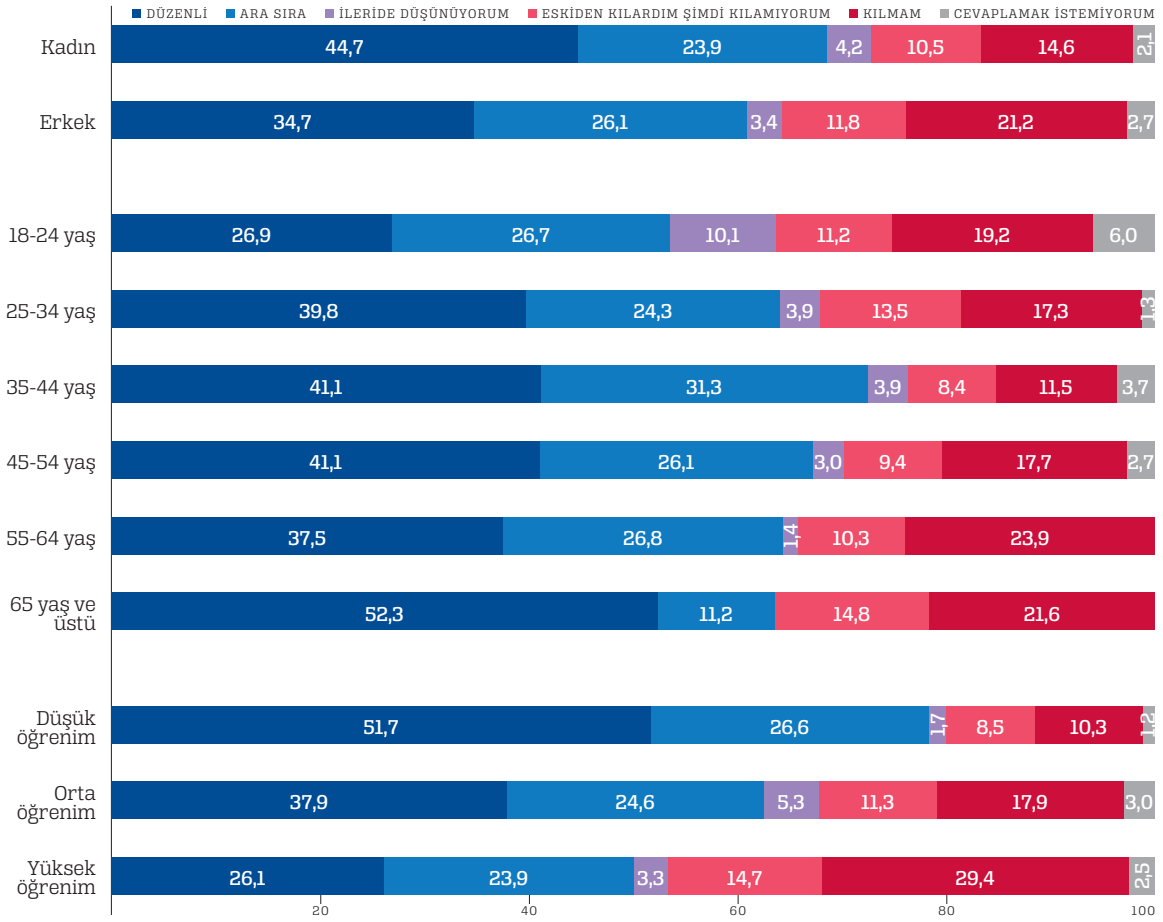
Türkiye'de dindarlığın en önemli miyacı sayılabilecek namaz ibadetinin pratize edilme oranlarına baktığımızda -daha önce yapılan anketlere nazaran- beklenen rakamların biraz daha üstünde bir yüzdeye sahip olduğu görülmektedir. Zira geçtiğimiz senelerde yapılan anketler yüzde 20 ila 30 arasında bir rakamı işaret etmekteydi.

Ankete katılanların yüzde 25'i ara sıra namaz kıldığını belirtirken, yüzde 39,7'si düzenli olarak namaz kıldığını belirtmiştir. Öte yandan, ankete katılanların yüzde 17,9'u hiç namaz kılmadığını söylerken, yüzde 11,2'si eskiden namaz kıldığını ancak şimdi kılamadığını söylemiştir. Şüphesiz bu durum dünyevileşme veya dünyevi yoğunluktan, fiziksel engellerden ve belki de namaz pratiğinin terkine yol açan kişisel inançlardaki değişiklikten kaynaklanıyor olabilir.

Ankete katılanların yüzde 3,8'i ise gelecekte namaz kılmayı düşündüklerini belirtmiştir. Bu, onların namaz kılma fikrine açık oldukları, ancak henüz tam olarak uygulamaya geçmedikleri ve namazı günlük rutinlerine dahil etmeyi düşündükleri anlamına gelmektedir.

Son olarak, soruyu yanıtlamayı reddeden katılımcılar (%2,4), inançlarını başkalarıyla paylaşmaktan rahatsızlık duymuş veya sorunun kendileriyle ilgili olmadığını hissetmiş olabilirler.

GRAFİK 37: DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERE GÖRE VAKİT NAMAZLARINI KILAR MISINIZ?

Gerek inanma oranı gerekse kendini dindar olarak tanımlama oranı açısından kadınların erkeklerden daha fazla yüzdeye sahip olduğunu önceki tablolarda görmüştük. Bu durum namaz kılma oranlarına da yansımış görünmektedir. Kadın katılımcılar erkeklere göre daha yüksek oranda düzenli namaz kılarken, erkekler daha yüksek oranda hiç namaz kılmamaktadır. Düzenli olarak namaz kılan kadınların oranının yüksek olması, kadınların bu dini yükümlülüğü yerine getirmeye erkeklere göre daha fazla değer verdiğini göstermektedir. Bununla birlikte kadınların namaz kılma oranlarındaki yükseklikle ilgili bu durum soruyu yanıtlayan kadın katılımcıların iş hayatında olup olmamasından etkileniyor olabilir.

Namazları düzensiz kılmak, daha önce kılıp da artık kılammamak ve gelecekte kılmayı düşünmek gibi diğer cevapları işaretleyen bireylerin oranı da dikkat çekici bir şekilde yüksektir. Bu durum erkek ve kadın katılımcıların farz namazlara yönelik tutumlarının düzenli kılmak veya hiç kılmamaya indirgenemeyeceğini, düzenli olarak yapmaktan veya hiç yapmamaktan daha karmaşık durumların var olabileceğini işaret etmektedir.

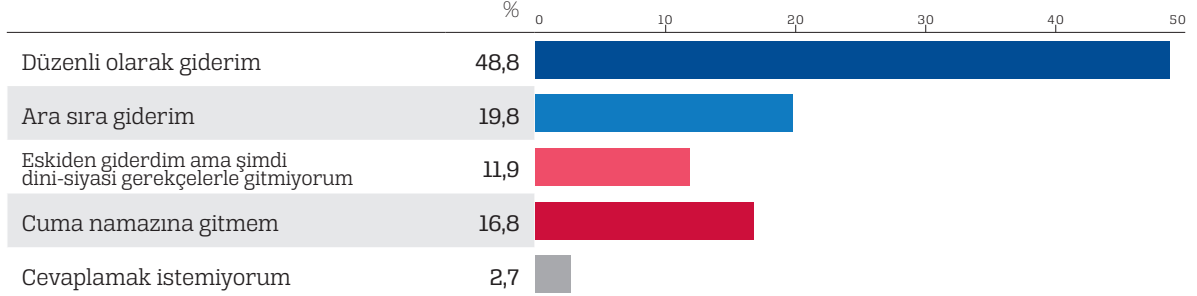
En yüksek düzenli namaz kılma oranına sahip yaş grubu yüzde 52,3 ile 65 yaş ve üstü

yaş grubudur. Emeklilik ve yaşlılık döneminde bireylerin dini ibadete daha fazla yöneldiği gerçeği göz önünde bulundurulursa beklenen bir tabloyla karşılaştığımız anlamına gelir. Bununla birlikte, 65 yaş ve üstü yaş grubunda hiç namaz kılmam diyenlerin oranı diğer yaş gruplarına göre biraz daha yüksek. 55-64 yaş grubundaki katılımcılardan sonra hiç namaz kılmam diyen en büyük ikinci yaş grubunu oluşturmaktadır. Eskiden kılardım ama şimdi kılamıyorum diyen en yüksek yaş grubunun bu grup olması da şaşırtıcı değil. Zira yaşlanma etkisiyle beraber fiziksel zorluklarla karşılaşarak sağlık nedenlerinden dolayı kılmıyor olmaları oldukça muhtemel gözükmektedir.

Eğitim seviyesi yükseldikçe düzenli namaz kılanların oranı düşmekte, namaz kılmam diyenlerin oranı artmaktadır. Eğitim düzeyi düşük olanlar, orta ve yüksek eğitim düzeyine sahip kişilere göre daha yüksek oranda düzenli namaz kılmaktadır. Öte yandan, eğitim düzeyi yüksek olanlarda hiç namaz kılmama oranı, eğitim düzeyi düşük veya orta olanlara göre daha yüksektir.

Cuma Namazına Gitme

GRAFİK 38: CUMA NAMAZINA GİDER MİSİNİZ?

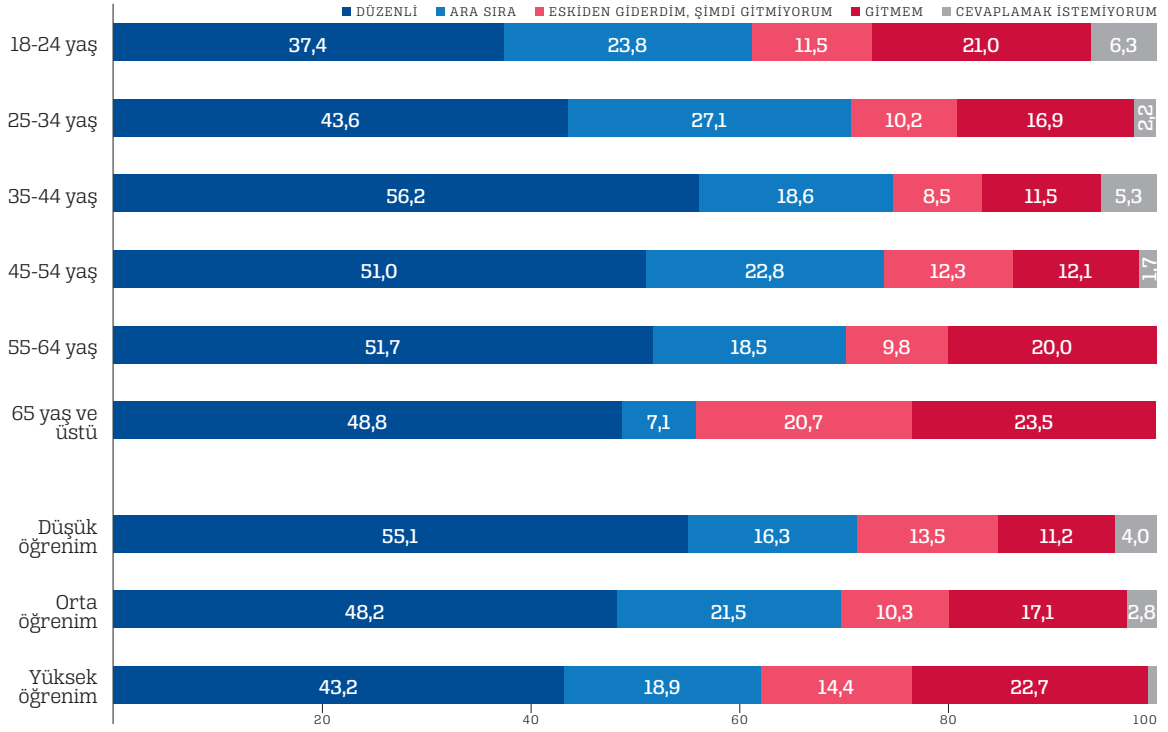
Katılımcıların yaklaşık yarısı Cuma namazına düzenli olarak gittiklerini ifade etmiştir. Ara sıra gidenler yüzde 20, Cuma namazına gitmem diyenler ise yüzde 17'dir. Bu cevaplar, Cuma namazına düzenli olarak gidenlerin oranının, ara sıra gidenlere veya hiç gitmeyenlere göre daha yüksek olduğunu göstermektedir. "Eskiden giderdim ama şimdi dini-siyasi gerekçelerle gitmiyorum" yanıtının toplam katılımcıların yüzde 12'si tarafından paylaşılıyor olması ise, dine yaklaşım veya dini görüşte yaşanan değişimin ve siyasi etkenlerin hiç de azımsanmayacak ve görmezden gelinmeyecek gerekçeler olduğunu göstermektedir.

Düzenli olarak giderim diyenlerle ara sıra giderim diyen katılımcıların toplamı yüzde 70'e yakın bir orana sahiptir. Beş vakit namazı kılma oranlarındaki aynı iki cevaba verilen oranlarla tutarlı gözükmemektedir.

Bununla beraber düzenli beş vakit kılma/düzenli olarak Cuma'ya giderim cevaplarını seçme oranlarına bakıldığında düzenli olarak Cuma'ya gidenlerin oranı düzenli olarak beş vakit namaz kılanlara göre daha fazladır. Bu da Cuma namazının beş vakit namaza göre daha az efor harcanan, haftada bir yapılan bir ibadet olmasıyla yakından ilgili olabilir.

Ayrıca Cuma namazının, Türkiye dindarlığında namaz kılma ibadetinin asgari pratiği olarak görüldüğü de bir gerçektir. Ek olarak düzenli namaz kılmamaya gösterilen tolerans Cuma namazı kılmamaya gösterilen toleranstan daha az denebilir. Nitekim Cuma namazını hiç kılmam diyenlerin oranı beş vakit namaz kılmam diyenlere göre daha azdır. Buna göre Cuma'ya gitme motivasyonu, beş vakit namaz kılma motivasyonundan daha yüksek gözükmemektedir.

GRAFİK 39: DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERE GÖRE CUMA NAMAZINA GİDER MİSİNİZ?

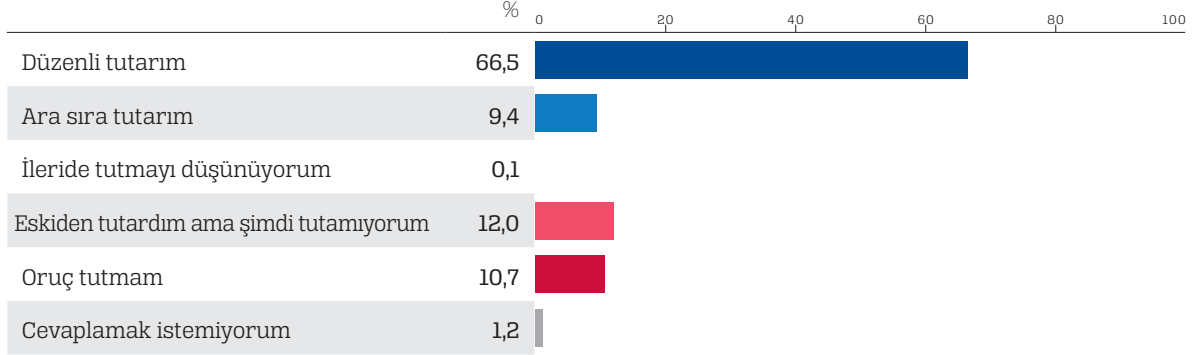
Araştırma sonuçları, Cuma namazına katılımın farklı yaş gruplarına göre değiştiğini çarpıcı biçimde göstermektedir. Örneğin, 35-44, 45-54 ve 55-64 yaş grubundakilerin Cuma namazına düzenli gitme oranı diğer yaş gruplarına göre daha fazladır. Öte yandan, 18-24 yaş arası katılımcılarda Cuma namazına düzensiz olarak gidiyor veya hiç gitmiyor olmak diğer yaş gruplarına göre daha sık karşılaşılan bir tutum olarak gözükmemektedir. Cuma namazına gitmem diyenlerde en büyük oran yüzde 23,5 ile 65 yaş ve üstü yaş grubunda. Bu yaş grubunu yüzde 21'le 18-24 yaş grubu takip ediyor ancak bu iki yaş grubunun Cuma namazına gitmeme nedenleri muhtemelen oldukça farklı. Yaşlılarda bu durumun gerekçesi fiziksel engeller ve sağlık nedenleri olabilirken gençlerde dünyevileşme, inanç eksikliği gibi daha soyut, dini, ideolojik veya politik gerekçeler öne çıkabilir.

"Eskiden giderdim ama şimdi dini-siyasi gerekçelerle gitmiyorum" yanıtı, bazı katılımcıların inançlarında veya koşullarında Cuma namazına katılımlarını etkileyen bir değişiklik olmuş olabileceğini göstermektedir. Soruyu yanıtlamayı reddeden katılımcılar ise her yaş grubunda daha küçük bir yüzdeyi oluşturuyor.

Eğitim düzeyine göre verilen cevaplara genel olarak bakıldığında, eğitim düzeyi düşük veya orta olanların büyük çoğunluğunun cuma namazına düzenli olarak katıldığı, eğitim düzeyi yüksek olanlarda ise gitmeme eğiliminin daha yüksek olduğu görülmektedir. Eğitim düzeyi yükseldikçe Cuma namazına katılma oranının azalması önceki soruların eğitim düzeyini ölçen çarpanlarıyla karşılaştırıldığında tutarlı bir görüntü vermektedir. Bununla birlikte her yaş grubunda Cuma namazına düzenli olarak ve ara sıra gitme oranı yüzde 60'ın üzerindedir.

Ramazan'da Oruç Tutma

GRAFİK 40: RAMAZAN'DA ORUÇ TUTAR MISINIZ?

Katılımcıların yüzde 67'si Ramazan'da düzenli olarak oruç tuttuğunu ifade etmiştir. "Eskiden tutardım ama şimdi tutamıyorum" diyenler yüzde 12, oruç tutmayanlar yüzde 11, ara sıra tutanlar ise yüzde 9'dur.

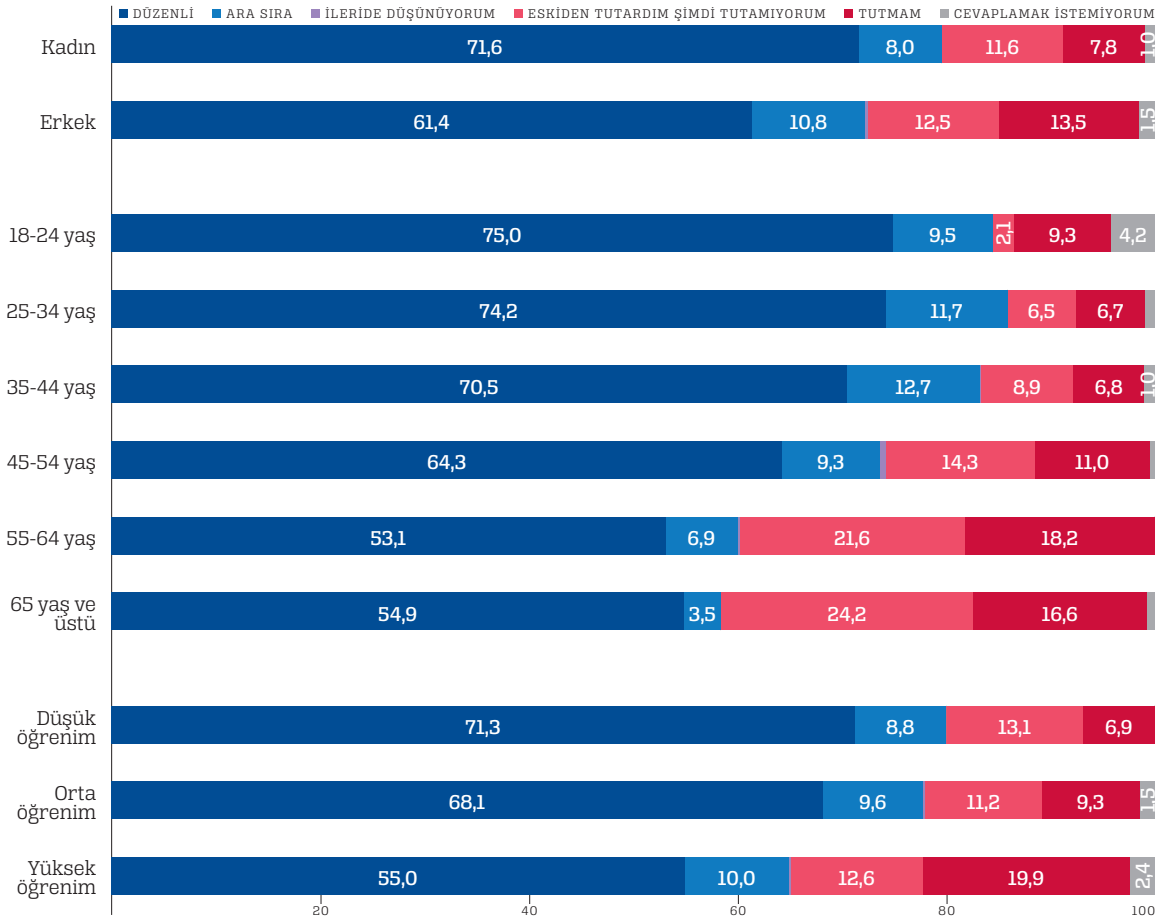
Ramazan, Müslümanların imsaktan (gün doğumundan) iftara (gün batımına) kadar yeme-içme ve cinsel ilişkiden uzak durdukları, hicri takvime göre bir aylık bir zaman dilimini kapsayan oldukça önemli bir ibadettir. Genel olarak, yanıt verenlerin çoğunluğu (%66,5) Ramazan boyunca düzenli olarak oruç tuttıklarını belirtmiştir. Katılımcıların daha küçük bir kısmı (%9,4) ara sıra oruç tuttıklarını belirtmişlerdir. Düzenli oruç tutanlarla ara sıra tutanların oranı toplamda yüzde 75'in üzerindedir.

Oruç tutma, önceki senelerde yapılan din ve ibadetlerle ilgili anketlerde olduğu gibi namaz kılmaya oranla dindarların daha fazla katıldığı bir ibadettir. Bu durum namaz kılmak gibi sürekli bir ibadet olmayıp yılda bir ay süren bir uygulama olmasıyla yakından ilgilidir.

Öte yandan, ankete katılanların yüzde 10,7'si Ramazan ayında hiç oruç tutmadığını belirtmiştir. Katılımcıların yüzde 12'si eskiden Ramazan ayında oruç tuttıklarını, ancak muhtemelen sağlık sorunları veya başka nedenlerle artık oruç tutamadıklarını belirtmektedir.

Ankete katılanların çok küçük bir yüzdesi (%0,1) gelecekte oruç tutmayı düşündüklerini belirterek, şu anda oruç tutmadıklarını ancak gelecekte bunu yapmaya açık olduklarını belirtmiştir. Son olarak, küçük bir katılımcı grubu (%1,2), muhtemelen oruç tutma alışkanlıklarını gizli tutmak istediklerini belirterek soruyu yanıtlamak istememiştir.

GRAFİK 41: DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERE GÖRE RAMAZAN'DA ORUÇ TUTAR MISINIZ?

Eğitim seviyesi yükseldikçe düzenli oruç tutanların oranı düşmektedir.

Genel olarak, düzenli oruç tutan kadın katılımcıların oranı düzenli oruç tutan erkeklere göre daha fazladır. Kadın katılımcıların yüzde 71,6'sı düzenli olarak oruç tuttuğunu söylerken, erkeklerin yalnızca yüzde 61,4'ü aynı şeyi söylemektedir. Kadınlarda düzenli oruç tutanların oranı erkeklerden 10 puan daha yüksektir. Ramazan ayında hiç oruç tutmadığını söyleyen erkeklerin oranı kadınlara göre daha yüksektir. Erkeklerin yüzde 13,5'i oruç tutmadığını belirtirken, kadınlarda bu oran sadece yüzde 7,8'dir. Ara sıra oruç tutarım cevabında erkek ve kadın katılımcılar benzer bir yüzdeye sahiptir (sırasıyla %10,8 ve %8). Eskiden tutardım ama şimdi tutamıyorum diyen erkek ve kadın katılımcılarda da keza benzer bir durum mevcuttur (sırasıyla %12,5 ve %11,6).

Yaş gruplarına göre değerlendirildiğinde genel olarak, daha genç yaş gruplarındaki katılımcıların yüzde 70'ten büyük bir bölümü orucu düzenli olarak tuttuğunu belirtirken bu durumun 45 ve üstü yaş grubundan sonra oransal açıdan azalmaya başladığı görülmektedir. Örneğin 18-24 yaşındakilerin yüzde 75'i ve 25-34 yaşındakilerin yüzde 74,2'si düzenli olarak oruç tuttıklarını söylerken, 55-64 yaşındakilerin yüzde 53,1'i ve 65 yaş ve üzerindeki insanların yüzde 54,9'u oruç tuttıklarını ifade etmektedir. Buna göre, ileri yaş gruplarındaki

bireylerde genç yaş gruplarına göre Ramazan ayında hiç oruç tutmadıklarını söyleyenlerin oranı daha yüksektir. Örneğin, 55-64 yaş grubundakilerin yüzde 18,2'si ve 65 yaş ve üzerindekiilerin yüzde 16,6'sı oruç tutmadığını belirtirken, 18-24 yaşındakilerin sadece yüzde 9,3'ü ve 25-34 yaşındakilerin ise yüzde 6,7'si oruç tutmadığını belirtmektedir. Bu durumun en büyük gerekçesinin yaşlandıkça artan sağlık sorunları ve fiziksel yetersizlikler olduğu söylenebilir.

Eğitim düzeyine göre yorumlandığında ise düşük eğitim düzeyine sahip katılımcılarda düzenli oruç tutma oranı, orta veya yüksek eğitim düzeyine sahip olanlara kıyasla daha yüksektir. Eğitim düzeyi düşük katılımcıların yüzde 71,3'ü düzenli olarak oruç tutarken, orta eğitimlilerin yüzde 68,1'i ve yüksek eğitimlilerin ise yüzde 55'i oruç tuttıklarını belirtmiştir. Ayrıca, eğitim düzeyi yüksek olanlarda oruç tutmama oranı (%19,9) diğer iki eğitim düzeyine göre oldukça yüksektir. Bununla birlikte Ramazan ayında oruç tutma kararını etkileyen tek faktör eğitim düzeyi olmayabilir, kişisel, kültürel veya dini faktörler de rol oynayabilir.

Temel Bulgular

Bu bölümün en önemli bulgularından biri, namazın Türkiyeli Müslümanların dini yaşamlarındaki önemli rolüdür. Namaz, diğer İslam ülkelerinde olduğu gibi Türkiye'de de dindarlığın temel bir unsuru olarak görülmektedir. Namaz kılma sıklığı bireyler arasında farklılık göstermekte, bazıları düzenli olarak namaz kılarken bazıları namaza hiç katılmamaktadır.

Demografik faktörlerin analizi, dini uygulamalardaki ilginç örüntüleri ortaya çıkarmıştır. En yüksek düzenli ibadet oranı 65 yaş ve üzeri bireyler arasında görülmekte olup, bu yaş grubunun yüzde 52,3'ü günlük ibadetlere katılmaktadır.

Bu bulgu, bireylerin emeklilik ve yaşlılık dönemlerinde daha dindar olma eğiliminde olduğu beklentisiyle tutarlıdır. Ancak aynı yaş grubunda namaza katılmama oranı da diğer yaş gruplarına kıyasla biraz daha yüksektir.

Araştırma ayrıca kadınların erkeklere kıyasla daha fazla düzenli namaz kıldığını ve düzenli namaz kılma oranının yaşla birlikte arttığını ancak eğitim seviyesi yükseldikçe azaldığını ortaya koymuştur.

Çalışmada ayrıca eğitim seviyeleri ile ibadet pratikleri arasındaki ilişki de araştırılmıştır. Daha düşük eğitim seviyesine sahip bireylerin, daha yüksek eğitim seviyesine sahip olanlara kıyasla düzenli dua etme olasılıklarının daha yüksek olduğu bulunmuştur. Buna karşılık, daha yüksek eğitim seviyesine sahip olanların namaza katılmama oranı daha yüksektir.

Türkiye'de dindarlığın bir diğer önemli yönü de Ramazan ayında oruç tutma pratiğidir. Katılımcıların çoğunluğu (%66,5) bu dönemde düzenli olarak oruç tuttuğunu belirtirken, daha küçük bir oran ara sıra (%9,4) oruç tuttuğunu belirtmiştir.

Düzenli oruç tutma oranı kadınlarda erkeklere göre ve genç yaş gruplarında yaşlılara göre daha yüksek bulunmuştur. Namazda olduğu gibi, düzenli oruç tutma oranının da eğitim seviyesi yükseldikçe azaldığı görülmüştür.

Bu bölümde incelenen bir başka yaygın ibadet de Cuma namazlarına katılımıdır. Bulgular, erkek katılımcıların yaklaşık yarısının Cuma namazlarına düzenli olarak, yüzde 20'sinin de ara sıra gittiğini ve yüzde 17'sinin ise hiç gitmediğini göstermektedir. Sonuçlar, Cuma namazlarına düzenli katılım oranının ara sıra veya hiç katılmama oranından daha yüksek olduğunu göstermektedir. İlginç bir şekilde, toplam katılımcıların yüzde 12'si eskiden Cuma namazlarına katıldıklarını ancak dini veya siyasi nedenlerden dolayı katılmayı bıraktıklarını paylaşarak değişen dini perspektiflerin ve siyasi faktörlerin dini pratikler üzerindeki etkisini vurgulamıştır.

TOPLUMSAL DEĞİŞİM VE DİN

Helal ve Haramların Değişen Koşullara Göre Gözden Geçirilmesi
Sarhoş Olmayacak Kadar İçki İçmek
Farklı Cinsel Yönelimlere Hukuki Statü Tanınması
Evlilik Öncesi Cinsel İlişki
Her Müslüman Kadının Başını Örtmesi Gerekir mi?
Dindar Olmanın Ahlaklı Davranmak İçin Yeterli mi?
İslami Banka Tercih
Temel Bulgular

Topluşsal değişim, din ve ahlaki normlar arasındaki ilişki uzun zamandır akademik araştırmaların konusu olmuştur. Özellikle dini değer ve uygulamaların sosyal ve kültürel normların şekillenmesinde önemli bir rol oynadığı toplumlarda, giderek daha önemli bir çalışma alanı haline gelmiştir. Bu bağlamda, bu bölüm, Türkiye'deki bireylerin helal ve haramın yorumlanması, alkol tüketimi, evlilik öncesi cinsel ilişki ve Müslüman kadınların başörtüsü takması gibi dini uygulama ve inançların çeşitli yönlerine ilişkin farklı bakış açılarını ve görüşlerini keşfetmeyi amaçlamaktadır. Çalışma, bu konuları inceleyerek dini öğretiler, kültürel normlar ve bireysel tutumlar arasındaki karmaşık etkileşimin yanı sıra yaş, eğitim ve siyasi eğilim gibi demografik faktörlerin bu bakış açıları üzerindeki potansiyel etkisine ışık tutmayı amaçlamaktadır.

İslam'da izin verilen ve yasaklanan eylem ve davranışları ifade eden helal ve haram kavramı, İslam hukukunun en merkezi kavramıdır. Bununla birlikte, Müslümanlar arasında bu kavramların çağdaş toplumda yorumlanması ve uygulanması konusunda süregelen tartışmalar bulunmaktadır.

Bu bölüm, Türkiye'deki bireylerin helal ve haram ilkelerinin günümüz koşulları ışığında revize edilebileceğine veya uyarlanabileceğine ne ölçüde inandıklarını ve bu inançları etkileyebilecek faktörleri incelemektedir.

Bu bölümde incelenen bir diğer konu da İslam'da genellikle haram veya yasak olarak kabul edilen alkol tüketimidir. Araştırma, Türkiye'deki insanların sarhoş olmadan, ölçülü bir şekilde alkol almanın günah olmadığı ifadesine ne ölçüde katılıp katılmadıklarını incelemektedir. Bu soru, bu konudaki görüş çeşitliliğini ve dini normların alkol tüketimine yönelik bireysel tutumlar üzerindeki potansiyel etkisini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Bu araştırmanın ilgi alanlarından bir diğeri de birçok geleneksel İslam toplumunda ahlaki ve dini açıdan kabul edilemez olarak görülen evlilik öncesi cinsel ilişkiler ve farklı cinsel yönelimlere yönelik hukuki statülerdir. İlgili soru, Türkiye'deki bireylerin evlilik öncesi cinsel ilişkiyi ne ölçüde onaylayıp onaylamadıklarının yanı sıra yaş ve eğitim gibi demografik faktörlerin bu tutumlar üzerindeki potansiyel etkisini incelemektedir. Keza farklı cinsel yönelimlere hukuki statü tanınmasıyla ilgili soru vesilesiyle de katılımcıların dindarlıkla ilgili bazı tartışmalı konularda nasıl bir tutum sergilediklerini ve bu tutumun neye dayandığını öğrenmek mümkün hale gelip, ufuk açıcı yeni yorumların yapılmasına neden olacaktır.

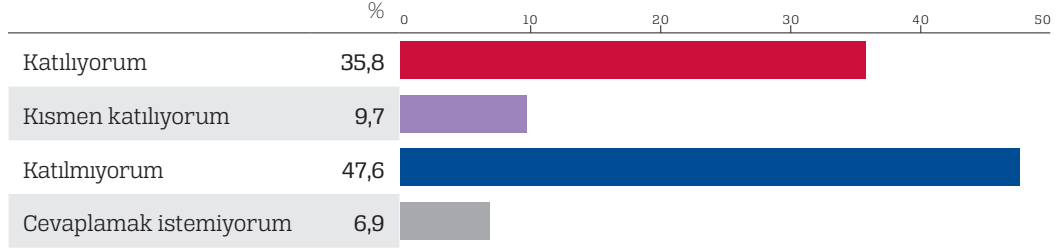
Bölümdeki bir diğer soru başörtüsüyle ilgilidir. İlgili soru katılımcıların her Müslüman kadının başını örtmesi gerektiğine ne ölçüde inandıklarını ve siyasi görüş de dahil olmak üzere bu inançları etkileyebilecek faktörleri incelemektedir.

Ayrıca banka tercihinde İslami hassasiyetlerin etkisini ölçen bir soru da bulunmaktadır. Nispeten yeni bir kavram katılım bankacılığı ve İslami finansa yönelik tutumlar incelenmektedir. Aynı zamanda, siyasi partilerin dini ve ideolojik söylemleri ile İslami bankacılığa ilişkin seçmen davranışları arasında nasıl bir ilişki olduğu; İslami bankacılık ve finansa yönelik toplumsal tutumların şekillenmesinde siyasi ideolojinin rolünün ortaya çıkması açısından önemli bir sorudur.

Bu bölümde karşımıza çıkan veriler ve sonuçlar akademinin ötesine uzanmaktadır. Bulgular, toplumsal değişimin yarattığı zorlukları ve bunun dini inançlar ve ahlaki normlar üzerindeki etkisini anlamak ve ele almak isteyen politika yapıcılar, dini liderler ve akademisyenler için oldukça önemlidir. Bu konulara yönelik tutumların daha iyi anlaşılmasıyla, çeşitlilik arz eden ve gelişen bir toplumda diyalogun geliştirilmesi ve sosyal uyumun teşvik edilmesi mümkün olacaktır.

Helal ve Haramların Değişen Koşullara Göre Gözden Geçirilmesi

GRAFİK 42: "HELAL VE HARAMLAR GÜNÜMÜZ ŞARTLARINI DA DİKKATE ALARAK YENİDEN GÖZDEN GEÇİRİLEBİLİR"

Katılımcıların yarıya yakını (%47,6) İslam'daki helal ve haramların yeniden değerlendirilmesi fikrine katılmadıklarını belirtmişlerdir. Bu, bu kişilerin İslam'da helal ve yasak olan ilkelerin sabit olduğuna ve değiştirilemeyeceğine inandıklarını göstermektedir.

Ankete katılanların yüzde 35,8'i yeniden değerlendirme fikrine katıldıklarını belirterek, mevcut koşulları dikkate almanın ve helal-haram ilkelerini buna göre uyarılmanın mümkün olduğuna inandıklarını ifade etmektedirler.

Daha küçük bir katılımcı grubu (%9,7) bu fikre kısmen katıldıklarını söyleyerek, muhtemelen helal ve haramın bazı yönlerinin yeniden değerlendirilmeye açık olabileceğine, bazılarının ise sabit olabileceğine inandıklarını belirtmişlerdir.

Helal ve haram hükümlerinin İslam hukukunun önemli bir yönü olduğunu; Kur'an öğretilerine ve Hz. Muhammed'in ortaya koyduğu sünnete dayandığını belirtmek gerekir. Müslümanlar arasında bu hükümlerin yorumlanması ve farklı durumlarda nasıl uygulanması gerektiği konusunda bazı tartışmalar olsa da İslam'da neyin izin verildiğine ve neyin yasak olduğuna ilişkin temel kabullerle ilgili Müslümanlar arasında geniş çapta bir konsensüs olduğu söylenebilir.

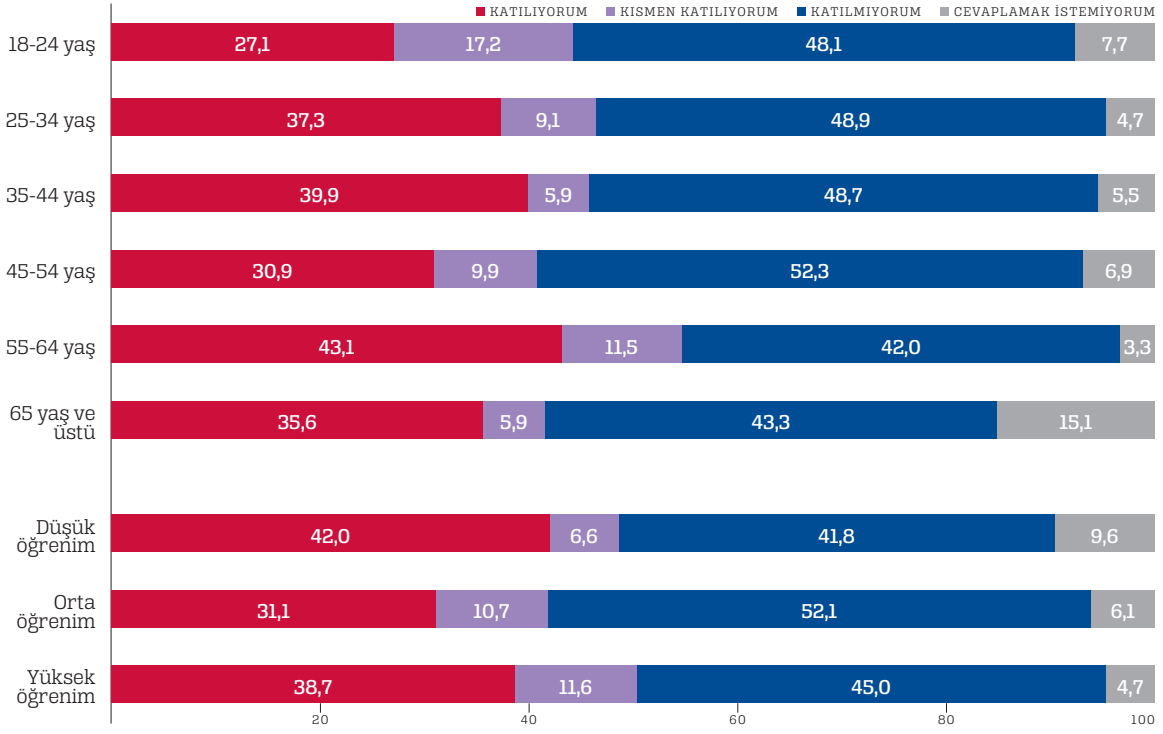
Bununla birlikte Cumhurbaşkanı Erdoğan, 8 Mart 2018 Dünya Kadınlar Günü Programı'nda yaptığı konuşmada İslam'ın güncellenmesi gerektiğinden bahsetmiş, dini çevrelerde yoğun bir tartışma meydana gelmiştir. İlahiyat camiası, entelektüel dindarlar ve dini gruplarla sınırlı güncelleme tartışması daha geniş kitlelerin katılımına sahne olmuştur.

Kabaca ifade etmek gerekirse gelenekçi kesimlerin şiddetle karşı çıktığı İslam'ın (İslami hükümlerin) güncellenmesi fikri daha modernist çevrelerce desteklenmektedir.

Yine de Türkiye'de -anket sonuçlarında görüldüğü üzere- İslam'ın güncellenmesi fikri halen çoğunluk tarafından kabul görmemektedir.

Ancak sekülerleşme baskısı arttıkça ibrenin yavaş yavaş diğer tarafa doğru kaydığı da gözden kaçırılmamalıdır.

GRAFİK 43: DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERE GÖRE "HELAL VE HARAMLAR GÜNÜMÜZ ŞARTLARINI DA DİKKATE ALARAK YENİDEN GÖZDEN GEÇİRİLEBİLİR"

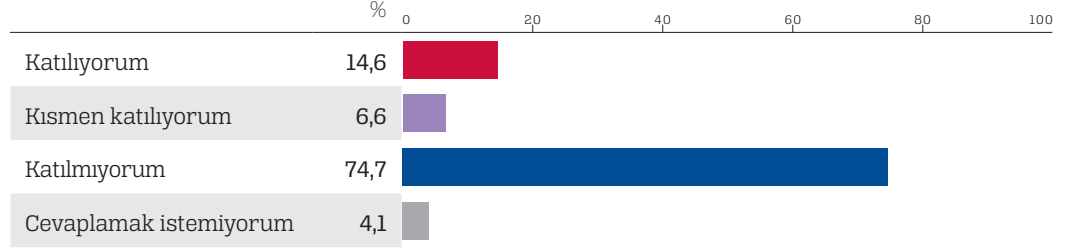

Belli yaş gruplarda ve eğitim düzeylerinde farklılıklar gözükmeyle birlikte yaş ve eğitim ile helal ve haramların günlük koşullara göre gözden geçirilmesi arasında anlamlı bir paralellik görülmemektedir.

Tüm yaş gruplarındaki ve eğitim düzeylerindeki katılımcıların çoğunluğu, mevcut helal ve haramların yeniden değerlendirilmesi fikrini desteklemiyor gözükmektedir.

Sarhoş Olmayacak Kadar İçki İçmek

GRAFİK 44: "SARHOŞ OLMAYACAK KADAR İÇKİ İÇMEK GÜNAH DEĞİLDİR."

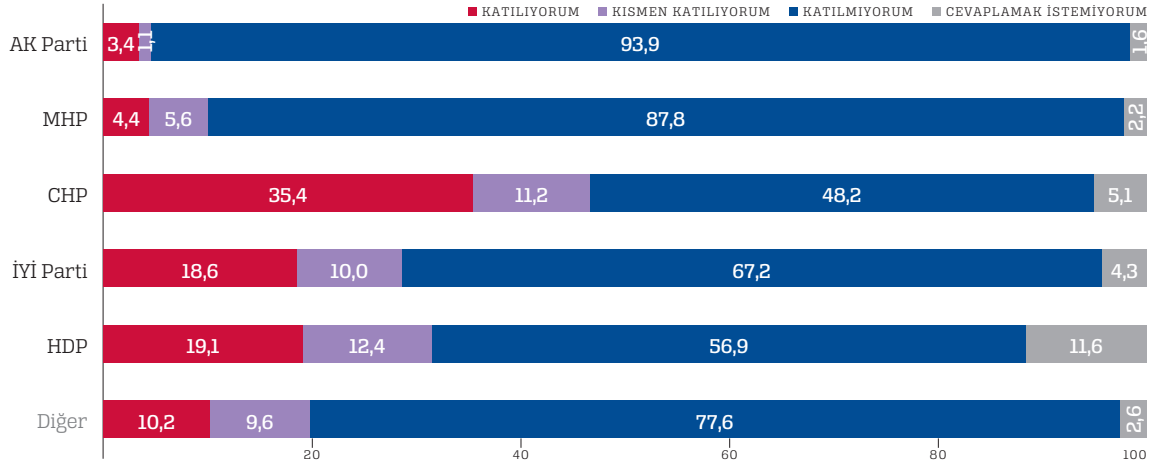
Katılımcıların önemli bir çoğunluğu (%74,7) "Sarhoş olmayacak kadar içki içmek günah değildir." ifadesine katılmamaktadır. Daha küçük bir yüzdeye (%14,6) sahip katılımcı bu ifadeye katıldığını, yüzde 6,6'lık bir kesim ise kısmen katıldığını belirtmiştir.

İslam dininde alkol tüketimi alkolün muhakemeyi bozması, zararlı ya da sorumsuz davranışlara yol açabilmesi nedeniyle yasak (haram) olarak kabul edilmektedir.

Dini açıdan bakıldığında, tüketilen miktar ne olursa olsun, alkol tüketiminin kesinlikle haram olduğu yönündeki İslami normun cevaplar üzerindeki etkisi yadsınamaz.

Bununla birlikte kendine veya başkalarına zarar verme noktasına kadar tüketilmediği sürece, dinin ölçülü alkol tüketimine izin verdiği şeklinde yorumlayanların sayısı da azımsanmayacak bir düzeydedir. Bu kişiler alkol alımını kontrol edebildiği ve sarhoş olmaktan kaçınabildiği sürece, alkol tüketiminin özünde yanlış bir şey olmadığını düşünmektedir. Kısmen katılanlarla birlikte bu ifadeye katılanların oranının yüzde 20 olduğu düşünülürse kesin normatif dini kuralların bile herkes tarafından paylaşılmadığı ve bu kanaatin sekülerleşmenin artışına bağlı olarak artacağı düşünülebilir.

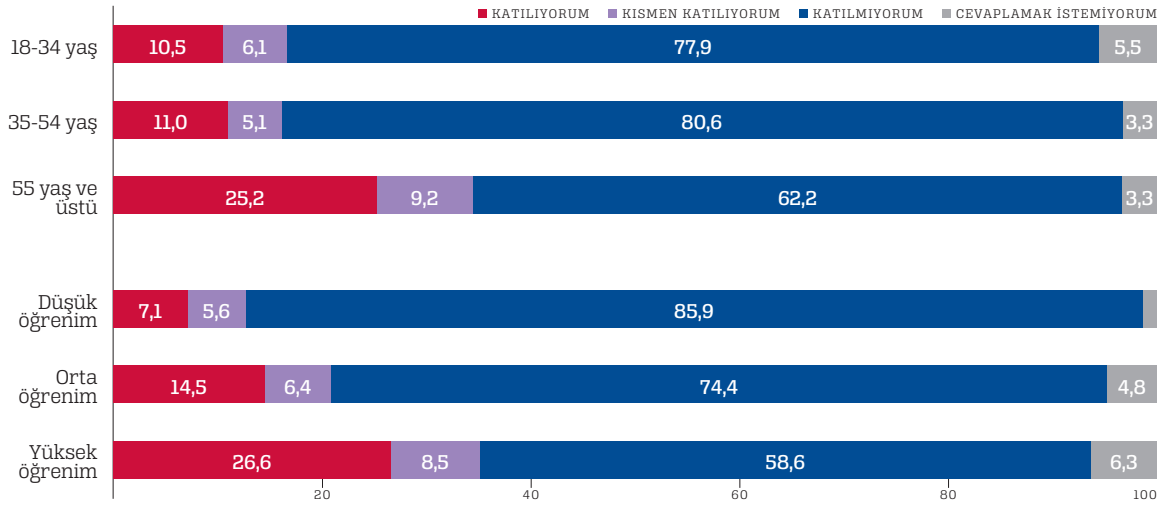
GRAFİK 45: PARTİ TERCİHİNE GÖRE "SARHOŞ OLMAYACAK KADAR İÇKİ İÇMEK GÜNAH DEĞİLDİR."

Parti tercihine göre verilen yanıtlar incelendiğinde, AK Parti ve MHP seçmenlerinin bu ifadeye katılmama oranlarının daha yüksek olduğu, bu partilere oy verenlerin sırasıyla yüzde 93,9 ve yüzde 87,8 oranında katılmadıklarını belirttikleri görülmektedir.

Buna karşılık, CHP ve İYİ Parti'ye oy verenlerden daha büyük bir kesim (sırasıyla %35,4 ve %18,6) ilgili önermeye katılmaktadır. Yine de bu iki partide de en yüksek oranı 'Katılmıyorum' cevabını verenler teşkil etmektedir. Bu ifadeye katılmayanların oranının yüzde 50'nin altında kaldığı tek parti yüzde 48,2 ile CHP'dir. CHP seçmenlerinin normatif dini kurallar bağlamında daha heterojen bir görüntü arz ettiği anlaşılmaktadır.

GRAFİK 46: DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERE GÖRE "SARHOŞ OLMAYACAK KADAR İÇKİ İÇMEK GÜNAH DEĞİLDİR."

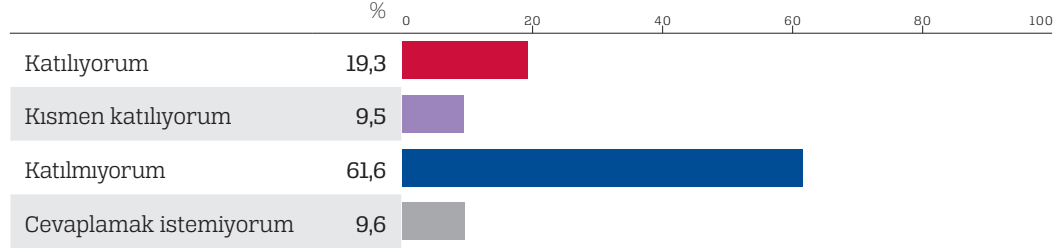
Yaşa göre verilen yanıtlara bakıldığında, 18-34 ve 35-54 yaş grubundaki katılımcıların daha yüksek oranda bu ifadeye katıldığı (sırasıyla %10,5 ve %11) görülmektedir. Buna karşılık, 55 yaş ve üstü yaş grubundaki katılımcıların daha küçük bir yüzdesi (%25) ifadeye katılmaktadır.

Eğitim düzeyi yüksek olanlar diğer düzeylere nispeten daha yüksek bir oranda (%26,6) "sarhoş olmayacak kadar içki içmenin günah olmadığına" inanmaktadır. Ayrıca orta eğitim düzeyine sahip olanların yüzde 14,5'i ile düşük eğitim düzeyine sahip katılımcıların yüzde 7,1'i bu ifadeye katıldığını belirtmektedir.

Buna göre bütün parti seçmenlerinde, bütün yaş gruplarında ve bütün eğitim düzeylerinde çoğunluk bu ifadeye katılmamaktadır.

Farklı Cinsel Yönelimlere Hukuki Statü Tanınması

GRAFİK 47: "FARKLI CİNSEL YÖNELİMLERE HUKUKİ STATÜ TANINMASINI DOĞRU BULUYORUM."

Katılımcıların yüzde 62'si farklı cinsel yönelimlere hukuki statü tanınmasını doğru bulmazken, yüzde 19,3'ü doğru bulmakta, yüzde 9,5'i de kısmen doğru bulmaktadır.

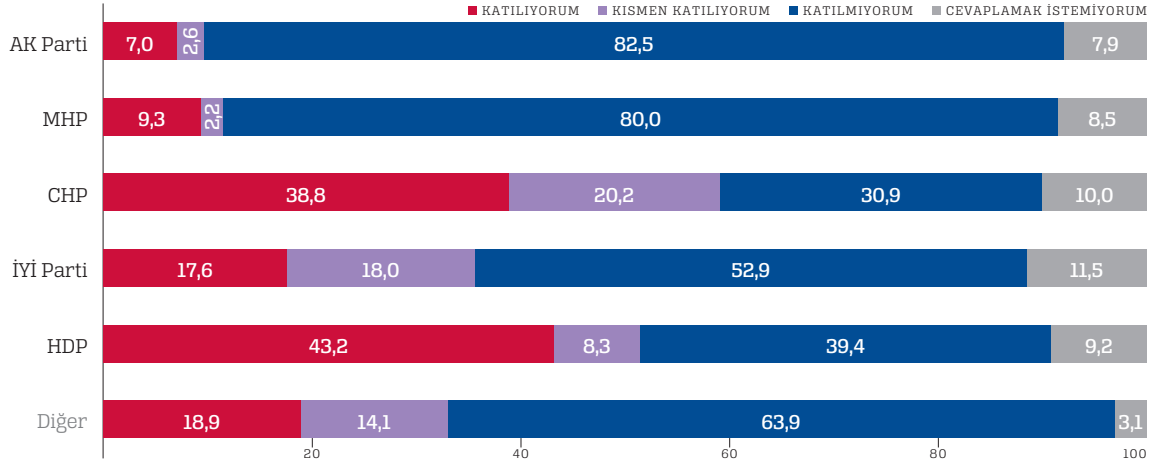
Farklı cinsel yönelimlerin yasal olarak tanınması, LGBTQ+ bireyler ve topluluklar için önemli bir konudur. Evlilik ve ilişkinin yasal olarak tanınması, evlat edinme hakları, istihdam ve sağlık hizmetlerine erişim gibi konuları doğrudan etkilemektedir.

Cinsel yönelimleri ne olursa olsun tüm bireylerin eşit muamele görmesi ve kanunlar önünde aynı haklara ve korumalara sahip olması gerektiğini savunanların oranı "Kısmen katılıyorum (%9,5)" diyenlerle beraber yüzde 30'a yakın bir orana sahip gözükmektedir.

Türkiye'de eşcinsellik ve farklı cinsel yönelimlerin görünürlük ve yasallığı konuları tabusal ve tartışılması hala zor olan konuların başında gelmektedir. 2023 yılının ilk günlerinde AK Parti'nin, aileyi tanımlayan anayasa maddesinde değişikliğe gidilerek ailenin erkek ve kadından oluştuğuna dair yeni bir tanım getirilmesi için teklif hazırlığında olduğuna yönelik tartışmalar farklı cinsel eğilimlerin hukuki statüsünü tekrar gündeme getirmişti.

Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği ile ilgili konulara yönelik tutumların kültürel, dini ve toplumsal faktörlerden büyük ölçüde etkilendiği Türkiye'de ifadeye katılanların ve kısmen katılanların oranı şaşırtıcı düzeyde yüksektir.

GRAFİK 48: PARTİ TERCİHİNE GÖRE "FARKLI CİNSEL YÖNELİMLERE HUKUKİ STATÜ TANINMASINI DOĞRU BULUYORUM."

AK Partili ve MHP'li katılımcıların yüzde 80'i ve üzeri, İYİ Partililerin yüzde 53'ü farklı cinsel yönelimlere hukuki statü tanınmasını doğru bulmazken, CHP'li ve HDP'li katılımcılarda farklı cinsel yönelimlere hukuki statü tanınmasını doğru bulanlar yanlış bulanlardan daha fazladır.

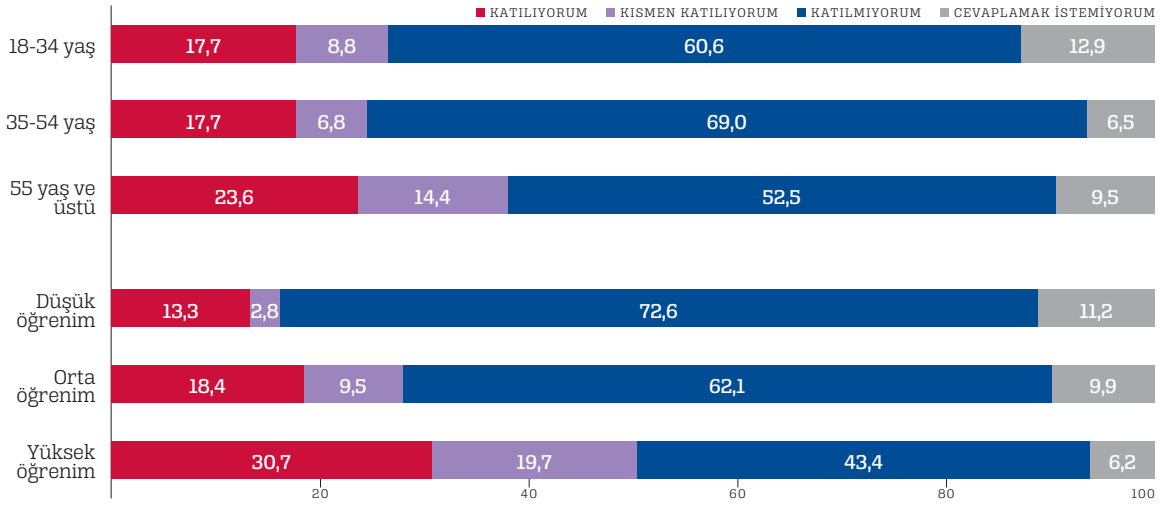
Görüşülen kişilerin siyasi parti tercihlerinin, farklı cinsel yönelimlere yasal statü verilmesi konusundaki görüşlerle anlamlı bir ilişkiye sahip olduğu görülmektedir. HDP seçmeni olan katılımcıların bu ifadeye katılma oranı oldukça yüksek ve bu gruptaki katılımcıların yaklaşık yüzde 43,2'sini oluşturmaktadır. Bunu yüzde 38,8 ile kendini CHP'li olarak tanımlayanlar ve yüzde 18,9 ile "öteki" olarak tanımlayanlar izlemektedir.

Öte yandan, kendilerini AK Parti ve MHP seçmeni olarak tanımlayan katılımcıların yüzde 82,5'i ve yüzde 80'i mezkûr ifadeye karşı çıktıklarını belirtmişlerdir. Şüphesiz daha muhafazakâr ve dindar bir geleneğe sahip parti seçmenleri, eşcinsellik karşıtı geleneksel dini ve kültürel yorumlardan büyük oranda etkilenmektedir.

CHP, İYİ Parti ve "diğer" yanlısı olarak tanımlananların yaklaşık yüzde 10'unu temsil eden küçük bir azınlık, ifadeye ne katıldıklarını ne de katılmadıklarını belirtmiştir.

Sonuç olarak, konuyla ilgili değerlendirmelerde siyasi parti tercihinin dayalı olarak önemli bir ayrım olduğu görülmektedir; yelpazenin daha seküler ve liberal tarafındaki seçmen grubunun ifadeye katılma olasılığı yüksekken daha muhafazakâr taraftaki seçmen grubunun katılmama olasılığı daha yüksek gözükmektedir.

GRAFİK 49: DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERE GÖRE "FARKLI CİNSEL YÖNELİMLERE HUKUKİ STATÜ TANINMASINI DOĞRU BULUYORUM."

Eğitim seviyesi yükseldikçe farklı cinsel yönelimlere hukuki statü tanınmasını doğru bulanların oranı artmaktadır.

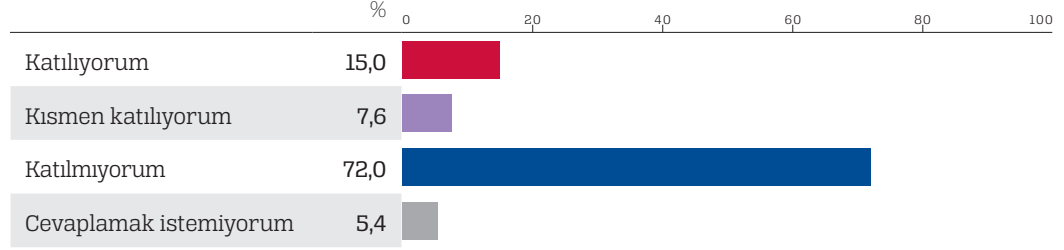
Her yaş grubunda çoğunluk mezkûr ifadeye katılmamaktadır. Bu oran en yüksek 35-54 yaş grubunda yüzde 69, 18-34 yaş grubunda yüzde 60,6, 55 yaş ve üzerinde olanlarda yüzde 52,5 seviyelerindedir. Katılımcıların azınlık sayılabilecek bir kısmı, genel olarak yanıt verenlerin yüzde 19,3'ü bu ifadeye katıldıklarını belirtmektedir. Bu oran 18-34 yaş grubunda yüzde 17,7 ve 55 yaş ve üzerinde (%23,6) kişilerde ise biraz daha yüksektir. Yanıt verenlerin daha küçük bir bölümü ise ya kısmen katılmakta ya da yanıtlamak istememektedir. 55 yaş ve üzerinde görece yüksek olması dikkat çekici gözükmektedir. Daha muhafazakâr ve gelenekçi yaklaşması beklenen bu yaş grubunda ifadeye katılma oranının yüksek olmasının nedeni, sorunun anlaşılmaması olabilir.

Yaş ve eğitim düzeyine bağlı olarak ifadeye katılma düzeyinde bazı farklılıklar bulunmaktadır; daha genç ve daha yüksek eğitilmiş katılımcıların, daha yaşlı ve daha az eğitilmiş katılımcılara kıyasla ifadeye katılma olasılığı daha yüksektir. Bununla birlikte her halükârda ifadeye katılanlar toplam katılımdaki küçük bir payı temsil etmektedir. Bu yüzden genel olarak bakıldığında, Türkiye'de farklı cinsel yönelimlere sahip bireylerin yasal haklarının tanınmasına karşı önemli bir toplumsal direnişin olduğu görülmektedir.

Cinsel eğilim ve cinsiyet kimliğinin uluslararası insan hakları yasalarının korunduğunu ve birçok ülkenin bu gerekçelerle ayrımcılığı yasaklayan yasalara sahip olduğunu belirtmekte fayda bulunmaktadır. Bazıları, farklı cinsel yönelimlerin yasal olarak tanınmasının eşitlik ve kabulü artırmaya yardımcı olabileceğine inanırken, bazıları ise geleneksel, kültürel ve dini değerler veya sosyal normlar üzerindeki potansiyel olumsuz etkiler konusunda endişeler taşımaktadır.

Evlilik Öncesi Cinsel İlişki

GRAFİK 50: "EVLİLİK ÖNCESİ CİNSEL İLİŞKİYE KARŞI DEĞİLİM."

Tabloya göre "evlilik öncesi cinsel ilişkiye karşı" olanlar ezici bir çoğunluğa (%72) sahiptir. Bu oran Türkiye sosyolojisinde beklenen bir sonuç olarak kabul edilebilir.

Türkiye'de meşru cinselliğin ve cinselliğe ulaşımın büyük oranda evliliğe bağlı olması, cinsel göndermelerin ve evlilik öncesi cinsellik talebinin ayıp ve kusur karşılanması, cinselliği evliliğe münhasır kılan duyguları güçlendirmektedir.

Bununla birlikte, toplumsal açıdan mahrem ve tabusal bir konuda gerçek fikri açıklamanın zorluğu ve utancı göz önünde bulundurulduğunda bu ifadeye katılma ve katılmama oranları bir miktar esnetilebilir.

Geleneksel İslami toplumlarda, evlilik dışı cinsel ilişkiler günah olarak kabul edilmekte ve evlilik öncesi seks genellikle hoş karşılanmamaktadır. Bekaret kavramı oldukça değerlidir ve geleneksel olarak genellikle bir kadının iffeti ve itibarıyla ilişkilendirilir. Bundan dolayı bekaretin evlilik öncesi kaybedilmesi, kadın ve ailesi için utanç vericidir ve toplumsal dışlanmaya yol açabilir. Haliyle bu durum kadınlar üzerinde evleneneye kadar bakire kalmaları için baskıya yol açmaktadır.

Öte yandan sekülerleşmenin artışı, medya sektöründe yer alan ürünlerde cinselliğin normalleşmesi, halen baskın olsa da muhafazakâr ve geleneksel görüşün zayıflamaya başladığını göstermektedir. Buna bağlı olarak geleneksel İslami hükümlerin liberal yorumlarında artış gözlemlenmektedir. Sosyal normlardaki değişikliklerle birlikte artan bilgi ve eğitim seviyesi, bazı Müslümanları evlilik öncesi cinsel ilişki hakkındaki İslami öğretilerin geleneksel yorumlarını yeniden değerlendirmeye yöneltmektedir.

GRAFİK 51: DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERE GÖRE "EVLİLİK ÖNCESİ CİNSEL İLİŞKİYE KARŞI DEĞİLİM."

Verilerden, genel olarak hem erkek hem de kadın yanıt verenlerin çoğunluğunun ifadeye katılmadığı açıktır. Erkeklerin yüzde 67,3'ü ve kadınların yüzde 76,7'si bu ifadeye katılmamaktadır ve evlilik öncesi cinsel ilişkiye karşı olduklarını ifade etmektedirler. Bu ifadeye erkek katılımcıların yüzde 18,3'ü ve kadınların yüzde 11,8'i katılmaktadır. Erkeklerin yüzde 8,9'u ve kadınların yüzde 6,3'ü bu ifadeye kısmen katılırken, erkeklerin yüzde 5,6'sı ve kadınların yüzde 5,2'si soruyu cevaplamak istememiştir.

Kadınlarda evlilik öncesi cinsel ilişkiye karşı olanların oranı erkeklerden yaklaşık 10 puan fazladır. Erkek katılımcılarla karşılaştırıldığında, kadın yanıtlayıcıların bu ifadeye katılmama oranının daha yüksek olması toplumun kadının cinsel hayatına yönelik beklentileri ile doğru orantılıdır. Kadınların cinselliğine yönelik, erkeklere uygulananlardan daha kısıtlayıcı geleneksel toplumsal beklentileri ve tutumları yansıtan bu durum şüphesiz bekaret olgusuyla oldukça yakından ilgili.

İfadeye katılmama durumunun baskın olması bütün yaş grupları için geçerlidir. Katılmama oranları yüzde 64,4 ile yüzde 81,8 arasında değişmektedir. En az katılan grup yüzde 64,4 ile 18-24 yaş grubu iken en fazla katılanlar yüzde 81,8 ile 35-44 yaş grubudur. Yaş grubu arttıkça bu ifadeye tamamen katılmayanların oranının arttığı ve en yüksek noktasına

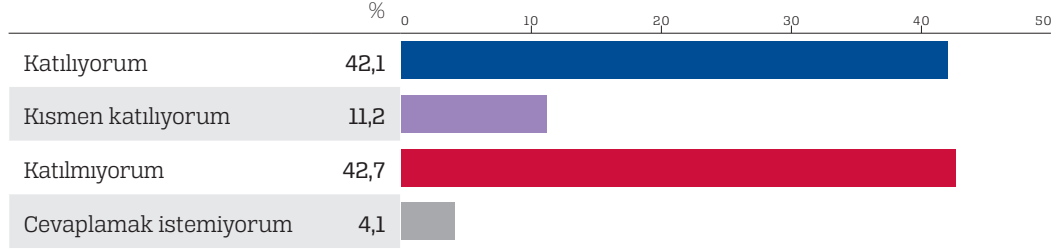
35-44 yaş grubuna (%81,8) ulaştığı dikkat çekmektedir. Bu ifadeye tamamen katılanların oranı ise 18-24 yaş grubunda en yüksek (%19) olup, evlilik öncesi cinsel ilişkiyi onaylama durumu yaş grubu arttıkça azalmaktadır.

Bu veriler, yaş arttıkça evlilik öncesi cinsel ilişkilere daha muhafazakâr bir bakış açısının hâkim olduğunu, genç bireylerin ise daha liberal ve özgürlükçü bir bakış açısına sahip olabileceğini düşündürmektedir. Kültürel, dini, eğitimsel ve ekonomik geçmiş gibi bu görüşleri etkileyen başka faktörler olmakla birlikte, bu sonuçlar yaşlı bireylerin genç bireylere göre daha muhafazakâr olduğunu göstermektedir.

Eğitim düzeyi arttıkça evlilik öncesi cinsel ilişkiyi onaylayanların oranının arttığı açıkça görülmektedir. Bu, eğitim düzeyi ile evlilik öncesi cinsel ilişkiyi kabul etme derecesi arasında pozitif bir ilişki olduğunu düşündürmektedir. Daha yüksek bir eğitim seviyesinin cinsellik konusunda daha bireysel ve özgürlükçü bir bakış açısına yol açması, daha düşük eğitim seviyelerinin ise daha muhafazakâr veya geleneksel tutumlara yol açması mümkündür.

Her Müslüman Kadının Başını Örtmesi Gerekir mi?

GRAFİK 52: "HER MÜSLÜMAN KADININ BAŞINI ÖRTMESİ GEREKİR."

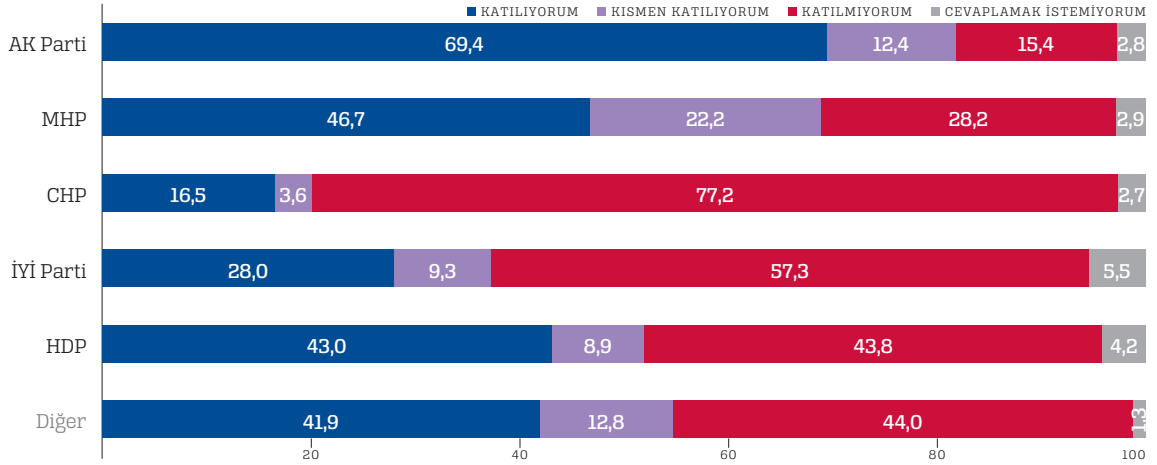
Katılımcıların yüzde 43'ü "her Müslüman kadının başını örtmesi gerekir" kanaatine katılmadığını belirtirken, yüzde 42'si katıldığını ifade etmektedir. Kısmen katılıyorum diyenler yüzde 11'dir.

Birçok geleneksel İslam toplumunda başörtüsü, kadınlar için önemli bir dini yükümlülük olarak kabul edilir. Bununla birlikte, başörtüsü takmamayı seçen veya başörtüsüyle ilgili İslami ahkamı farklı yorumlayabilen Müslüman kadınlar da bulunmaktadır. Müslüman kadınların önemli bir kısmı başörtüsünü bir farzın ifası, dindarlıklarını ifade etmenin bir yolu olarak görmekte iken bazıları da bir baskı sembolü olarak görebilmektedir. Bu durumun anket sonuçlarına da yansımaları görüyoruz.

Müslüman kadınların başörtüsü takması gerektiğini düşünenlerin sayısı oldukça ciddi bir orandadır. Veriler başörtüsü takmanın gerekliliği konusunda tam anlamıyla bir fikir ayrılığı olduğunu göstermektedir.

Türkiye'de başörtüsü yasağı dindar kadınlara, özellikle de daha muhafazakâr ve kırsal kesimden gelenlere karşı bir gerilim ve ayrımcılık kaynağı olagelmıştır. Başörtüsü takan pek çok kadın üniversitelere gidememiş veya devlet işlerinde çalışmamıştır. Bu durum muhafazakâr kesimde büyük bir kızgınlığa neden olmuştur. 2013'te hukuki düzenlemelerle başörtüsüne yönelik kısıtlayıcı hükümler uygulamadan kaldırılrsa da düşük tonda da olsa varlığını sürdürmeye devam etmiştir.

GRAFİK 53: PARTİ TERCİHİNE GÖRE "HER MÜSLÜMAN KADININ BAŞINI ÖRTMESİ GEREKİR."

AK Partili katılımcıların yüzde 69'u, MHP'li katılımcıların yüzde 47'si her Müslüman kadının başını örtmesi gerektiği kanaatinindedir. CHP'li ve İYİ Partili katılımcıların çoğunluğu ise bu kanaate katılmamaktadır.

AK Parti ve MHP gibi milliyetçi-muhafazakâr siyasi ideolojiyi destekleyen partilerde bu ifadeye katılanların oranı yüksekken, CHP gibi laik siyasi ideolojiyi destekleyen partilerde bu oranın düşük olduğunu belirtmekte fayda var. Diğer partilerde de benzer bir eğilim görülmektedir.

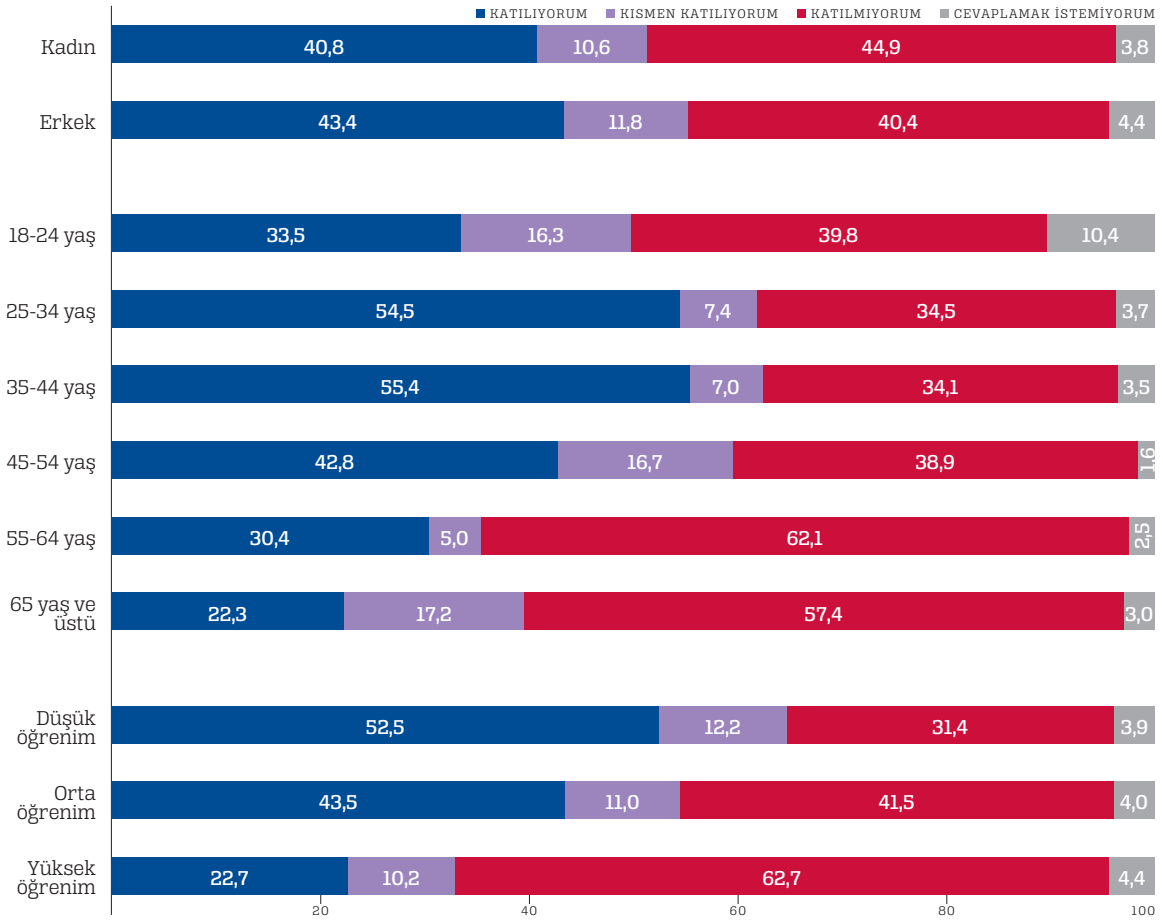
AK Parti'ye oy veren katılımcıların yüzde 69,4'ü beklendiği üzere bu ifadeye katıldığını belirtmişlerdir. En yüksek katılım oranı da AK Parti seçmenlerindedir.

En yüksek katılmama oranı ise yüzde 77,2 ile seküler laik çizgideki seçmenlerin en yoğun olduğu parti olan CHP seçmeni katılımcılardadır. HDP'li seçmenlerin durumu ise diğer parti seçmenlerinden farklılaşmaktadır.

HDP'ye oy verdiğini ifade eden katılımcılar yarı yarıya farklı düşünmektedir.

Siyasal ve ideolojik pozisyonlanma açısından MHP'ye yakın olan İYİ Parti seçmenlerinin ise mezkûr ifadeyle ilgili tutumları MHP'den ziyade CHP'ye yakın durmaktadır. Bu da seçmen davranışının dini konularda MHP seçmenine göre daha seküler olabileceğinin göstergesi olarak yorumlanabilir.

GRAFİK 54: DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERE GÖRE "HER MÜSLÜMAN KADININ BAŞINI ÖRTMESİ GEREKİR."

Erkeklerde her Müslüman kadının başını örtmesi gerektiği kanaatine katılanlar katılmayanlardan az bir farkla daha fazla iken, kadınlarda tersine katılmayanlar katılanlardan daha fazladır.

Elde edilen sonuçlara göre, erkek katılımcıların yüzde 43,4'ü, kadın katılımcıların ise yüzde 40,8'i bu ifadeye katılırken, erkek katılımcıların yüzde 40,4'ü ve kadın katılımcıların yüzde 44,9'u katılmamaktadır. Yani kadınların sayısal olarak çoğunluğu kadınların başörtüsü takması gerektiğine inanmamaktadır. Erkek katılımcılarda Müslüman kadınların başörtüsü takması gerektiği kanaatinde olanların oranı daha yüksektir. Bu ifadeye kısmen katılma oranı erkek ve kadın katılımcılarda birbirine yakın ve benzerdir (sırasıyla %11,8 ve %10,4).

Yaş gruplarına göre bakıldığında 25-34 (%54,5), 35-44 (%55,4) ve 45-54 (%42,8) yaş grubundaki katılımcıların çoğunluğu başörtüsünün gerekliliğine inanmaktadır. Kadınların başörtüsü takması gereklidir diyen katılımcılar en yüksek 35-44 yaş grubundadır. 18-24 yaş grubunda ise ifadeye katılmama oranı (%39,8) katılma oranına (%33,8) nazaran daha yüksektir.

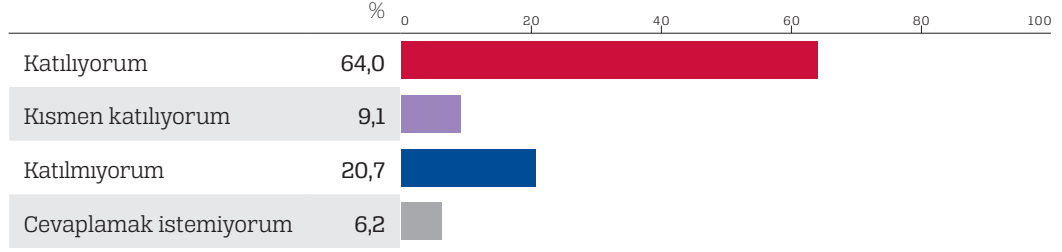
Eğitim düzeyi düşük olanların büyük çoğunluğu (%52,5) kadınlar için başörtüsünün gerekli olduğunu düşünürken, eğitim düzeyi yüksek olanların büyük çoğunluğu ise (%62,7) gerekli olduğunu düşünmemektedir.

Bu durum, eğitim düzeyi ile başörtüsüne ilişkin görüşler arasında bir ilişki olduğunu, eğitim düzeyi yüksek olanların bu ifadeye katılmama eğiliminin daha yüksek olduğunu göstermektedir.

Yüksek eğitim düzeyi insanlara başörtüsü ve onun İslam'daki yeri hakkında tartişmal, şaz veya geleneksel kabulün dışındaki yorumlara vakıf olma imkn verebilir. Bundan dolayı başörtüsü konusunda geleneksel ya da geleneksel bakış açısının dışında kendi görüşlerini oluşturmalarına yol açabilecek çeşitli fikir ve bakış açılarına daha fazla maruz kalması mümkündür.

Dindar Olmak Ahlaklı Davranmak İçin Yeterli mi?

GRAFİK 55: "DINDAR OLMAK AHLAKLI DAVRANMAK İÇİN YETERLİ DEĞİLDİR."

Katılımcıların yüzde 64'ü dindar olmanın ahlaklı davranmak için yeterli olmadığı görüşündedir.

"Dindar olmak, ahlaklı davranmak için yeterli değildir" ifadesi, bir insanın ahlaklı davranması için tek başına dini inancın yeterli olmadığını belirtmektedir. Sağlanan anket verileri, yanıt verenlerin çoğunluğunun (%64) bu ifadeye katıldığını, azınlığın (%20,7) ise katılmadığını göstermektedir. Bu, birçok katılımcının dini inanç ile ahlaki davranış arasında bir ayrım olduğuna ve birinin diğerini mutlaka garanti etmediğine inandığını göstermektedir.

Bu ifadeye katılma yüzdesinin yüksek olması, pek çok kişinin dindarlığın tek başına ahlaki davranışı garanti altına almak için yeterli olmadığına inandığının önemli bir göstergesidir. Ahlaki davranışın, sadece dini doktrine bağlı kalmanın ötesine geçerek, aktif olarak hayatın her alanında iyi bir insan olmaya çalışmakla ilintili olduğuna inanan insanların çoğunluğu oluşturması oldukça ilgi çekici bir durum.

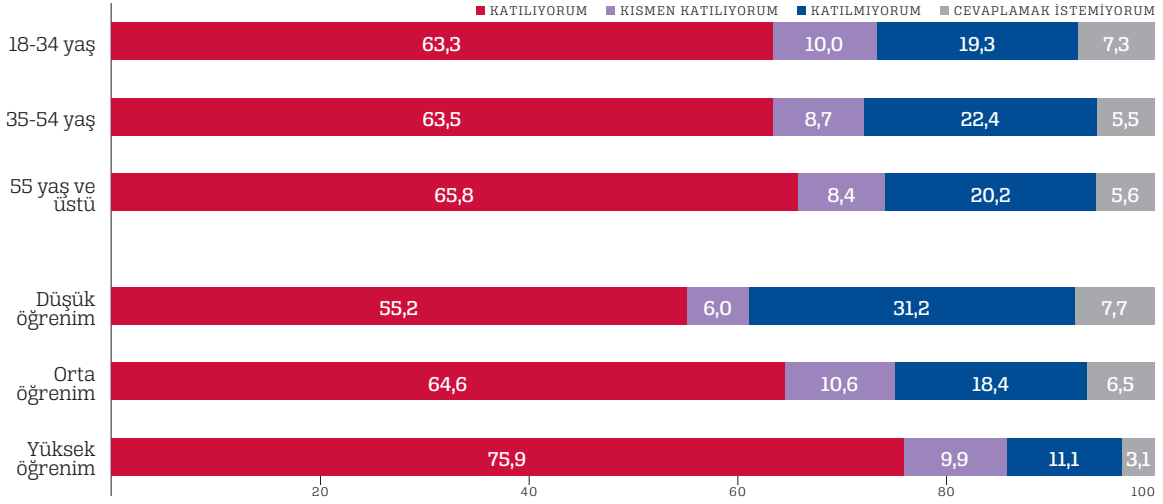
Dindarlık ve ahlak arasındaki ilişkinin girift ve kompleks bir konu olduğunu; dini gelenek, kültürel geçmiş, bireyin inançları ve davranışları gibi farklı faktörlere bağlı olarak değişebildiğini belirtmek gerekir. Ahlaki davranış ve değerlerin yalnızca kişinin dini veya inançları ile sınırlı değil, farklı kaynaklardan elde edilebileceği günümüzde yaygın biçimde kabul edilmektedir. Anket sonuçları da bunu doğrular niteliktedir.

Tarihsel olarak, Türk toplumu dindarlığın önemine güçlü bir vurgu yapmış ve dine bağlılığı/dindarlığı ahlaki erdemlere ulaşmanın bir yolu olarak görmüştür. Bu, Türkiye'nin kültür ve tarihinin bir parçası olan geleneksel İslami uygulamalarda da yer yer kendini ele vermektedir.

Bununla beraber ahlak ve dindarlık arasındaki ilişkiye dair düşük yoğunluklu olarak var olagelen tartışma son yıllarda biraz daha görünür olmaya başlamıştır. Türkiye'de tarih boyunca kendilerini dini ve geleneksel değerlerin savunucusu olarak tanımlayan dini karakterli siyasi hareketler, ahlak ve dindarlık ilişkisini sıklıkla kendi tabanlarından destek

alma aracı olarak kullanmışlardır. Buna karşılık laik ve seküler çevreler ise, dindarlığın tek başına ahlak ölçüsü olmadığını ve ahlaki ilkelerin sadece dini inançlara değil, evrensel insani değerlere dayanması gerektiğini savunmuşlardır.

GRAFİK 56: DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERE GÖRE "DINDAR OLMAK AHLAKLI DAVRANMAK İÇİN YETERLİ DEĞİLDİR."

Veriler tüm yaş gruplarında yanıt verenlerin çoğunluğunun (%63,3-65,8) bu ifadeye katıldığını, azınlığın (%19,3-22,4) ise katılmadığını göstermektedir. Birçok insanın dini inanç ile ahlaki davranış arasında bir ayırım olduğuna ve birinin diğerini mutlaka garanti etmediğine inandığını gösteren bu durum bu inancın yaştan bağımsız olarak nüfusun önemli bir kısmı tarafından paylaşıldığını göstermektedir.

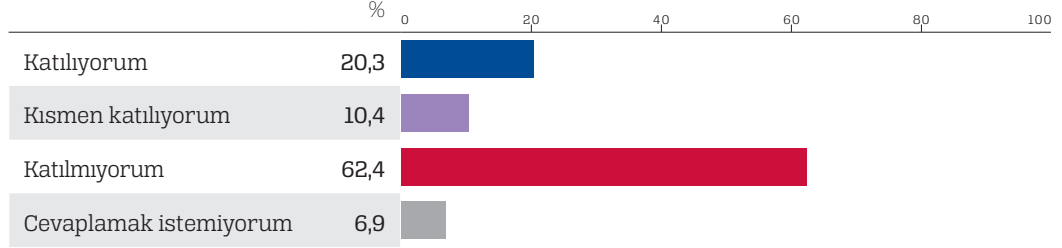
Toplumdaki farklı yaş gruplarında, dini bağlılığın tek başına ahlaki davranışı sağlamak için yeterli olmadığı ve diğer faktörlerin ahlaki davranışı geliştirmede önemli roller oynadığı konusunda genel bir fikir birliği olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Dini inanç, bir bireyin ahlaki kurallarını şekillendirmede önemli bir rol oynayabilirken, ahlaki davranışın yetiştirilme tarzı, kişisel deneyimler ve toplumsal normlar gibi çeşitli faktörlerden etkilenebileceği de vakidir.

Eğitim düzeyi arttıkça bu ifadeye katılanların oranının artması da dikkat çekicidir. Buna göre, eğitim düzeyi ile dini inancın tek başına ahlaki davranışı sağlamak için yeterli olmadığına inanma arasında bir ilişki olduğunu düşündürmektedir. Bunun nedeni, daha yüksek eğitim düzeyine sahip kişilerin farklı kültür ve inanç ürünlerine daha fazla maruz kalması, daha çeşitli bakış açılarına ve bilgilere erişebilmesi, bunun da ahlak ve din konusunda daha incelikli bakış açılarına yol açabileceği olabilir.

İslami Banka Tercihi

GRAFİK 57: "BANKA SEÇERKEN, İSLAMİ BANKA OLMASINA ÖNEM VERİRİM."

"Banka seçerken, İslami banka olmasına önem veririm." ifadesi, İslami ilke ve değerlere uygun ve 'Katılım Bankaları' olarak bilinen bankacılık kurumlarının tercih edilmesini ifade etmektedir.

Araştırma sonuçları, yanıt verenlerin yüzde 20,3'ünün bu ifadeye katıldığını ve bu da dini inançlarıyla uyumlu bir bankaya sahip olmaya değer verdiklerini göstermektedir.

Katılımcıların çoğunluğu ise (%62,4'ü), bir bankanın İslami olmasının karar verme süreçlerinde önemli olduğunu düşünmediklerini öne sürerek ifadeye katılmamışlardır.

Katılımcıların yüzde 10,4'ü bu ifadeye kısmen katılırken, yüzde 6,9'u ise yanıt vermek istememiştir.

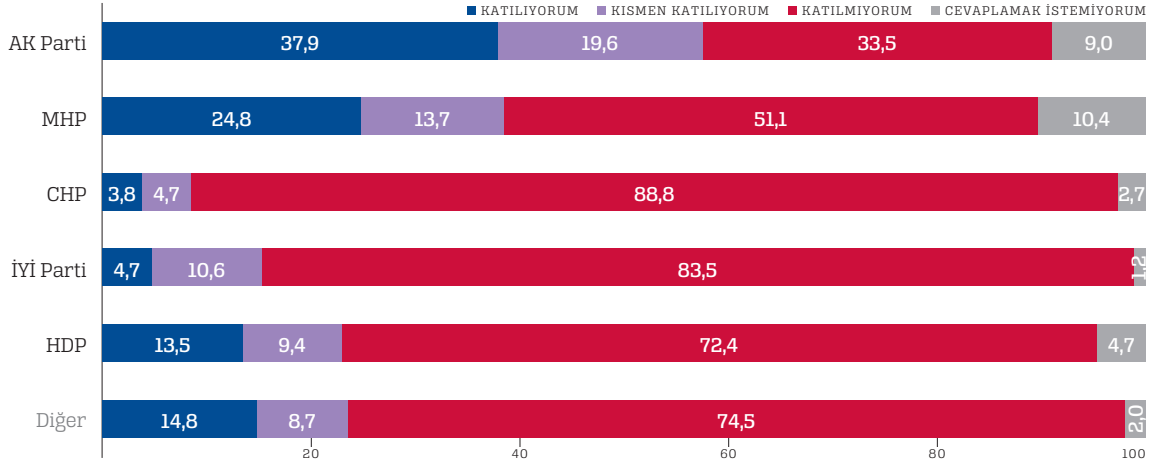
İslami bankacılık tercihinin faiz olgusuyla yakından ilişkili olduğunu belirtmekte fayda var. Bankacılık sisteminde kullanılan faizin, İslami açıdan yasak olan tefecilik uygulaması olduğu, dolayısıyla faizli bankacılık işlemlerinin kesinlikle haram olduğuna dair yaygın kanaatin İslami banka tercihinde en önemli etken olduğu söylenebilir. Keza İslami bankacılığın daha etik ve sosyal açıdan sorumlu bir bankacılık biçimi olduğu algısından da etkilenebilir.

Türkiye'de İslami bankacılık son yıllarda popülerlik kazanmıştır. İslami finansa artan ilgi, hükümetin onu geleneksel bankacılık sistemine bir alternatif olarak teşvik etme çabaları ile birleşince önemli bir alternatif olarak Türkiye'deki bankacılık evreninde yerini almış durumdadır.

İslam'da haram olarak kabul edilen faize dayalı işlemlerden kaçınma duygusu, Türkiye'de dini inançlarına uygun finansal ürün ve hizmetleri kullanmayı tercih eden Müslümanlar nezdinde bu kurumlara olan talebin artmasına neden olmuştur. İslami bankacılık, İslami finans ilkeleriyle uyumlu, kâr ve zarar paylaşımına dayalı alternatif finansal ürünler sunmaktadır. Ayrıca, İslami finansa artan küresel ilgi, Türkiye'de İslami bankacılığın büyümesine de olumlu etki yapmıştır. Sektör büyüyüp olgunlaştıkça, daha fazla uluslararası yatırımcı Türkiye'nin İslami finans sektörüne yatırım yapmakla ilgilenmeye başlamış ve bu da sektörün büyümesini daha da artırmaya yardımcı olmuştur.

Bununla birlikte "Banka seçerken, İslami banka olmasına önem veririm." diyenlerin oranı -kısmen katılanlarla beraber- toplamda yüzde 30'u geçmemekte, bu da Türkiye'de bankacılık işlemlerinde geleneksel faizli bankaların dominasyonunu göstermektedir.

GRAFİK 58: PARTİ TERCİHİNE GÖRE "BANKA SEÇERKEN, İSLAMİ BANKA OLMASINA ÖNEM VERİRİM."

Banka seçerken, İslami banka olmasına önem verenlerin çoğunlukta olduğu tek parti AK Parti'dir.

En yüksek katılım yüzde 37,9 ile AK Partililerde, en düşük katılım ise yüzde 3,8 ile CHP'lilerdedir. Ek olarak, kendini "Diğer" parti seçmeni olarak tanımlayanların yüzde 14,8'i de bu ifadeye katıldığını belirtmektedir.

Partilerin dini ve ideolojik retoriği ile seçmen davranışı arasında pozitif korelasyon olduğunu burada da net bir biçimde görebiliyoruz. Örneğin, muhafazakâr bir parti olan AK Parti'nin politikalarında ve siyasi retoriğinde İslami değer ve ilkeleri teşvik ettiği bilinmektedir. Öte yandan, geleneksel olarak kendisini laik bir parti olarak konumlandırmak CHP ise öteden beri dinin siyaset ve kamuda artan rolü olarak algıladığı şeyleri eleştirmektedir. Bu nedenle, AK Parti taraftarlarının CHP taraftarlarına göre İslami bankacılığa daha fazla öncelik vermesi, CHP taraftarlarının ise hiç önemsememesi şaşırtıcı değil.

AK Parti seçmenlerinin, İslami bankacılık ve ilkeleri hakkında daha fazla bilgi sahibi olması daha muhtemel ve bu nedenle banka seçerken bunu bir seçenek olarak değerlendirme olasılıkları daha yüksektir. Buna ek olarak, İslami bankacılık ve finansın Türkiye'de nispeten yeni bir kavram olduğunu, bazı kişilerin bu kavrama aşına olmayabileceğini veya bu konuda yanlış kanılara sahip olabileceğini, bunun da ifadeye daha düşük düzeyde katılmalarına yol açabileceğini not etmek önemlidir.

Temel Bulgular

Bu bölümde helal ve haramın yeniden değerlendirilmesi, dinin ahlaki davranışı şekillendirmedeki rolü, evlilik öncesi cinsel davranışın kabulü, farklı cinsel yönelimlere hukuki statü verilmesi, her Müslüman kadının başörtüsü takması gerektiği, İslami banka tercihi gibi netameli ve tartışmalı konulara yönelik tutumlar ölçülmüştür. Böylece tabusal ve tartışmalı konulara yönelik tutumlarla dini inançlar ve toplumsal değişim arasındaki etkileşime dair son derece çarpıcı ve ilginç veriler elde edilmiştir.

Son yıllarda İslâmî hükümlerin revizyonu ve modern çağa adaptasyonu ile ilgili akademik ve akademik olmayan kesimlerde yoğun bir tartışma yaşanmaktadır. İslami hükümlerin revizyonu ile ilgili sorulara verilen cevaplar var olan tartışmalara mutlaka önemli bir katkı ve yeni bir yön verecektir.

Katılımcıların önemli bir kısmı bu fikhî hükümlerin sabit ve değişmez olduğu yönündeki geleneksel görüşe sahipken, bu kavramların günümüz koşulları ışığında yeniden değerlendirilmesi fikrini destekleyen kayda değer bir kesim de bulunmaktadır.

İslami ahkama yönelik güncel tutumu ilk olarak "Sarhoş olmayacak kadar içki içmek günah değildir." ifadesine verilen cevaplar vasıtasıyla ölçmeye çalıştık. Buna göre bu ifadeye katılmayanların oranı yüzde 74 gibi oldukça büyük bir orandır. Katılanlar ise yüzde 14,6 seviyesindedir.

Tabusal sayılabilecek bir diğer konu ise evlilik öncesi cinsel ilişkidir. Katılımcıların kahir ekseriyetinin (%72) hala geleneksel olan (evlilik öncesi cinsel ilişkiye karşı çıkan) görüşe bağlı olduğu gözükmemektedir. Evlilik öncesi cinsel ilişkiye karşı daha özgürlükçü ve kabullenici bir tutum sergileyenlerin oranı ise yüzde 15 civarındadır. Evlilik öncesi cinsellikten çok daha tabusal ve tartışmalı bir konu olan farklı cinsel yönelimlerin hukuki statüsü meselesinde de aynı kabullenme oranları geçerli. Bununla birlikte "Farklı cinsel yönelimlere hukuki statü tanınmasını doğru buluyorum." ifadesine katılanların oranı (yüzde 19) "Evlilik öncesi cinsel ilişkiye karşı değilim." ifadesine katılanların oranından (yüzde 15) daha fazla. Bu da oldukça ilginç bir veri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Başörtüsü ile ilgili olarak bulgular üstteki iki sorudaki geniş fikir birliğinin aksine tam bir fikir ayrılığı olduğunu göstermektedir. AK Parti ve MHP gibi muhafazakâr tabana sahip partilerin destekçileri her Müslüman kadının başını örtmesi gerektiği fikrine katılma eğilimindeyken, CHP gibi daha laik partilerin destekçileri bu ifadeye katılmama eğilimindedir. Başörtüsüne yönelik tutumlar yaş grupları arasında da farklılık göstermekte, yaşlı bireyler genç bireylere kıyasla başörtüsünü daha fazla desteklemektedir.

Bu bölümde ayrıca dindarlık ile ahlaklı davranmak arasındaki ilişkinin toplumda nasıl anlamlandırıldığını anlamaya çalıştık. Bulgular, katılımcıların yüzde 64'ünün dindar olmanın ahlaklı davranmak için yeterli olmadığı görüşünde olduğunu göstermektedir. Bu, katılımcıların çoğunun dini inanç ile ahlaki davranış arasında bir ayırım olduğuna ve birinin diğerini mutlaka garanti etmediğine inandığını göstermektedir. Bu aynı zamanda, toplumsal çoğunluğun, dindarlığın tek başına ahlaki davranışı garanti altına almak için yeterli olmadığına inandığını göstermektedir.

Son olarak, katılımcıların çoğunluğu (%62,4) "Banka seçerken, İslami banka olmasına önem veririm." ifadesine katılmazken, yüzde 20'si bu ifadeye katılmaktadır.

DİN-SİYASET İLİŞKİSİ

Dindar İnsanların Devlet Yönetiminde Yer Alması Siyasi Partilerin Dini Söylem Kullanması Laikliğe Bakış Temel Bulgular

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu günden bu yana laiklik ve İslamcılık arasındaki çatışma, din ve siyaset arasındaki etkileşimi incelemek için eşsiz bir örnek teşkil etmektedir. Devletin din karşısında nasıl bir pozisyon alması gerektiğine yönelik tartışmalar, dinin yanında veya karşısında algılanan politikalar, problemi politik olmaktan çıkarıp toplumsal tabana ulaştırmıştır. Hatta meselenin toplumsal yönünün, toplum içinde kamplaşmalara neden olacak kadar büyük olduğu rahatlıkla söylenebilir. Bu yüzden din ve siyaset, Türkiye'deki gerilim alanlarından biri olarak uzun bir süredir gündemimizi işgal etmektedir. Dolayısıyla mezkûr ilişkinin toplumun farklı tabakalarında nasıl algılandığına dair kapsamlı bir analize ihtiyaç vardır.

Bu bölüm Türkiye'deki bireylerin din ve siyaset arasındaki ilişkiye yönelik algı ve tutumlarını araştırmayı amaçlamaktadır. Bu araştırmaya rehberlik edecek sorular şunlardır:

Bireyler dinin siyasetteki rolünü nasıl algılamaktadır?

Bireyler dinin siyasi karar alma süreçlerini etkilemesi gerektiğine ne ölçüde inanmaktadır?

Bireyler mevcut hükümetin din ve siyaset konusundaki tutumunu nasıl görmektedir?

Bireylerin din ve siyaset arasındaki ilişkiye yönelik tutumlarını etkileyen temel faktörler nelerdir?

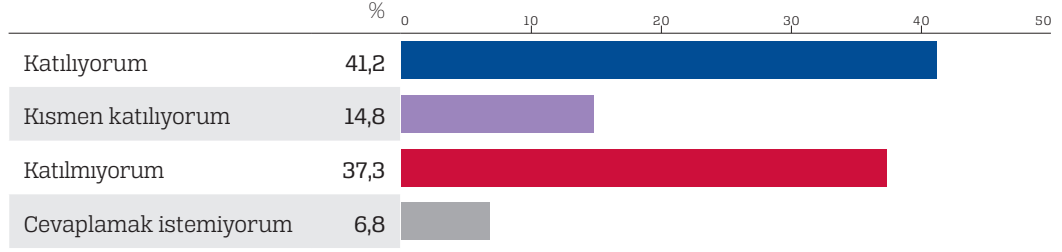
Bu sorular, Türkiye'de din ve siyaset arasındaki ilişkinin toplumsal düzeydeki dinamiklerini anlamak ve bireylerin bu iki alanın kesişiminde nasıl bir yol izlediğine dair fikir edinmek açısından önemlidir. Dahası, bireylerin bu ilişkiye yönelik algı ve tutumlarını anlamak, politika yapıcılar ve siyasi aktörler için strateji ve politikalarını şekillendirmede faydalı bilgiler sağlayabilir.

Türkiye'de din ve siyaset arasındaki ilişkiye dair literatürde bol miktarda tartışma bulunmakla birlikte, vatandaşların bu ilişkiye yönelik tutum ve algılarının daha incelikli ve güncel bir şekilde anlaşılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu yüzden, farklı sosyo-ekonomik ve siyasi geçmişlerden gelen bireylerin görüşlerini incelemek hayati bir öneme sahiptir.

Genel olarak, bu bölümün bulguları Türkiye'de din ve siyaset arasındaki kompleks ilişkiye ışık tutacak, bireylerin bu ilişkiye yönelik inanç ve tutumları hakkında değerli bilgiler sağlayacaktır. Bu da politika yapıcıların ve siyasi aktörlerin, dinin siyasetteki rolü söz konusu olduğunda toplumun farklı kesimlerinin ihtiyaç ve beklentilerini daha iyi anlamalarına ve bunlara yanıt vermelerine yardımcı olabilir.

Dindar İnsanların Devlet Yönetiminde Yer Alması

GRAFİK 59: "DINDAR İNSANLARIN DEVLET YÖNETİMİNDE YER ALMASI MEMNUNİYET VERİCİDİR."

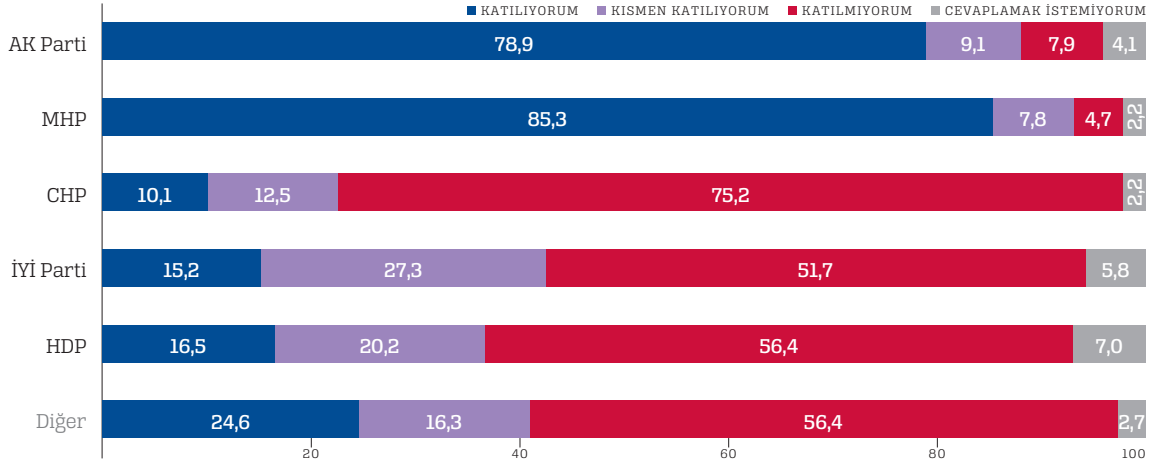
Katılımcıların yüzde 41'i dindar insanların devlet yönetiminde yer almasını memnuniyet verici bulurken, yüzde 37'si buna katılmamaktadır. Yüzde 15'i de arada durmaktadır.

Bu, toplumda dindar kişilerin hükümet görevlerinde bulunmasının olumlu ve arzu edilen bir şey olduğu konusunda görüş ayrılığının varlığını göstermektedir. Katılıyorum cevabı daha yüksek olsa da katılmama oranı da oldukça yüksektir. Bu ifadeye kısmen katılan önemli bir kesim (%14,8) de bulunmaktadır.

Yüzde 41,2, hükümet pozisyonlarındaki dindar bireylerin karar verme süreçlerinde ahlaki bir pusula getirebileceğine inanırken, diğerleri (%37,3) dini inançların, tüm vatandaşların görüşleriyle örtüşmeyecek şekillerde hükümet politikalarını etkileme potansiyeli hakkında endişe taşıyor görünmektedir. Özellikle iktidarda bulunan partinin muhafazakâr lider ve yönetici kadrosuyla ilgili rahatsızlıkları olanların bu ifadeye katılmaması doğal gözükmektedir.

Devlet kademelerinde dindar kişilerin bulunması hem avantaj hem de dezavantaj olarak görülebilir. Dindar çoğunluğun temsiliyeti ve sorunlarının çözümü avantaj olarak değerlendirilebilir. Fakat bu durum yani dindar bireylerin hükümet pozisyonlarında bulunması, din ve devletin ayrılmasına yönelik potansiyel bir tehdit olarak görülebilir ve bireysel hakların ihlaline veya hükümette belirli bir dini gündemin desteklenmesine yol açabilir. Hükümet pozisyonlarındaki dindar bireylerin kişisel inançlarının, belirli grupların ayrımcılığa veya dışlanmasına yol açabilecek politika kararlarını etkilemesine izin verme riski en önemli dezavantaj olarak gözükmektedir. Bundan dolayı birçok demokratik ülkede, dini inançların hükümetin kararlarını gereğinden fazla etkilememesini ve tüm vatandaşların hak ve özgürlüklerinin korunmasını sağlayan anayasal sistemler mevcuttur.

GRAFİK 60: PARTİ TERCİHİNE GÖRE "DİNDAR İNSANLARIN DEVLET YÖNETİMİNDE YER ALMASI MEMNUNİYET VERİCİDİR."

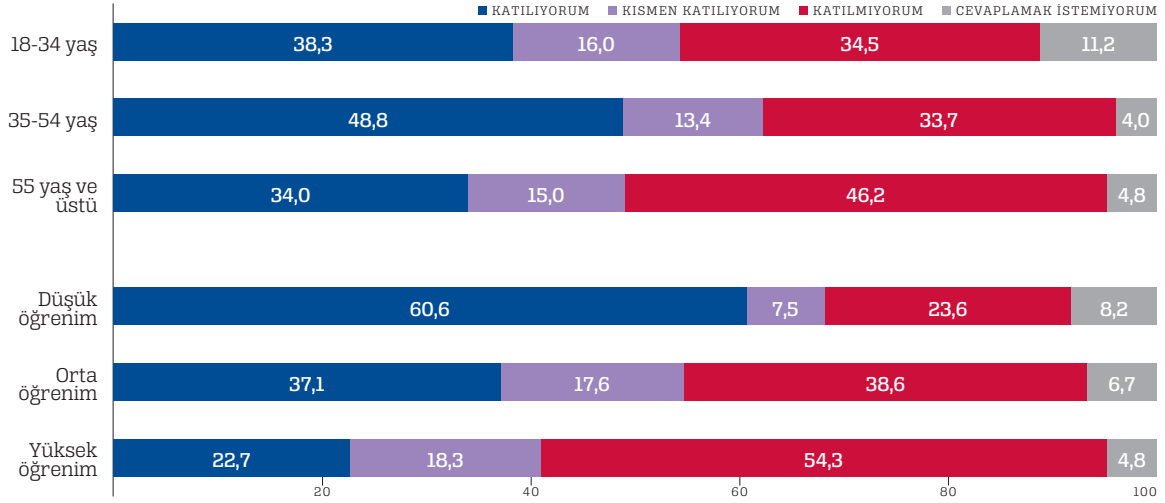

AK Partili ve MHP'li katılımcıların çoğunluğu dindar insanların devlet yönetiminde yer almasını memnuniyet verici bulmaktadır. Muhalefet partilerine oy veren seçmenin çoğunluğu ise tam tersi görüştedir.

"Dindar insanların devlet yönetiminde yer alması memnuniyet vericidir." ifadesi Türkiye'de önemli bir siyasi ve toplumsal anlaşmazlık kaynağı gibi görünmektedir. Bu siyasal seçmen kompozisyonunda çok açık bir şekilde belli olmaktadır. Sağlanan anket verileri, siyasi parti tercihine göre bu ifadeye ilişkin görüşlerde önemli bir farklılık olduğunu göstermektedir. Bu ifadeye en yüksek katılım oranı (%85,3) MHP'li seçmenlerden, müteakiben yüzde 78,9 ile AKP'li seçmenlerden gelmektedir. En düşük katılım oranı (%10,1) ise kendini CHP'li olarak ifade eden seçmenlerden gelmektedir. İYİ Parti, HDP ve "diğer" parti yanlısı olarak tanımlanan katılımcıların katılmama oranı yüzde 50'nin üzerindedir.

Muhafazakâr ve merkez sağ AK Parti seçmenleri ile milliyetçi MHP seçmenleri, dindar bireylerin hükümet pozisyonlarında bulunmasını, onların geleneksel değerleriyle örtüşen ve toplumsal düzeni korumaya yardımcı olan olumlu bir şey olarak görmekte; merkez sol ve ulusalcı CHP seçmenleri ise, dindar kişilerin hükümet pozisyonlarında bulunmasını, bireysel hakların ihlaline veya belirli bir dini gündemin teşvik edilmesine yol açabileceği için olumsuz bir şey olarak görmektedir.

GRAFİK 61: DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERE GÖRE "DINDAR İNSANLARIN DEVLET YÖNETİMİNDE YER ALMASI MEMNUNİYET VERİCİDİR."

Düşük eğitim düzeyinden katılımcıların yüzde 60'ı dindar insanların devlet yönetiminde yer almasını memnuniyet verici bulurken, yüksek eğitilmiş katılımcıların yarıdan fazlası buna katılmamaktadır.

Yaş gruplarına göre analiz edildiğinde bu ifadeye katılanlar en fazla 35-54 yaş grubundadır (%48,8). Katılmama oranının en yüksek olduğu yaş grubu ise yüzde 46,2 ile 55 yaş ve üstü yaş grubudur. Daha yaşlı insanların devlet adamı pozisyonunda dindarlık aramadığı veya dindar olmasını memnuniyet verici bulmadığı dikkat çekicidir.

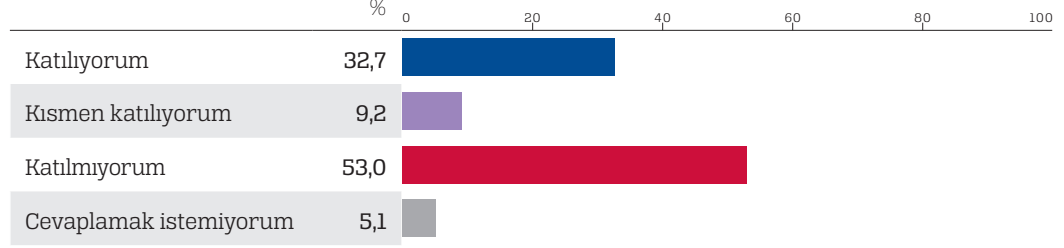
Din ve devlet ilişkileri arasında agresif laik uygulamalar geçmişine sahip olmuş olan Türkiye, son yıllarda politik açıdan daha dindar ve muhafazakâr bir eksene kaymış ve dindar bireylerin hükümet pozisyonlarında artan bir şekilde bulunmasına yol açmıştır.

Bu eğilimin ana itici güçlerinden biri, Millî Görüş geleneğine dayanan Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AK Parti) yükselişi olmuştur. Parti art arda bütün seçimleri kazanmış ve 2002'den beri iktidardadır. AK Parti, dindar ve muhafazakarların çoğu da dahil olmak üzere geniş bir seçmen tabanından destek almayı başarmış ve sonuç olarak, parti daha fazla dindar kişiyi hükümet pozisyonlarına getirmiştir.

Bu eğilime katkıda bulunan bir diğer faktör de ülkede artan politik kutuplaşmadır. Türkiye, dindar muhafazakarların yönetim erklerindeki önemli pozisyonlarda daha fazla görünmeye başlaması ile birlikte, giderek dindar ve seküler kutuplara bölünmüştür. Sonuç olarak, dindar bireyler politik olarak daha aktif hale gelip hükümette daha fazla temsil edilmeyi başarmışlardır. Zamanla iktidarda yaşanan yozlaşma ve bu yozlaşmaya dindar siyasetçilerin neden olması, sadece seküler/laik kesimin değil dindar muhafazakarların da tepkisini çekmeye başlamıştır.

Siyasi Partilerin Dini Söylem Kullanması

GRAFİK 62: "SİYASİ PARTİLERİN DİNİ SÖYLEMLER KULLANMASINDAN RAHATSIZLIK DUYMUYORUM."

Katılımcıların yarısından fazlası "siyasi partilerin dini söylemler kullanmasından rahatsızlık duymuyorum" kanaatine katılmadıklarını ifade etmiştir. Başka bir deyişle, toplumun yarısından fazlası, siyasi partilerin dini söylem kullanmasından rahatsızlık duymaktadır.

Spesifik olarak, yanıt verenlerin yüzde 32,7'si ifadeye katılmakta, yüzde 53'ü katılmamakta, yüzde 9,2'si kısmen katılmakta ve yüzde 5,1'i yanıt vermek istememektedir.

Dini söylemlerin siyasette kullanılması oldukça muhtaralı bir konudur. Siyasetin pragmatizm içermesi, dini retorik kullanımının dini istismar anlamına gelebileceği veya en azından istismarı ihlas edebileceği oldukça muhtemeldir. Bu durum tabiatıyla tepkiyi üzerine çekecektir. İfadeye katılmama oranının oldukça baskın olması da bunu doğrular niteliktedir.

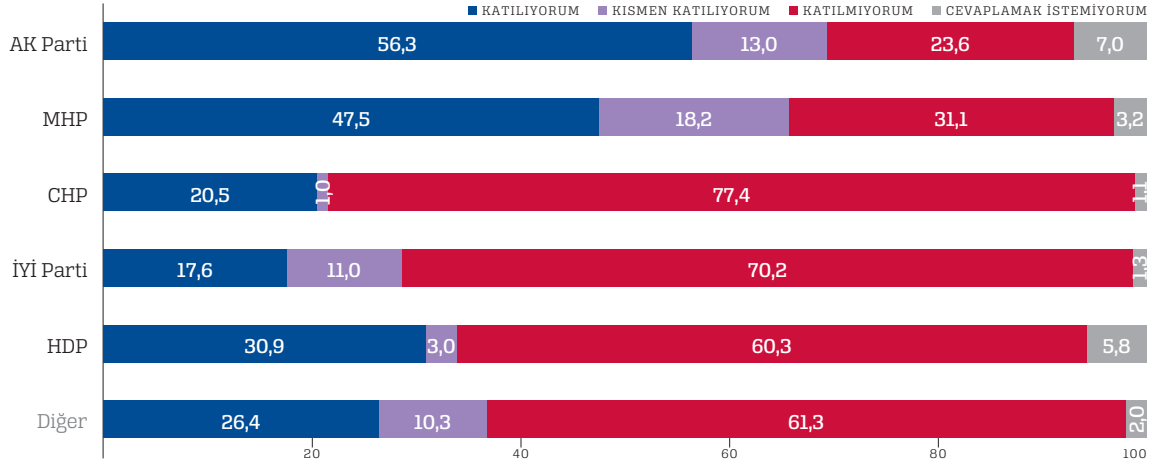
Dini retorik, politikacıların özellikle Türkiye gibi toplumlarda belirli kesimlere hitap etmesi ve onların desteğini kazanması için güçlü bir araç konumundadır. Bununla birlikte, siyasette dini söylem kullanımının kutuplaşmaya yol açabileceği ve potansiyel olarak bir toplumun sosyal bütünlüğüne zarar verebileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

Türkiye'de din her zaman kamusal alanın önemli bir parçası olmuştur ve bazı siyasi partiler tarafından halka hitap etmek için bir araç olarak kullanılmaktadır.

Araştırma verileri, insanların çoğunluğunun siyasi partiler tarafından dini söylemlerin kullanılmasına katılmadığını göstermektedir. Siyasi partilerin dini söylemler kullanmasından rahatsızlık duyan kişilerin çoğunluğu oluşturması, dini söylemlerin siyasette kullanımının topluma zarar verebileceğine ve toplumun gerçek sorunlarına eğilmekten çok, destek kazanmak için bir manipülasyon aracı olduğuna inandıklarını göstermektedir.

Türkiye'nin farklı dini geçmişlere ve seküler kesimlere sahip çeşitli bir nüfusa sahip bir ülke olduğunu ve böyle bir bağlamda dini retorik özellikle kutuplaştırıcı olabileceğini belirtmekte fayda bulunmaktadır.

GRAFİK 63: PARTİ TERCİHİNE GÖRE "SİYASİ PARTİLERİN DİNİ SÖYLEMLER KULLANMASINDAN RAHATSIZLIK DUYMUYORUM."

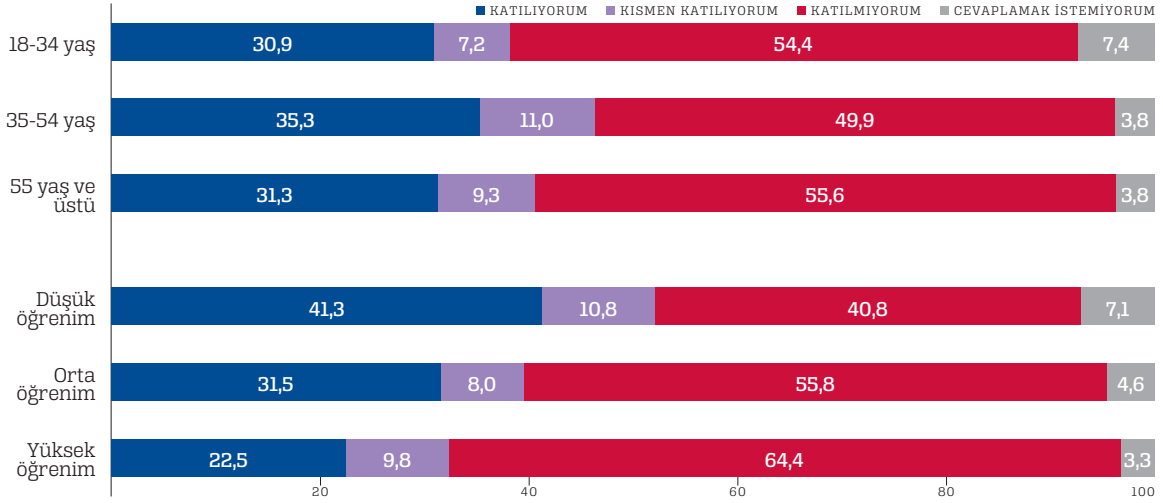

AK Partili ve MHP'li katılımcıların çoğunluğu siyasi partilerin dini söylemler kullanmasından rahatsızlık duymadıklarını belirtirken, muhalefet partilerine oy veren katılımcıların çoğunluğu rahatsızlık duyduklarını ifade etmiştir.

Araştırma sonuçlarına göre AK Parti (%56,3) ve MHP'yi (%47,5) destekleyenlerin çoğunluğu siyasi partilerin dini söylemler kullanmasından rahatsız değil. Öte yandan ana muhalefet partisi CHP'yi ve diğer büyük muhalefet partileri (%77,4), İYİ Parti (%70,2) ve HDP'yi (%60,3) destekleyenlerin büyük çoğunluğu ise bu durumdan oldukça rahatsız görünmektedir. Bu durum parti bazındaki kutuplaşmanın en net göstergelerinden biridir.

Türkiye'de siyasi partiler tarafından önemli bir silaha dönüşmüş olan dini söylem kullanımı, genellikle dinin kamusal alandaki rolüne ilişkin uzun süredir devam eden başörtüsü, dini grup ve cemaatler vb. tartışmalarla yakından ilgilidir. Özellikle erken cumhuriyet döneminden 28 Şubat'a kadar muhafazakâr dindar kesime uygulanan baskılar, büyük bir tepkiye neden olmuş, AK Parti'nin 21 yıllık kesintisiz iktidarının en büyük dinamosuna dönüşmüştür. Dini söylemin iktidar partileri için büyük bir seçmen konsolidasyon aracı olması, onun kutuplaştırıcı etkisinin gözden kaçırılmasına neden olmaktadır.

GRAFİK 64: DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERE GÖRE "SİYASİ PARTİLERİN DİNİ SÖYLEMLER KULLANMASINDAN RAHATSIZLIK DUYMUYORUM."

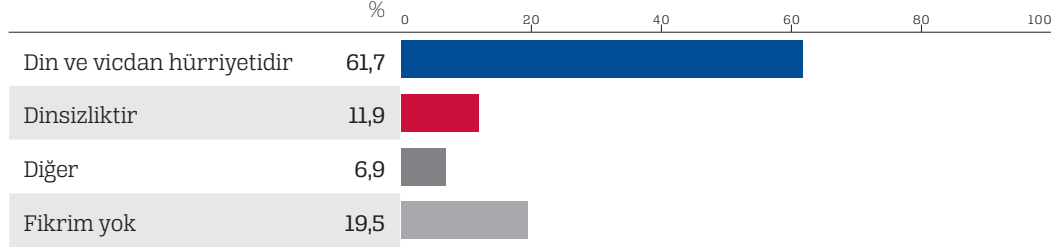

Araştırma sonuçları, yaş gruplarındaki katılımcıların çoğunluğunun, siyasi partilerin dini söylemler kullanmasından rahatsız olduklarını söylemektedir. Sayılarla ifade edilecek olursa siyasi partilerin dini söylemler kullanmasından rahatsızlık duyanların kesin oranları 18-34 yaş için yüzde 54, 35-54 için yüzde 50 ve 55 yaş ve üstü için yüzde 56 civarındadır. Yüzde 55,6 ile en yüksek 55 yaş ve üstündeki bireyler rahatsızlık duymaktadır. Siyasi partilerin dini söylemler kullanmasından rahatsızlık duymayanlar en yüksek 35-54 yaş grubundadır ve yüzdesel olarak bu bireyler bu yaş grubundaki toplam katılımcıların yüzde 35,3'ünü oluşturmaktadır.

Verilere eğitim seviyesi çarpanına göre bakıldığında ise eğitim düzeyi yükseldikçe siyasi partilerin dini söylemler kullanmasından rahatsızlık duyanların oranının arttığı görülmektedir. Genel olarak bakıldığında, siyasi partilerin dini söylem kullanmalarından rahatsızlık duymadıkları ifadesine eğitim düzeyi düşük olanlar daha çok katılırken, eğitim düzeyi yüksek olanlar bu ifadeye katılmamaktadır.

Laikliğe Bakış

GRAFİK 65: SİZCE LAİKLİK NEDİR?

"Size göre laiklik nedir?" sorusuna verilen yanıtlarda ankete katılanların ezici çoğunluğu (%61,7) laikliği din ve vicdan özgürlüğü olarak görmektedir. Laikliğin bu yorumu, din ve devletin ayrılmasını ve bireylerin hükümetin müdahalesi olmadan kendi dinlerini uygulama veya hiçbir dine sahip olmama haklarının korunmasını vurgular.

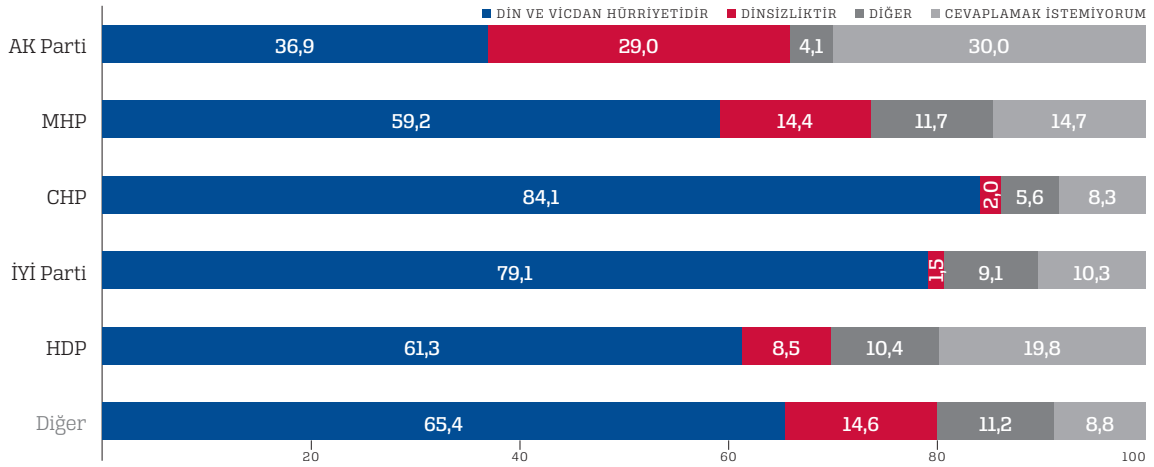
Araştırmaya katılanların yüzde 11,9'u laikliği, devletin ve hükümetin dinin kamusal yaşam ve kurumlardan dışlanması, dini uygulama ve sembelleri yasaklaması anlamına gelen dinsizlik olarak görürken yaklaşık yüzde 20'si ise fikrinin olmadığını belirtmiştir.

Türkiye gibi din ve devlet ile öteden beri karmaşık ilişkilere sahip olan bir ülkede laikliğin anlamı farklı gruplar arasında uzun yıllar boyunca tartışılmıştır. Laikliğin anayasal bir nitelik kazandığı 1937 yılından beri, laikliğin katı, agresif ve radikal yorumlarının tatbik edilmesi, laiklik karşıtı İslamcı ve muhafazakâr hareketlere güç vermiştir. Bu da laikliğin dinsizlik ile aynı olduğunu duygusunun güçlenmesine yol açmıştır.

Türkiye'de laikliğe yönelik temel sosyolojik tepkilerden biri, birçok dindar bireyin haklarının kısıtlandığını hissetmesidir. Bu yüzden hem dini gruplar hem de dindar bireyler arasında devletin din düşmanı olduğu algısı yerleşmiştir. Öte yandan ulusalcı seküler kesimse, dinin genellikle siyasi manipülasyon için bir araç olarak kullanıldığını ve devletin laik ve demokratik doğasını sağlamak için din ve devlet arasında güçlü bir ayrımın gerekli olduğunu savunmuştur. Bu durum temel bir gerilim konusu olarak var olagelmıştır.

Son yıllarda, Türkiye'de dini muhafazakarlığın yeniden canlanması, laik ve muhafazakâr mahalle arasındaki tansiyonun artmasına ve ulusalcı/Kemalist kesimin muhafazakâr iktidar partisi AK Parti'nin daha dindar bir gündemi teşvik ederek ve kilit hükümet pozisyonlarına dindar kişileri atayarak laikliği baltaladığını iddia etmesine neden olmuştur.

GRAFİK 66: PARTİ TERCİHİNE GÖRE SİZCE LAİKLİK NEDİR?

AK Parti dışındaki bütün partilerden katılımcıların çoğunluğu laikliği din ve vicdan hürriyeti olarak tanımlamaktadır. AK Partili katılımcıların yüzde 37'si laikliği din ve vicdan hürriyeti olarak tanımlarken, yüzde 29'u dinsizlik olarak tanımlamaktadır. İlgi çekici bir nokta AK Partililerin yüzde 30'unun bu konuda bir fikri olmadığını ifade etmesidir.

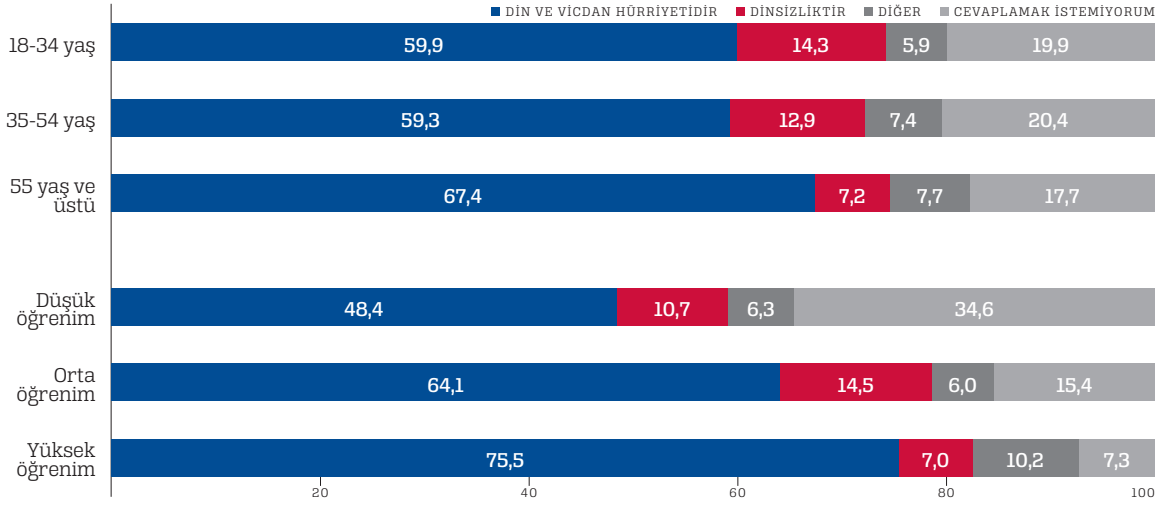
Parti bazında verilen yanıtlara bakıldığında, farklı seçmen gruplarının laikliği nasıl algıladıkları konusunda net bir ayırım olduğu görülebilir. Laikliğin din ve vicdan özgürlüğü olduğuna inananların oranı en yüksek yüzde 84,1 ile CHP'dedir.

Bu durum muhafazakâr AK Parti seçmenlerinde tersine dönmüş durumdadır. Laiklik din ve vicdan hürriyetidir diyen AK Partili seçmen oranı sadece yüzde 36,9'dur. Buna karşılık laikliği dinsizlikle eşitleyen AK Partili seçmen oranı yüzde 29'dur. Bunu yüzde 14,4 ile MHP'li seçmen grubu takip etmektedir.

Cumhuriyetin erken dönemlerinden 28 Şubat'a kadar katı ve agresif laik uygulamaların doğrudan muhatabı olan dindar muhafazakarların laikliği dinsizlikle eşitlemesi şaşırtıcı değildir. AK Parti'nin, iktidarı sonrasında, kamusal alanda daha fazla dinsel ifadeye izin veren bir "muhafazakâr demokrasiyi" tercih etmesiyle, laikliğin daha yumuşak denebilecek bir yorumuna doğru bir geçiş olmuştur. Bundan dolayı kamusal alanda dini ifadeyi sınırlandırdığı görülen katı laiklik uygulamalarından mağdur olan seçmen grubu doğal olarak en yoğun AK Parti'de kümelenmektedir. Zira AK Parti'nin bugün bile en önemli konsolidasyon aracı muhafazakâr kesimin laiklik uygulamalarından doğan mağduriyetidir.

Ayrıca, özellikle AK Parti seçmenlerinin önemli bir kısmı (%30), HDP seçmenlerinin yüzde 20'si ile kararsız/oy kullanmıyorum diyenlerin yüzde 24'ü, laikliğin ne anlama geldiği konusunda fikir beyan etmemiştir.

GRAFİK 67: DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERE GÖRE SİZCE LAİKLİK NEDİR?

Tüm yaş gruplarından katılımcıların çoğunluğu laikliği din ve vicdan hürriyeti olarak tanımlamaktadır.

18-34 yaş grubunda laikliğin din ve vicdan özgürlüğü olduğuna inananların oranı yüzde 59,9, dinsizlik olduğuna inananların oranı yüzde 14,3, fikri olmayanların oranı yüzde 19,9'dur. 35-54 yaş grubu için laikliğin din ve vicdan özgürlüğü olduğuna inananların oranı yüzde 59,3, dinsizlik olduğuna inananların oranı yüzde 12,9, fikri olmayanların oranı yüzde 20,4'dür. Laiklik din ve vicdan hürriyeti diyenlerin oranı en yüksek yüzde 67,4 ile 55 yaş ve üstü katılımcılardadır. Bu yaş grubunda dinsizlik olduğuna inananların oranı da diğer yaş gruplarına göre daha düşüktür (%7,2).

Eğitim düzeyine göre verilen yanıtlara bakıldığında, eğitim düzeyi yüksek olanların laikliği "din ve vicdan özgürlüğü" olarak görme olasılıklarının (%75,5) eğitim düzeyi düşük olanlara (%48,4) göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Buna göre yüksek eğitim düzeyine sahip olanlarla düşük eğitim düzeyine sahip olanların laikliğe bakışı arasında ciddi bir fark gözükmemektedir. Bu durumun özellikle Türkiye özelinde birden fazla açıklaması olabilir. Daha yüksek eğitim seviyesine sahip olanlar laikliği din ve vicdan özgürlüğü de dahil olmak üzere bireysel hak ve özgürlükleri korumanın bir yolu olarak görüyor olabilirler.

Bir tür din karşıtı duygudan ziyade daha olumlu ve kapsayıcı bir fikir olarak görmelerinden bahsedilebilir. Bu düşünce biçimi, Türkiye örneğinin paranteze alındığı, laikliğe salt teorik düzeyde veya başka ülkelerde uygulanan modellerin farkında olarak yaklaşan bir bakışın eseri de olabilir.

Bununla birlikte Türkiye'de eğitim seviyesi yüksek seçmeni daha fazla olan siyasi partiler de laikliği din ve vicdan özgürlüğü olarak sunma eğilimindedir. Dolayısıyla, eğitim düzeyi yüksek olan bireyler bu bakış açısına daha sık maruz kalmış ve bu bakış açısını kendilerininmiş gibi benimsemiş olabilirler.

Temel Bulgular

"Din ve Siyaset İlişkileri" bölümündeki ilk önemli sonuç, katılımcıların yüzde 41'inin dindar kişilerin devlet yönetiminde yer almasını memnuniyet verici bulduğu, %37'sinin ise bu görüşe katılmadığıdır. Birbirine son derece yakın olan bu oranlar, dindar kişilerin devlet kademelerinde yer almasının arzu edilirliliği ve tercih edilirliliği konusunda bir anlaşmazlık olduğunu göstermektedir.

AK Parti ve MHP seçmenlerinin çoğunluğunun dindar insanların devlet yönetiminde yer almasını olumlu bulduğunu, muhalefet partilerine oy veren seçmenlerin çoğunluğunun ise tam tersi bir görüşe sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Dindar insanların hükümet pozisyonlarında bulunması hem bir avantaj hem de bir dezavantaj olarak görülebilir. Dindar bireylerin karar alma süreçlerine müdahil olması söz konusu süreçlerde ahlaki boyutun dikkate alınacağını düşündürmesi açısından bir avantaj olarak görülebilir. Öte yandan dini inançların hükümet politikasını tüm vatandaşların görüşleriyle örtüşmeyecek şekilde etkileme potansiyeli konusunda da ciddi endişeler bulunmaktadır. Hükümet pozisyonlarında bulunan dindar bireylerin kişisel inançlarının, belirli grupların ayrımcılığa uğramasına veya dışlanmasına yol açabilecek politika kararlarını etkilemesine izin verme riski en önemli dezavantaj olarak görünmektedir.

Katılımcıların kahir ekseriyetinin laikliği din ve vicdan özgürlüğü olarak gördüğü ortaya çıkmıştır.

DİNİ KURUM VE AKTÖRLERE GÜVEN

Diyanet İşleri Başkanlığına Güven
Dini Tarikat ve Cemaatlere Güven
Dini Kanaat Önderlerine Güven
Temel Bulgular

Dini kurumlar ve aktörler, dünyanın dört bir yanındaki toplumların sosyal, kültürel ve siyasi manzarasını şekillendirmede önemli bir rol oynamaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı, dini tarikatlar ve cemaatler ile dini kanaat önderleri, Türkiye'nin dini alanındaki kilit aktörler olarak bireylerin ve toplulukların dini inanç ve uygulamalarını etkilemektedir. Ancak, bu kurum ve aktörlere duyulan güven düzeyi, dinin toplumdaki rolüne ilişkin farklı ve çoğu zaman kutuplaşmış bakış açılarını yansıtacak şekilde önemli farklılıklar göstermektedir.

Bu bölümün amacı, Türkiye'de Diyanet'e, dini tarikat ve cemaatlere ve dini kanaat önderlerine duyulan güven düzeyini araştırmak ve güven düzeylerinde gözlemlenen farklılıklara katkıda bulunan faktörleri incelemektir.

Cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, mezhep ve siyasi parti tercihi gibi çeşitli demografik özellikler incelenerek bunların dini kurumlara ve aktörlere duyulan güvenle ilişkisi araştırılmaktadır.

Bu bölümde ele alınan araştırma soruları şunlardır:

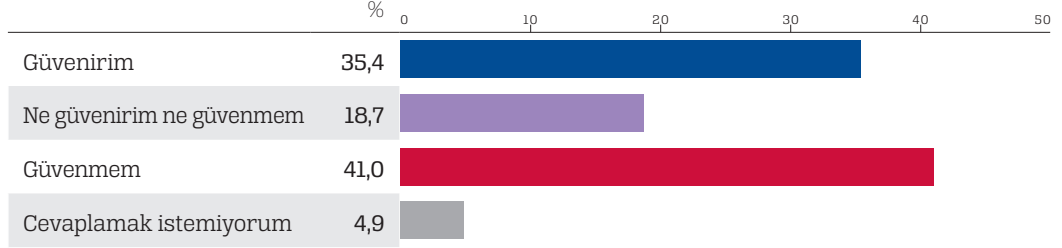
Toplumda Diyanet İşleri Başkanlığına duyulan güven ne düzeydedir ve bu güven siyasi parti tercihlerine, demografik özelliklere ve dini mezheplere göre nasıl değişmektedir?

Toplum arasında dini tarikat ve cemaatlere duyulan güven ne düzeydedir ve bu güven siyasi parti tercihlerine, demografik özelliklere ve dini mezheplere göre nasıl değişmektedir?

Toplum arasında dini kanaat önderlerine duyulan güven ne düzeydedir ve bu güven siyasi parti tercihlerine, demografik özelliklere ve dini mezheplere göre nasıl değişmektedir?

Diyanet İşleri Başkanlığına Güven

GRAFİK 68: DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞINA GÜVEN

Araştırma sonuçları Diyanet İşleri Başkanlığı'na karşı yüksek bir güvensizlik olduğunu göstermektedir. Buna göre ankete katılanların yüzde 41'i kuruma güvenmediğini belirtirken, yüzde 35,4'ü güvendiğini belirtmiştir. Ankete katılanların yüzde 18,7'si kuruma ne güvendiğini ne de güvensizlik duyduğunu, yüzde 4,9'u ise soruyu cevaplamak istemediğini ifade etmiştir.

Diyanet İşleri Başkanlığı, Türkiye'de din hizmetlerinden sorumlu bir devlet kurumu olarak, ülkede İslam'ın resmi yorumunun şekillendirilmesinde önemli bir konuma sahiptir. Nüfusa dini rehberlik, eğitim ve destek sağlamada önemli bir rol oynamaktadır. Ancak bu kuruma yönelik algı ve güven düzeyi toplumun farklı kesimleri arasında farklılık göstermektedir.

Diyanet'e yönelik yüksek düzeydeki güvensizlik, dinin toplumdaki rolüne ilişkin siyasi/sosyal bölünmelerin ve kutuplaşmanın bir yansıması olarak karşımıza çıkıyor olabilir. Özellikle ağırlıklı olarak seküler muhalif kesim, Diyanet'i hükümete çok yakın ve belirli bir siyasi gündemi desteklemek için kullanılan bir kurum olarak görmektedir. Kurumun hükümete sıkı sıkıya bağlı olduğu ve dini rehberlik yerine siyasi kontrol aracı olarak kullanıldığı algısı son yıllarda yaygınlık kazanan bir kanaat haline gelmiştir. Daha radikal İslami gruplarsa Diyanet'in İslam yorumuna ve uygulamalarına katılmamaktadır.

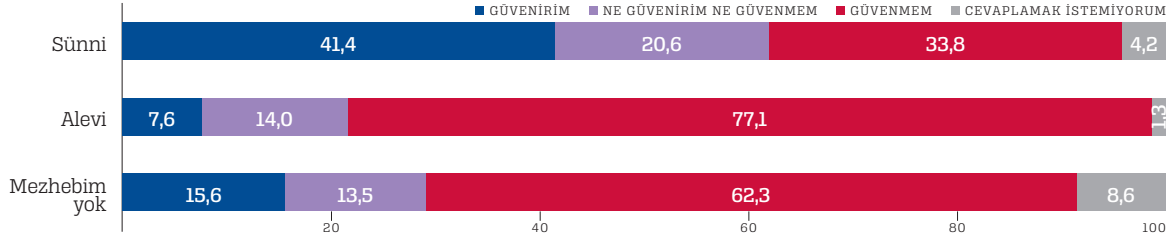
Ayrıca Diyanet'in yönetim ve mali faaliyetlerindeki şeffaflık ve hesap verme sorumluluğuyla ilgili tartışmalar, kurumun geçerliliğini ve amacını sorgulamaya neden olmuş olabilir.

Kuruma güvenenlerin (%35,4) ise devlet ve hükümetle daha barışık bir pozisyonda olduğunu söyleyebiliriz. Bunu özellikle Diyanet'e güvenin parti tercihlerine göre verildiği tabloda net bir şekilde görmekteyiz.

Selefi ve radikal dini gruplar bir yana bırakılırsa Türkiye muhafazakarlığının Diyanet'le olan ilişkisi özellikle AK Parti iktidarı ile düzelmiş olduğu varsayılmaktadır. Bu da ülkenin İslami mirasının korunmasına yardımcı olan gerekli bir kurum olma inancını pekiştirerek kuruma olan güveni pekiştirmiş olabilir.

Genel olarak anket sonuçları, Türkiye'de Diyanet İşleri Başkanlığı'na karşı önemli düzeyde bir güvensizlik olduğunu göstermektedir. Türkiye'deki bir numaralı dini kuruma karşı güven duygusunun çoğunluğu yakalayamamış olması oldukça dikkat çekicidir.

GRAFİK 69: MEZHEBE GÖRE DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞINA GÜVEN

Mezheplere göre gruplandırılmış katılımcılar arasında Diyanet İşleri Başkanlığı'na duyulan güvene ilişkin anket sonuçları, kendini Alevi olarak tanımlayanlar ile Sünni olarak tanımlayanlar arasında büyük bir fark olduğunu göstermektedir.

Alevi katılımcıların büyük bir çoğunluğu (%77,1) kuruma güvenmediğini belirtirken, Sünni olduğunu söyleyenlerin yüzde 41,4'ü ise güvendiğini belirtmektedir. Alevi yanıt verenler arasında yalnızca yüzde 7,6'sı örgüte güvendiğini söylerken, yüzde 77,1'i güvenmediğini söylemiştir.

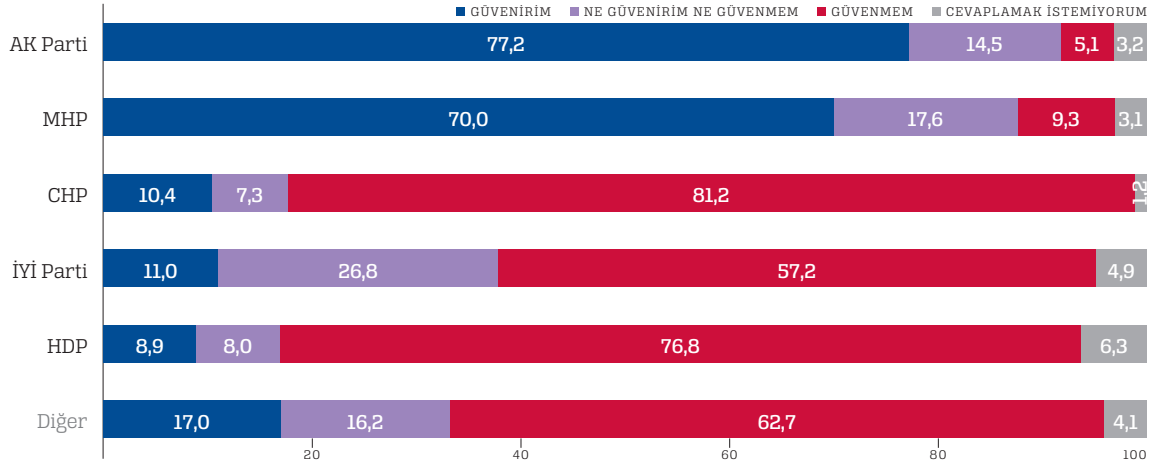
Güven seviyelerindeki bu eşitsizlik, Türkiye'deki Alevi kesimin, özellikle de dini temsil ve devlet kurumlarında temsil konusunda karşı karşıya kaldığı tarihsel gerilimlere ve ayrımcılığa bağlanabilir. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Türkiye'de din işlerinin idaresinden sorumlu bir devlet kurumu olması ve politika ve eylemlerinin ülkenin hâkim mezhebi olan Sünnilikle ilişkilendirilmesi; Alevi kesimi temsil etmemesi nedeniyle eleştirilmektedir. Aleviler Diyanet'in kendi dini inançlarını ve uygulamalarını temsil etmediğini düşünmektedir.

Diyanet ve Alevilik arasındaki ilişki, Alevilerin önemli bir bölümünün Diyanet'e karşı güvensizlik ve şüphe beslediği karmaşık bir ilişki olmaya devam etmektedir.

Ayrıca, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın toplumdaki rol ve eylemlerine ilişkin algının ve ülkedeki genel siyasi ve sosyal iklimin bu algıların şekillenmesinde rol oynamış olması da mümkündür.

Diyanet, Türkiye'de Sünni İslam'ın resmi temsilcisi olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle, Sünniliği benimseyenler arasında Diyanet'e güven nispeten daha yüksektir.

GRAFİK 70: PARTİ TERCİHİNE GÖRE DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞINA GÜVEN

Yukarıdaki sonuçlar, kendilerini farklı siyasi partilerle özdeşleştiren katılımcılar arasında Diyanet İşleri Başkanlığı'na güven düzeyinde belirgin bir fark olduğunu göstermesi açısından oldukça önemlidir.

İktidar partilerine oy veren katılımcıların büyük çoğunluğu Diyanet İşleri Başkanlığı'na güvendiğini ifade ederken, muhalefet partilerine oy veren katılımcıların büyük çoğunluğu güvenmediğini belirtmiştir.

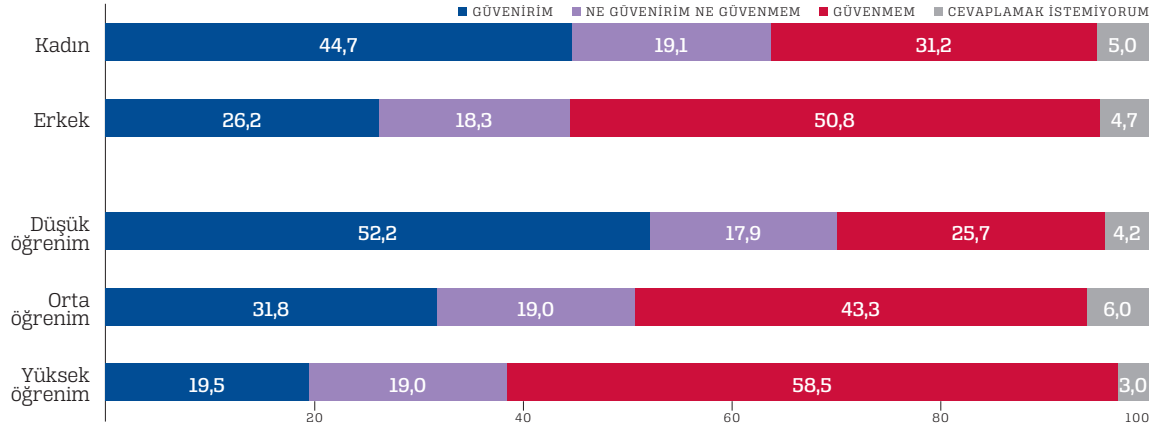
Diyanet'e en fazla güven yüzde 77,2 ile iktidar partisi AK Parti seçmenlerinde, en az güven yüzde 10,4 ile ana muhalefet partisi CHP seçmenindedir.

AK Parti ve MHP seçmeni olduğunu belirtenler sırasıyla yüzde 77,2 ve yüzde 70 ile Diyanet'e en fazla güven duyan seçmen grubudur.

Öte yandan, Diyanet İşleri Başkanlığı'na en çok güvenmeyen yüzde 81,2 ile CHP'li seçmenlerdir. Bu rakamı yüzde 76,8 ile HDP, yüzde 57,2 ile İYİ Parti seçmenleri takip etmektedir. Buna göre iktidar koalisyonunun seçmenleri devletçi-mukaddesatçı bir refleksle Diyanet'e daha fazla güvenmeyi tercih ederken, muhalefet cephesinin seçmenleri ise güvenmemeyi tercih etmektedir.

AK Parti ve MHP'nin muhafazakâr ve milliyetçi seçmen tabanı, devletçi reflekslerle bir devlet kurumu olan Diyanet'i kendi dini inanç ve değerlerini temsil eden önemli bir kurum olarak görmektedir. Buna karşılık CHP, İYİ Parti ve HDP seçmenlerinde ise Diyanet'i siyasi iktidarın aparatı olarak görme eğilimi daha baskındır ve buna bağlı olarak güven duygusu oldukça zayıftır.

GRAFİK 71: DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERE GÖRE DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞINA GÜVEN

Kadınlarda Diyanet İşleri Başkanlığı'na güvendiğini ifade edenlerin oranı erkeklerden yaklaşık 20 puan daha fazladır. Erkek katılımcıların yarıdan fazlası Diyanet İşleri Başkanlığı'na güvenmediğini ifade etmiştir.

Diyanet İşleri Başkanlığı'na duyulan güven düzeyinde kadın ve erkekler arasında anlamlı bir fark olduğu görülmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı'na güvenen kadınların oranı yüzde 44,7 iken, erkeklerde bu oran yüzde 26,2'dir. Tersine, erkeklerin daha büyük bir bölümü (%50,8), kadınların yüzde 31,2'sine kıyasla kuruma güvenmediklerini söylemiştir. Kuruma ne güvendiğini ne de güvenmediğini söyleyenlerin ve cevap vermek istemeyenlerin oranı her iki cinsiyet için de benzerdir.

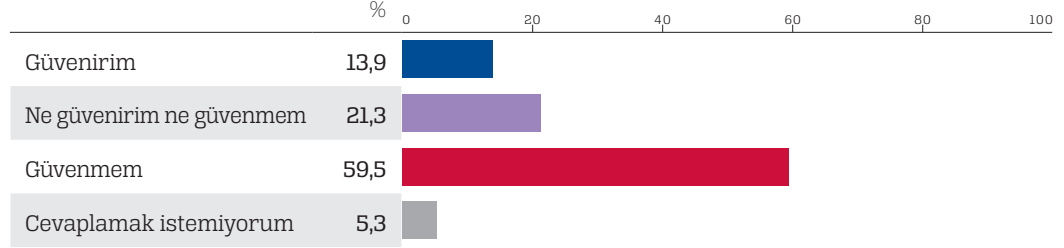
Kadınların dini kurum ve uygulamalarla daha güçlü bir bağa sahip olmaları ve dolayısıyla Türkiye'de din işlerinden sorumlu devlet kurumu olarak Diyanet İşleri Başkanlığı'na daha olumlu bakmaları mümkündür. Kadınların kurumun dini rehberlik ve eğitim sağlama rolüne daha fazla odaklanıp duygusal bir açıdan yaklaşması sebebiyle daha fazla güven duygusu taşıyor olabilirler. Erkek cephesinde ise, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın devletle olan ilişkisi, belirli bir din yorumunu şekillendirme ve dayatmadaki potansiyel rolü nedeniyle, şüphesiz daha olumsuz algıların adresi olarak rolü hakkında daha eleştirel bir tavır takınmakta, bu da güvensizlik duygusunu pekiştirmektedir.

Ankete katılanların Diyanet İşleri Başkanlığı'na güven oranlarının eğitim seviyesine göre değiştiği görülmektedir. Düşük eğitim seviyesine sahip olanların yüzde 52,2'si Diyanet İşleri Başkanlığı'na güvenirken, yüksek eğitim seviyesine sahip olanların sadece yüzde 19,5'i Diyanet İşleri Başkanlığı'na güvenmektedir. Bu durum, eğitim seviyesi arttıkça insanların Diyanet İşleri Başkanlığı'na olan güven düzeylerinin azaldığını göstermektedir.

Bu algı farklılığının nedeni, eğitim düzeyi yüksek olan bireylerin daha eleştirel bir bakış açısına sahip olmaları, devlet kurumlarının siyasi ve ideolojik gündemlerden etkilenme potansiyelinin daha fazla farkında olmaları olabilir. Bu nedenle, Diyanet'in tarafsız ve nesnel bir şekilde din hizmetleri sunma misyonuna daha şüpheyle yaklaşabilirler.

Dinî Tarikat ve Cemaatlere Güven

GRAFİK 72: DİNİ TARİKAT VE CEMAATLERE GÜVEN

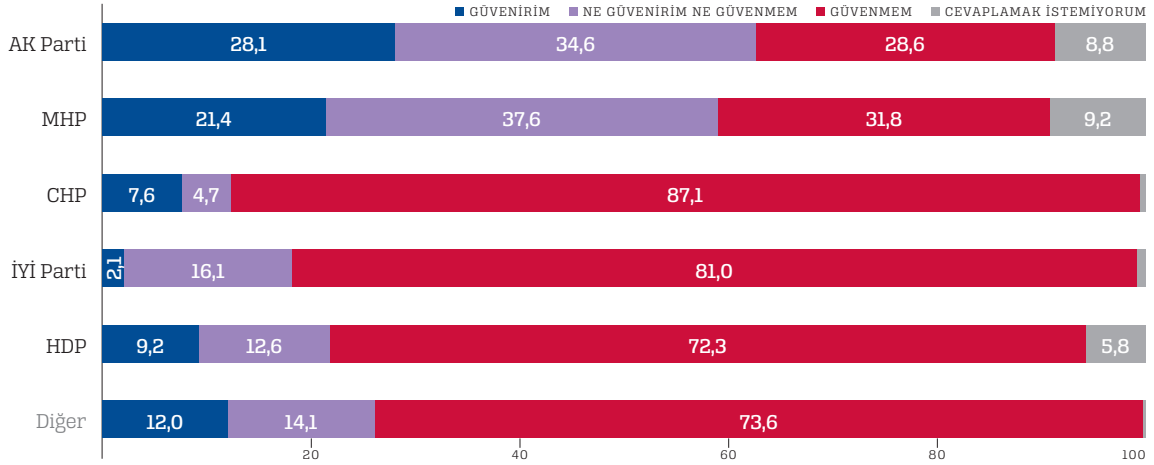
Araştırma sonuçları, katılımcıların önemli bir çoğunluğunun dini tarikat ve cemaatlere karşı olumsuz bir görüşe sahip olduğunu, yüzde 59,5'lik bir kesimin güvenmediğini göstermektedir. Katılımcıların sadece yüzde 13,9'u dini kurum ve cemaatlere güvendiğini söylerken, yüzde 21,3'ü ne güvendiğini ne de güvensizlik duyduğunu belirtmiştir.

Tarikat ve cemaatlerin özellikle son yıllarda dünyevileşme ve holdingleşme sürecine girmesi, zenginlik birikimi ve dinin siyasi kazanç için kullanılması ve bürokratik kadrolaşmaları hem dindar hem de dindar olmayan kamuoyunun tepkisini çekmiştir. Pek çok tarikat ve cemaat, genellikle işletmeler ve gayrimenkuller aracılığıyla önemli mali kaynaklar geliştirmiştir. Bu güven erozyonu üzerinde katalizör etkisi yaratan son gelişme başlangıçta dini cemaat ve sivil toplum kuruluşu olarak faaliyet gösteren Gülen yapılanmasının (veya illegal faaliyetleri dolayısıyla tanımlandığı haliyle FETÖ'nün) devletteki kadrolaşma üzerinden tehdit edici paralel bir güce dönüşmesi ve en nihayetinde 15 Temmuz darbe teşebbüsüne yeltenmesi olmuştur.

Sonuç olarak, dini grup liderlerinde önemli bir güç temerküzü birikmiş, siyasete ve diğer dünyevi faaliyetlere daha fazla dahil olunmuştur. Bu durum mezkûr yapıların manevi uğraşlardan çok maddi kazançla ilgilendiklerine dair bir kamuoyu algısının üremesine yol açmış ve bu kuruluşlara olan güven ve desteğin azalmasına katkıda bulunmuştur.

Bütün bunlara rağmen, Türkiye'deki birçok dini topluluk, manevi rehberlik ve sosyal destek sağlayarak üyelerinin yaşamlarında önemli roller oynamaya devam etmektedir.

GRAFİK 73: PARTİ TERCİHİNE GÖRE DİNİ TARİKAT VE CEMAATLERE GÜVEN

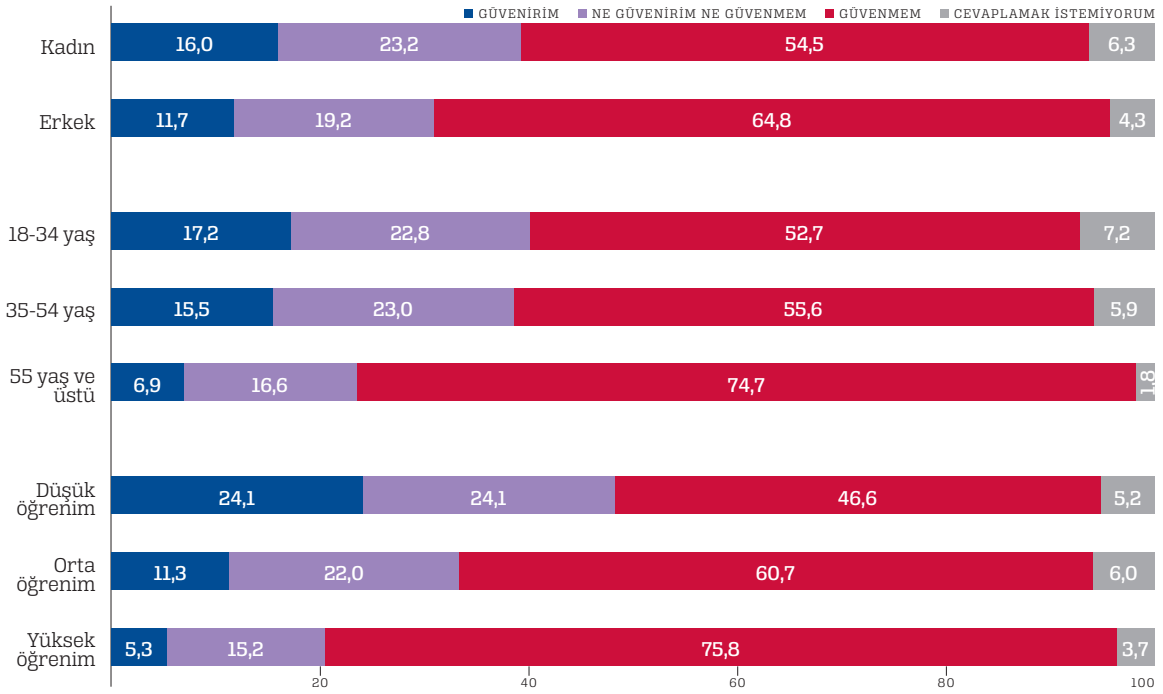
Muhalefet partilerine oy veren katılımcıların büyük çoğunluğu dini tarikat ve cemaatlere güvenmediğini belirtirken, iktidar koalisyonunu oluşturan partilerinde bu konuda kesin bir kanaat oluşmuş gözükmemektedir.

Daha muhafazakâr kanatta olan AK Parti ve MHP seçmenlerinde tarikat ve cemaatlere olan güven daha yüksekken, muhalefet cephesinin partilerinde ise güvensizlik oranı oldukça yüksektir. Bununla beraber iktidar koalisyonun seçmenlerinde dini gruplara olan güven daha yüksek olsa da Diyanet'e güvenle karşılaştırıldığında çok düşüktür. Hem AK Parti hem de MHP seçmenlerinde güvenmeyenlerin oranı güvenenlerin oranına göre daha yüksektir. Diyanet İşleri Başkanlığı gibi bir devlet kurumuyla karşılaştırıldığında tarikat ve cemaatlere güvende milliyetçi-muhafazakâr seçimde bile trajik bir düşüş görülmektedir.

Rakamlarla belirtmek gerekirse AK Parti ve MHP seçmeni olarak tanımlayanlar sırasıyla yüzde 28,1 ve yüzde 21,4 ile dini gruplara daha olumlu bakmaktadır. Öte yandan, kendilerini CHP, İYİ Parti ve HDP seçmeni olarak tanımlayanlar ise sırasıyla yüzde 87,1, yüzde 81 ve yüzde 72,3 ile bu gruplara güvenmediklerini belirtmektedir.

AK Parti ve MHP seçmenlerinde görece yüksek olmasının nedeni, bu iki partinin tarihsel olarak dini grupları daha fazla desteklemesiyken, CHP ve diğer parti seçmenlerinde bu durum tersine işlemektedir. Genel olarak muhalefet partileri dini grupların siyaset ve diğer kurumlardaki nüfuzunu sert bir şekilde eleştirmektedirler.

GRAFİK 74: DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERE GÖRE DİNİ TARİKAT VE CEMAATLERE GÜVEN

Kadınlarda dini tarikat ve cemaatlere güvendiğini belirtenler erkeklere oranla daha fazladır. Hem erkeklerde hem kadınlarda güvensizlik oranı çoğunlukta ve yüksektir. Bununla beraber kadınların dini gruplara güvenme oranı erkeklerden biraz daha fazladır. Bu durumun sebebi, Diyanet güven endeksindeki durumla aynı şekilde değerlendirilebilir. Hem güven hem de güvenmeme duygularında tabloda görülen oransal farkların nedeni, kadınların dini grupların dini misyonlarına daha fazla odaklanması nedeniyle, siyasete nüfuz, dünyevileşme, holdingleşme gibi erkeklerin çok daha eleştirel yaklaştığı konuları göz ardı etmelerinden kaynaklanıyor olabilir. Dini tarikat ve cemaatlere farklı düzeylerde maruz kalma veya deneyime sahip olmaları da etkileyen faktörlerden biri olabilir.

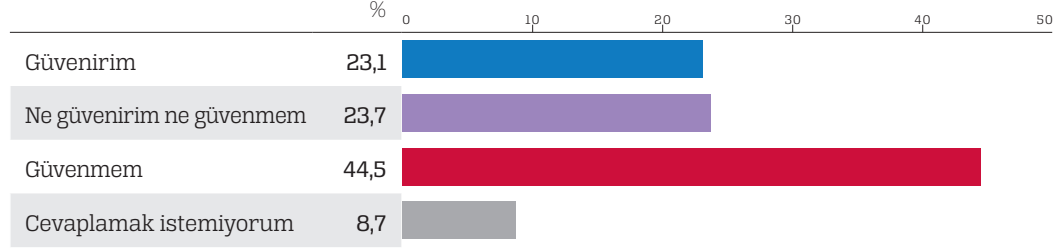
Yaş gruplarında göre değerlendirildiğinde ise yine her yaş grubunda güvensizlik oranı oldukça yüksek. 18-34 yaş grubundaki katılımcıların yüzde 52,7'si, orta yaşlı yetişkinlerin (35-54) yüzde 55,6'sı ve 55 yaş ve üstü yetişkinlerin yüzde 74,7'si bu gruplara güvenmediğini belirtmiştir. Buna karşılık dini gruplara güvenme oranlarında genç yetişkinler (18-34) yüzde 17,2 ile en yüksek güven düzeyine sahipken, 55 yaş ve üstü kişiler yüzde 6,9 ile en düşük güven düzeyine sahiptir. Orta yaş grubu (35-54) ise güven ifade eden katılımcıların yüzde 15,5'i ile ortada kalmaktadır.

Rakamlardaki güven düzeyiyle ilgili, yaşlıların Türkiye'de tarikat ve cemaatlerin daha etkili olduğu bir dönemi yaşamış olabileceği ve bunlarla ilgili olumsuz deneyimler yaşayabileceği ya da genç bireylerin bu gruplar hakkında daha az bilgi sahibi olabileceği varsayılabilir.

Anket sonuçlarına göre güven düzeyindeki asıl fark eğitim düzeylerinde ortaya çıkmaktadır. Eğitim düzeyi düşük olanların yüzde 24,1'i dini gruplara güvenirken, yüzde 46,6'sı güvensizlik göstermektedir. Buna karşılık, eğitim düzeyi yüksek olanların sadece yüzde 5,3'ü güvendiğini, yüzde 75,8'i ise güvenmediğini ifade etmektedir. Yüksek eğitilmiş kişilerin bazı tarikat ve cemaatlerin toplum üzerindeki olumsuz etkileri konusunda daha fazla deneyim ve bilgiye sahip olmaları, onlara daha az güvenmelerine neden oluyor olabilir.

Dini Kanaat Önderlerine Güven

GRAFİK 75: DİNİ KANAAT ÖNDERLERİNE GÜVEN

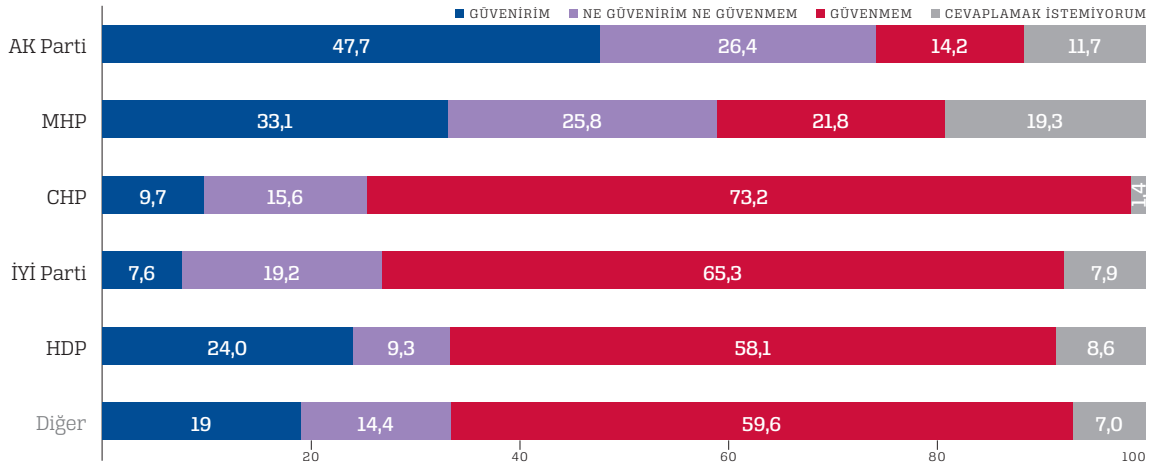
Türkiye'de kanaat önderi olarak da bilinen dini liderler, bireylerin ve toplulukların dini inanç ve uygulamalarının şekillenmesinde önemli rol oynamaktadır. Bu liderler, İslami prensipler ve öğretiler hakkında derin bir anlayış, hikmet ve irşat gücüne sahip oldukları kabul edilen şeyhler, imamlar, müftüler veya kamuoyu gücü olan diğer dini şahsiyetlerdir. Kanaat önderi denildiğinde genellikle Menzil Şeyhi, İsmailağa Şeyhi vb. tarikat liderleri olan 'şeyhler' akla gelir. Bunun yanında tarikat olmayan ama dini bir cemaat olan grupların liderlerin de bu kapsama girdiği söylenebilir. Ayrıca kamuoyunda karşılığı olan İlahiyatçı akademisyenler, bilinen imam, vaiz ve müftüler de kanaat önderi olarak kabul edilmektedir.

Bununla birlikte tasavvufi grupların (tarikat) liderleri olan şeyhlerle, imam, müftü veya vaiz gibi resmi olarak Diyanet'e bağlı kanaat önderlerini aynı kategoride değerlendirmek de mümkün değil. Tarikat şeyhlerinin daha farklı bir konumda olduğu, güven/güvensizlik bağlamında resmi din görevlilerinden daha sivil bir noktada durdukları malumdur. Buna bağlı olarak otonom yapılar olan tarikatlar ve liderlerinin toplumdaki karşılığı ile Diyanet'in ve ona bağlı olarak çalışan dini figürlerin karşılığı bir değil. Özellikle 15 Temmuz 2016'daki darbe girişiminden sonra gerek tasavvufi gerekse tasavvufi olmayan dini gruplar ve şeyhlere güven ciddi biçimde azalmıştır.

Rakamlara göre, katılımcıların önemli bir bölümünün (%44,5) dini kanaat önderlerine güvenmediğini, yüzde 23,1'nin ise güvendiğini göstermektedir. Katılımcıların önemli bir kısmı (%23,7) dini liderler hakkındaki görüşlerinde tarafsız kalırken küçük bir yüzdesi (%8,7) ise yanıt vermemeyi tercih etmektedir.

Bununla birlikte katılımcıların "dini kanaat önderinin" ne olduğu konusunda farklı anlayışlara sahip oldukları göz önünde bulundurulursa esas güven duyulmayan dini figür tipolojisinin tam olarak hangisi olduğunu sadece bu verilerden kestirmek güç gözükmektedir.

GRAFİK 76: PARTİ TERCİHİNE GÖRE DİNİ KANAAT ÖNDERLERİNE GÜVEN

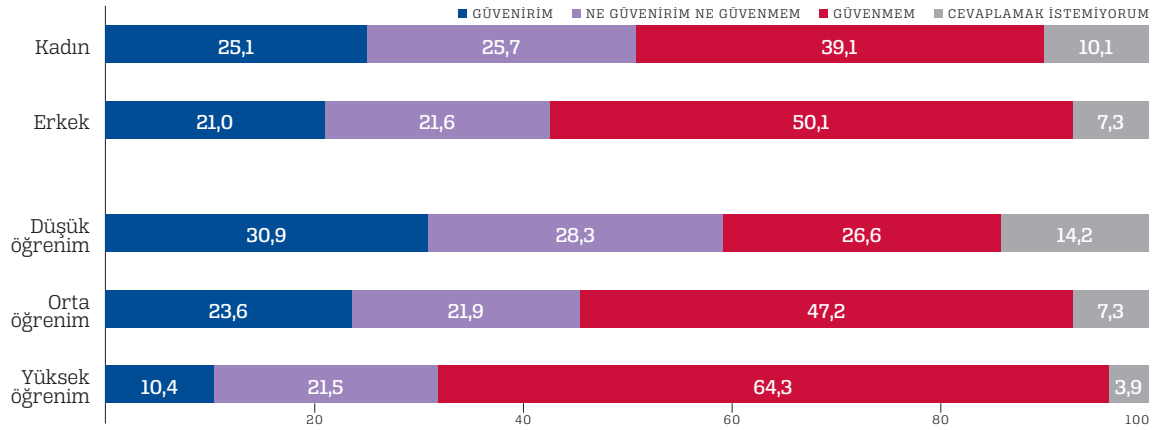
İktidar partilerine oy veren katılımcılarda dini kanaat önderlerine güvenirim diyenler görece daha fazladır. Muhalefet partilerine oy veren katılımcılarda ise dini kanaat önderlerine güvenmeyenler çoğunluktadır.

Ankete katılanların "dini kanaat önderleri" hakkındaki görüşleri siyasi görüşlerine göre değiştiği gözlemlenmektedir. Araştırmaya göre, AK Partili olduğunu belirten katılımcıların yüzde 47,7'si dini liderlere güvendiğini, yüzde 14,2'si güvenmediğini, yüzde 26,4'ü ise ne güvendiğini ne de güvensizlik duyduğunu belirtmektedir. Buna karşın CHP'li olduğunu belirten katılımcılar arasında yüzde 73,2'si dini liderlere güvenmediğini, yüzde 9,7'si güvendiğini ve yüzde 15,6'sı ne güvenmekte ne de güvensiz bulunduğunu ifade etmektedir.

Siyasi parti taraftarları arasında dini kanaat önderlerine duyulan güven açısından anlamlı bir fark bulunmaktadır. Örneğin AK Partililerde dini kanaat önderlerine yüksek düzeyde güven varken, CHP'lilerde ise tam tersine güvensizlik yüksek düzeydedir. AK Parti'nin daha dindar ve muhafazakâr bir tabana sahip olması, bu taban içerisinde herhangi bir dini gruba mensup insan sayısının görece çok olması, seçmen grubunun dini liderlere daha fazla güvenmelerinin nedeni gibi gözükmektedir. Öte yandan, CHP seçmeni gibi dini yapılara oldukça mesafeli seçmen grubunun dini liderlere şüpheyle yaklaşma olasılığı daha yüksektir. İYİ Parti de keza CHP seçmenine benzer bir seçmen tabanına sahip olduğu için İYİ Parti seçmenlerinde de güvensizlik duygusu oldukça yüksek.

Muhalefetin bir diğer büyük partisi olan HDP seçmenlerinde ise diğer muhalif seçmen gruplarına nispeten yüksek bir güven duygusu görülmektedir. Güvensizlik oranı daha yüksek olsa da güven oranı yüzde 24. Bu da Kürtlerin daha yoğun yaşadığı coğrafya olan Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da tarikat, şeyh ve mollalar gibi tasavvufi kanaat önderlerinin hala önemli bir nüfuz gücüne sahip olmaları ile yakından ilişkilidir. Daha seküler Kürtler için güvensizlik oranının daha yüksek olduğunu varsayabiliriz.

GRAFİK 77: DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERE GÖRE DİNİ KANAAT ÖNDERLERİNE GÜVEN

Dini liderlere güvendiğini söyleyen erkeklerin oranı yüzde 21 iken, kadınların oranı yüzde 25,1'dir. Öte yandan, erkeklerin daha büyük bir yüzdesi (%50,1) kadınlara (%39,1) kıyasla dini liderlere güvenmediklerini belirtmişlerdir. Benzer oranlarda kadın ve erkekler (yaklaşık %21-22) dini liderlere ne güvendiklerini ne de güvensizlik duyduklarını söylemişlerdir.

Bu sonuçlar, kadınların genel olarak dini liderlere erkeklerden daha yüksek düzeyde güven duyduklarını göstermektedir.

Eğitim verilerine göre yapılan tablodaki anket sonuçları, farklı eğitim düzeylerine sahip bireylerin dini liderlere farklı düzeyde güven duyduklarını göstermektedir. Eğitim düzeyi düşük olan bireyler yüzde 30,9 ile dini liderlere en yüksek güven düzeyine sahipken, eğitim düzeyi yüksek olan kişiler yüzde 10,4 ile en düşük güven düzeyine sahiptir. Eğitim düzeyinin yükselmesi, bireylerin dini kanaat önderlerine yönelik değerlendirmelerinde daha eleştirel olabilecekleri, bunun da daha düşük bir güven düzeyine yol açabileceğini gösterebilir. Tersine, daha düşük eğitim düzeyine sahip olanların da dini liderlerin rehberliğine ve otoritesine güvenme olasılığı daha yüksek olduğu için daha yüksek bir güven düzeyine yol açması mümkündür.

Temel Bulgular

Bu bölüm, özellikle Diyanet İşleri Başkanlığı'na odaklanarak Türkiye'de dini kurumlara ve aktörlere duyulan güven düzeyini incelemiştir. Bulgular, farklı demografik gruplar ve siyasi eğilimler arasında ilginç bir güven ve güvensizlik manzarası ortaya koymuştur.

Anket sonuçları, katılımcıların yüzde 41'inin Diyanet'e güvenmediğini, yüzde 35,4'ünün ise güvendiğini göstermektedir. Bu yüksek güvensizlik seviyesi, dinin toplumdaki rolüne ilişkin siyasi ve sosyal bölünmelere ve kutuplaşmaya bağlanabilir. Ağırlıklı olarak laik olan muhalefet, Diyanet'i hükümete sıkı sıkıya bağlı ve belirli bir siyasi gündemi desteklemek için kullanılan bir kurum olarak algılamaktadır. Ayrıca, Diyanet'in yönetiminde ve mali faaliyetlerinde şeffaflık ve hesap verebilirlik konusundaki tartışmalar, kurumun geçerliliğinin ve amacının sorgulanmasına yol açmış gözükmektedir.

Dini tarikat ve cemaatlere ilişkin olarak, katılımcıların yüzde 59,5'i bu kurumlara güvenmezken, sadece yüzde 13,9'u güvenmektedir. FETÖ'nün 2016 yılındaki darbe girişimi bu gruplara duyulan güvenin azalmasına önemli ölçüde katkıda bulunmuştur.

Dini kanaat önderlerine ise katılımcıların yüzde 44,5'i güvenmezken, yüzde 23,1'i güvenmektedir. Katılımcıların "dini kanaat önderi" kavramından ne anladıkları da farklılık göstermektedir. Bu nedenle sadece verilere dayanarak "güvenilmeyen" dini figürün tam tipolojisini belirlemek nispeten zor gözükmektedir.

Ayrıca demografik faktörlere bağlı olarak güven seviyelerinde farklılıklar bulunmaktadır. Kadınlar dini kurumlara ve liderlere erkeklerden daha fazla güven duymaktadır. Genç yetişkinler (18-34) dini gruplara en yüksek güven düzeyine sahipken, 55 yaş ve üzeri kişiler en düşük güven düzeyine sahiptir. Eğitim seviyesi arttıkça dini kurumlara, tarikatlara ve kanaat önderlerine duyulan güven azalmaktadır.

Siyasi parti tercihleri de dini kurumlara duyulan güvenin şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. İktidar partilerine (AK Parti ve MHP) oy veren katılımcıların dini kurum ve liderlere güvenme olasılığı nispeten daha yüksekken, muhalefet partilerine (CHP, İYİ Parti ve HDP) oy verenlerin bu kurum ve liderlere güvenmeme olasılığı daha yüksektir.

Genel olarak, sonuçlar Türkiye'de din ve siyaset arasındaki ilişkiye yönelik tutumların siyasi eğilim, cinsiyet ve eğitim düzeyine bağlı olarak değiştiğini göstermektedir. Bulgular, dini inançların hükümet kararlarını gereksiz yere etkilememesini ve tüm vatandaşların hak ve özgürlüklerinin korunmasını sağlayacak anayasal sisteme duyulan ihtiyacı vurgulamaktadır.

DİNİ MESAFE/ HOŞGÖRÜ

Çocuğun Müslüman Olmayan Biriyle Evlenmesine Bakış Çocuğun Kendi Mezhebimden Olmayan Birisiyle Evlenmesi Temel Bulgular

Dini mesafe ve hoşgörü konusu, özellikle Türkiye gibi dinin vatandaşların günlük yaşamlarında önemli bir rol oynadığı ülkelerde oldukça ilgi çekici bir konudur. Hoşgörü genel olarak, farklı inanç, uygulama ve değerlerin varlığını, bunları bastırmaya veya değiştirmeye çalışmadan kabul etme yeteneği olarak tanımlanmaktadır. Dini hoşgörü bağlamında, farklı dini inanç ve uygulamaların kabul edilmesinin yanı sıra bireylerin zulüm veya ayrımcılık korkusu olmadan dinlerini özgürce uygulama haklarının tanınması anlamına gelir.

Türkiye'de uzun zamandır İslam hâkim din pozisyonundadır ve ülkenin tarihi İslami kimlikle yakından bağlantılıdır. Bununla birlikte Türkiye Cumhuriyet aynı zamanda laik bir devlettir, yani hükümet din konusunda resmi olarak tarafsızdır ve devletin resmi bir dini yoktur. Buna rağmen din, toplumda önemli bir rol oynamaya devam etmekte ve insanların inançlarını, değerlerini ve davranışlarını etkilemektedir.

Türkiye'de dinin önemi göz önüne alındığında, vatandaşlar arasındaki dini hoşgörü düzeyini incelemek hayati bir önem kazanmaktadır. Bu bölüm aşağıdaki soruları araştırmayı amaçlamaktadır:

Türkiye'deki bireyler dini çeşitliliği nasıl algılamaktadır?

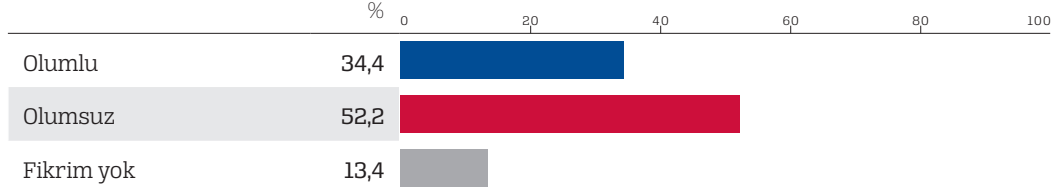
Türkiye'deki bireyler dini farklılıklara ne ölçüde hoşgörü göstermektedir?

Türkiye'de bir bireyin dini hoşgörü düzeyini etkileyen faktörler nelerdir?

Bu bölümde yukarıdaki sorulara cevap verebilmek için, farklı din ve mezheplere yönelik tutumlar, dinler arası ilişkiler ve dinin kamusal yaşamdaki rolü de dahil olmak üzere dini hoşgörünün çeşitli yönleri araştırılacaktır. Şüphesiz Türkiye'de dini hoşgörünün daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunacaktır.

Çocuğun Müslüman Olmayan Biriyle Evlenmesine Bakış

GRAFİK 78: ÇOCUĞUNUZUN MÜSLÜMAN OLMAYAN BİRİSİYLE EVLENMESİNE NASIL BAKARSINIZ?

Katılımcıların yüzde 34,4'ü çocuğunun Müslüman olmayan biriyle evlenmesine olumlu, yüzde 52,2'sinin ise olumsuz bakmaktadır. Yüzde 13,4'ü ise soruyu fikrim yok şeklinde cevaplamıştır.

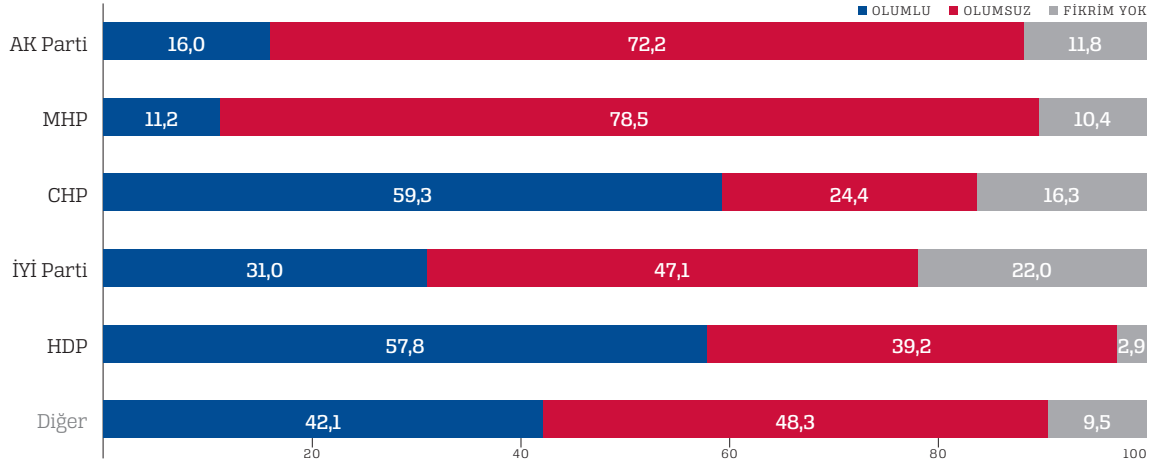
Sosyolojik olarak, muhafazakâr toplumlar inançlar arası evliliklere daha olumsuz yaklaşmaktadır. İslami açıdan erkeklerin ehl-i kitap olması kaydıyla gayr-ı Müslim bir kadınla evlenmesine cevaz verilmektedir. Bunun uygulama alanını gayr-ı Müslim çoğunluğun oluşturduğu ülkelerde yaşayan Müslüman erkek evliliklerinde pekâlâ görmekteyiz. Türkiye'de ise Müslüman olmayan biriyle evlilik sık rastlanan bir durum olmamakla birlikte anketteki teorik soruşturma, toplumun konuyla ilgili ne düşündüğünü yansıtmaya açısından oldukça önemlidir.

Türkiye'de gayr-ı Müslimlerle yapılan evliliklere çok sık rastlamayışımızın en önemli nedeni baskın çoğunluğun Müslüman olması sebebiyle bu tür evlilikleri pratize edecek bir popülasyonun var olmamasıdır. Ayrıca İslam içi farklı inanç mezheplerine (Alevilik-Sünnilik) mensup olanlar arasında bile evliliğin halen bir tartışma konusu olması da not edilmelidir. Dolayısıyla aynı dini paylaşmayan biriyle evlilik çok daha uç bir tasavvuru işaret etmektedir ve bu da olumsuz kanaatin daha baskın olmasının nedenlerinden biri olabilir. Ayrıca evliliklerde ailelerin de evlilik sonrası akraba olması hasebiyle, başka bir dine mensup aileyle kurulacak ilişkilerde kültürel ve dini sebepler dolayısıyla anlaşmazlık gibi durumların göz önünde bulundurulması da bir başka parametre olarak değerlendirilebilir.

Bireylerin hane içindeki kültürel ve dini çatışma potansiyeli, mahalle baskısı gibi etkenler nedeniyle dinler arası evlilikler hakkında olumsuz bir görüşe sahip olmaları da mümkündür.

Öte yandan, olumlu bakanların oranı (%34,4) da oldukça yüksektir. Bu katılımcıların dinler arası evlilikleri farklı kültürler ve dinler arasında karşılıklı anlayış ve saygı için bir fırsat olarak görmesi mümkün gözükmemektedir. Herhangi bir dini normu veya mahalle baskısını dikkate almayan seküler veya liberal tandanslı kişilerin, çocuklarının Müslüman olmayan biriyle evlenmesine olumlu bakması, açıkçası hiç de şaşırtıcı değildir.

GRAFİK 79: PARTİ TERCİHİNE GÖRE ÇOCUĞUNUZUN MÜSLÜMAN OLMAYAN BİRİSİYLE EVLENMESİNE NASIL BAKARSINIZ?

AK Partili ve MHP'li katılımcıların yüzde 70'ten fazlası, İYİ Partili katılımcıların yaklaşık yarısı çocuklarının Müslüman olmayan birisiyle evlenmesine olumsuz bakmaktadır. CHP'li ve HDP'li katılımcıların ise yaklaşık yüzde 60'ı bu duruma olumlu bakmaktadır.

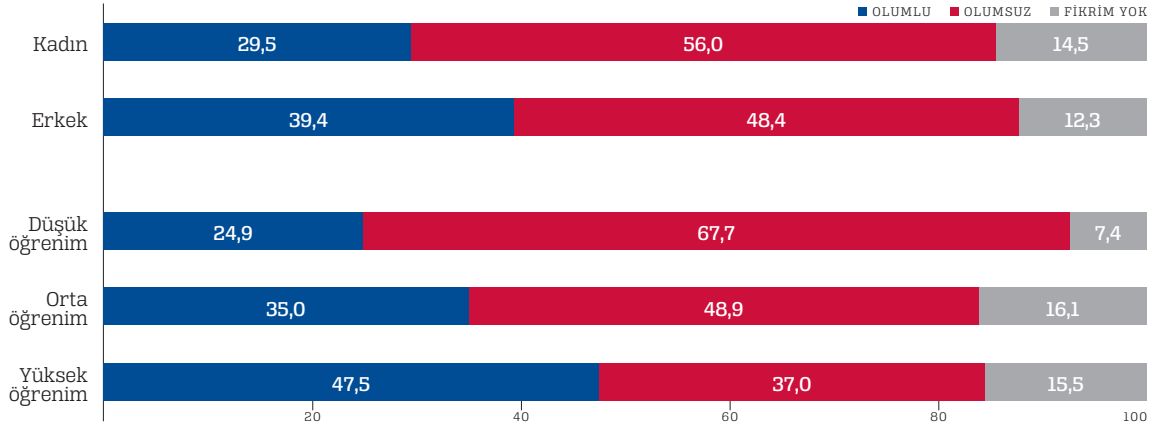
Türkiye'de dinler arası evlilik oranı diğer ülkelere göre nispeten düşüktür. Nüfusun çoğunluğu Müslümandır ve birçok aile ve topluluk, dini ve kültürel geleneklerin sürdürülmesine büyük önem vermektedir. Aile üyelerinden kişinin kendi dini grubu içinde evlenmesi yönünde baskıcı bir talep gelmesi oldukça muhtemel olduğundan, farklı dini bir inanca sahip bireylerin evlenmesini zorlaştırmaktadır. Bununla birlikte Türkiye'de, özellikle kentsel alanlarda, farklı yaşam tarzlarına ve inançlara daha açık bireyler arasında oransal açıdan küçük de olsa dinler arası evlilikler ve bu evliliklere olumlu yaklaşan aileler bulunmaktadır. Mezhep seviyesine inildiğinde oran daha da büyümektedir. Bu durum siyasi parti tercihlerine de yansımaktadır.

Siyasi partilere göre verilen yanıtlara bakarsak, farklı parti seçmenlerinin bu konuya bakış açısında net bir fark bulunmaktadır. Olumlu düşünenlerin oranı yüzde 11 ile en düşük MHP'li seçmenlere aitken, en olumlu bakanlar ise yüzde 59,3 ile CHP'li seçmenlerdir. Keza HDP'li seçmenlerde de bu konuya olumlu bakanların oranı (%57,8) oldukça yüksektir. AK Parti'de olumlu bakanların oranı (%16), MHP gibi oldukça düşüktür.

Dini normları daha çok dikkate alan parti seçmenlerinin çocuklarının Müslüman olmayan biriyle evlenmesine sıcak bakmadıklarını, tablodaki verilere göre rahatlıkla görebiliyoruz. AKP ve MHP seçmenlerinde bu oran yüzde 70'in üzerinde. Daha seküler eğilimlere sahip CHP seçmeninde ise böyle bir hassasiyete sahip olanların oranı yüzde 24,4.

Din ve kültürün sıklıkla iç içe geçtiği ve insanların kendi inançları doğrultusunda evleneceğine dair genel bir beklentinin olduğu Türkiye'de anket sonuçlarının nispeten geleneksel bir bakış açısını yansıttığını belirtmekte fayda var.

GRAFİK 80: DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERE GÖRE ÇOCUĞUNUZUN MÜSLÜMAN OLMAYAN BİRİSİYLE EVLENMESİNE NASIL BAKARSINIZ?

Çocuklarının Müslüman olmayan birisiyle evlenmesine olumlu bakanlar erkeklerde kadınlara oranla daha fazla olmakla birlikte hem erkeklerin hem kadınların çoğunluğu bu duruma olumsuz bakmaktadır.

Ankete katılanlar arasında erkeklerin yüzde 39,4'ü ve kadınların yüzde 29,5'i bu senaryoya olumlu bakarken, erkeklerin yüzde 48,4'ü ve kadınların yüzde 56'sı olumsuz düşünmektedir. Buna göre baskın olan görüş, olumsuzdur. Ayrıca erkeklerin yüzde 12,3'ü ve kadınların yüzde 14,5'i konu hakkında fikri olmadığını belirtmektedir.

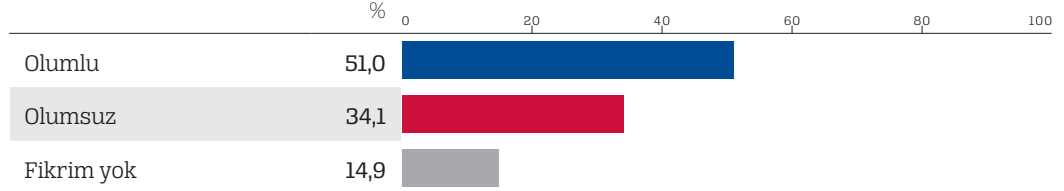
Anket sonuçları, erkeklerin dinler arası evliliğe kadınlardan daha olumlu tutum göstermesiyle, cinsiyetler arası bir farklılığı yansıtmaktadır. Yaklaşık 10 puanlık bir fark bulunmaktadır. Bunun nedeni kadınların din ve evlilik konusunda daha geleneksel veya muhafazakâr bir bakış açısına sahip olmaları ve bu nedenle çocuklarının aynı inancı paylaşan biriyle evlenmesini istemeleri olabilir. Kadınların, farklı bir dinden biriyle evlendiklerinde çocuklarının karşılaşabileceği potansiyel sosyal veya kültürel zorluklar konusunda daha fazla endişe duymaları da muhtemeldir. Ayrıca çocuklarına karşı daha koruyucu davranarak Müslüman olmayan biriyle evlenmelerine karşı daha dirençli davranabilirler.

Diğer bir neden ise, kadınların geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine ve toplumsal normlara erkeklerden daha fazla uyması beklentisinin tetiklediği bir davranış da olabilir.

Eğitim düzeyi yükseldikçe çocuklarının Müslüman olmayan birisiyle evlenmesine olumlu bakanların oranı yükselmektedir. Buna karşılık, daha düşük eğitime sahip olanlar daha olumsuz bir tutum sergileme eğilimindedir ve yüzde 67,7'si onaylamamaktadır.

Çocuğun Kendi Mezhebimden Olmayan Birisiyle Evlenmesi

GRAFİK 81: ÇOCUĞUNUZUN KENDİ MEZHEBİNİZDEN OLMAYAN BİRİSİYLE EVLENMESİNE NASIL BAKARSINIZ?

Katılımcıların yarısından fazlası (%51) çocuklarının kendi mezheplerinden olmayan biriyle evlenmesine olumlu bakmaktadır. Bu durumu olumsuz bulanlar yüzde 34'tür.

Alevi ve Sünni bireyler arasındaki evlilikler, dini inançlar ve kültürel uygulamalardaki farklılıklar nedeniyle her iki toplumdaki uzun zaman boyunca dirençle karşılaşmıştır. Bununla birlikte zamanla mevcut durumda iyileşme olduğu müşahade edilmektedir. Bu durumun anket sonuçlarına da yansıtıldığı görülmektedir.

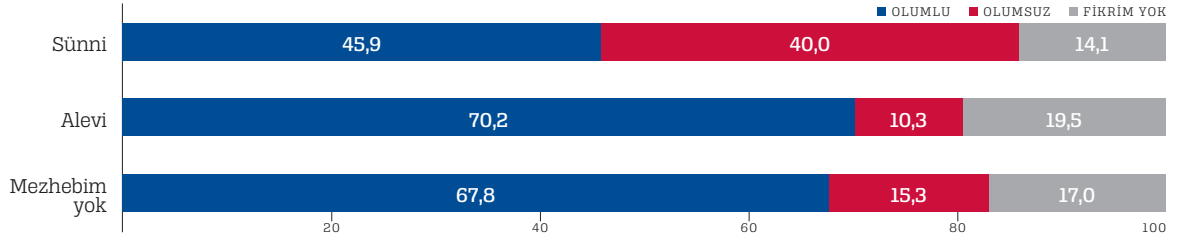
Anket sonuçları, katılımcıların çocuklarının farklı bir dinden biriyle evlenme olasılığına kıyasla İslam içi farklı bir mezhepten biriyle evlenme olasılığı söz konusu olduğunda bu fikre daha açık olduklarını göstermektedir. Zira daha önceki soru ve cevaplarında hatırlanacağı üzere katılımcıların çoğunluğu çocuklarının başka bir dine mensup biriyle evlenmelerine karşı çıkmaktaydı.

Mezhepler arası evlilik ise daha ılımlı bir görüntüyle karşı karşıyayız. Bunun nedeni, İslam içindeki farklı mezheplerin bazı teolojik farklılıkları olsa da birçok ortak inanç ve kültürel uygulamayı paylaşmalarından kaynaklanabilir. Dolayısıyla aynı dinden olup da farklı bir mezhepten evlenmek, tamamen din dışından biriyle evlenmekten daha makbul görülebilir.

Olumsuz bakanların nedeni, kendi mezhepleri ile güçlü kimliksel ve kültürel bağa sahip olmaları ve çocuklarının o mezhep ile bağlarını koparma ihtimalinden endişe duymaları olabilir. Ayrıca ailelerin, dini uygulamalardaki ve kültürel geçmişlerdeki farklılıklar nedeniyle evlilikte ortaya çıkabilecek olası zorluklar konusunda endişe taşımaları mümkündür.

Şunu da belirtmekte fayda var ki, katılımcıların çoğunluğu mezhepler arası evliliklere olumlu baksa da bu, çiftlerin karşılaşabileceği herhangi bir zorluk veya zorluk olmadığı anlamına gelmez. Aile ve akraba baskısının yanı sıra toplumdan gelen yanlış anlamalar ve önyargılarla karşı karşıya kalabilirler.

GRAFİK 82: MEZHEBE GÖRE ÇOCUĞUNUZUN KENDİ MEZHEBİNİZDEN OLMAYAN BİRİSİYLE EVLENMESİNE NASIL BAKARSINIZ?

Alevi katılımcıların yüzde 70'i çocuklarının kendi mezheplerinden olmayan birisiyle evlenmesine olumlu bakarken, Sünni katılımcılarda bu oran yüzde 46'dır.

Türkiye'deki Alevi ve Sünni toplulukların, kökleri dini, kültürel ve siyasi farklılıklardan kaynaklanan uzun süreli bir gerilim ve çatışma geçmişine sahip olduğunu belirtmek önemlidir. Bu gerilim, bu anket sonuçlarına da yansımaktadır.

Veriler, Alevi ve Sünni katılımcılar arasında mezhepler arası evliliğe yönelik tutumlarda anlamlı bir fark olduğunu açığa çıkarmaktadır.

Anket tablosu, kendini Alevi olarak tanımlayan vatandaşların, çocuklarının kendi mezhebinden olmayan biriyle evlenmesine karşı daha olumlu bir tutum sergilediklerini göstermektedir. Kendini Alevi olarak tanımlayanlardan yüzde 70,2'si bu senaryoya olumlu, yüzde 10,3'ü olumsuz baktığını, yüzde 19,5'i ise fikri olmadığını belirtmiştir. Sünni olduğunu belirtenlerden ise yüzde 45,9'u çocuğunun kendi mezhebinden olmayan biriyle evlenmesine olumlu, yüzde 40'ı olumsuz baktığını, yüzde 14,1'i ise fikri olmadığını belirtmiştir. Ayrıca mezhepsiz olduğunu belirtenlerin de büyük çoğunluğu (%67,8) olumlu bakmaktadır.

Mevcut veriler, Alevilerin Sünni muadillerine kıyasla dinler ve mezhepler arası evliliklere karşı daha liberal bir tutuma sahip olduklarını, İslam içindeki farklı mezheplere karşı daha açık ve kabul edici bir tavır sergileyebildiklerini göstermektedir.

Temel Bulgular

Araştırmanın "Dini Mesafe/Hoşgörü" başlıklı bu bölümü, Türkiye'de bireylerin dini inanç ve uygulamalardaki çeşitliliğe yönelik algı ve tutumlarına ışık tutmayı; farklı dinlere yönelik tutumlar, dinler arası ilişkiler ve dinin kamusal yaşamdaki rolü de dahil olmak üzere dini hoşgörünün farklı yönlerini keşfetmeyi amaçlamıştır.

Bu bölümün bulguları, Türkiye'de dini hoşgörüye ilişkin ilginç bir tablo ortaya koymaktadır. Katılımcıların çoğunluğu dinler arası evliliklere karşı olumsuz görüş bildirirken, mezhepler arası evliliklere karşı daha olumlu bir tutum söz konusudur.

Dinler arası evliliklere yönelik tutumlarda cinsiyet farklılığı tespit edilmiş, erkeklerin kadınlara kıyasla dinler arası evliliklere daha olumlu yaklaştığı görülmüştür. Burada geleneksel İslam'ın erkekler için gayr-ı Müslim karşı cinsle evliliğe cevaz verirken, kadınlara vermeyişinin etkisini göz önünde bulundurmakta fayda var.

Aynı zamanda mezhepler arası evliliğe yönelik tutumlarda da önemli bir fark olduğu ortaya çıkmıştır; Alevi katılımcılar Sünni katılımcılara kıyasla dinler arası ve mezhepler arası evliliklere yönelik daha "açık" bir tutum sergilemektedir. Türkiye'deki Alevi ve Sünni toplulukların kökleri dini, kültürel ve siyasi farklılıklara dayanan uzun bir gerilim ve çatışma geçmişine sahip olduğunu belirtmek önemlidir.

Araştırmada ayrıca, eğitim seviyesi yüksek katılımcıların çocuklarının gayrimüslim biriyle evlenmesini onaylamaya daha fazla, eğitim seviyesi düşük katılımcıların ise daha az eğilimli oldukları görülmüştür. Bu durum, eğitimin daha fazla dini hoşgörünün teşvik edilmesinde önemli bir rol oynayabileceğini göstermektedir.

Genel olarak, bölümün bulguları Türkiye'deki dini inanç ve uygulamalardaki çeşitliliğin daha iyi anlaşılması gerektiğini vurgulamaktadır. Din, Türkiye'de toplumun önemli bir parçası olmaya devam ederken, farklı dini topluluklar arasında daha fazla diyalog ve anlayışa ihtiyaç olduğu da inkâr edilemez bir gerçek olarak karşımızda durmaktadır.

Sonuç

"Türkiye'de Dindarlık Algısı" başlıklı çalışmamız, inanç dağılımı, Allah'tan yardım dileme, dini pratiklere yönelik tutumlar, din-siyaset ilişkisi, toplumsal değişim ve din, dini eğitim, dini kurumlar, dini liderlere güven ve dini hoşgörü gibi din ve dinle ilişkili birçok konuyu içeren kapsamlı bir analiz ortaya koymaktadır.

Araştırmanın en önemli bulgularından biri, kahir ekseriyeti Müslüman olan Türkiye'de Müslümanlığın oransal açıdan gerilemekte olduğudur. Buna dindarlık anlayışında önemli bir değişim eşlik etmektedir. Türkiye'de dindarlık seviyesi, genellikle namaz kılma, oruç tutma, camiye gitme gibi ritüelistik göstergeler üzerinden ölçülmektedir. Bu göstergelere göre, Türkiye toplumu oldukça dindardır. Ancak bu göstergeler, dindarlığın sadece ritüel boyutunu yansıtmaktadır.

Sadece dışsal göstergeleri değil, dindarlığın içsel boyutlarını ölçen soruların da sorulduğu araştırmada, dindarlığın inanç, ahlak, bilgi gibi diğer boyutlarına yapılan vurgunun arttığı gözükmektedir. Resmi ve ritüelistik uygulamalardan ziyade ahlaki değer ve ilkelere giderek daha fazla vurgu yapıldığı dikkat çekmektedir. Özellikle son yıllarda Z kuşağı olarak adlandırılan yeni jenerasyonda dini bağlılığın azaldığına dair bulgular teyit edilmektedir.

Dindarlık anlayışındaki bu değişim, Türkiye'de değişen sosyal ve kültürel ortamın doğrudan yansımasıdır. Geleneksel dindarlık biçimleri yerini daha bireyci ve ahlak merkezli maneviyat biçimlerine bırakma eğilimindedir. Bu durum, Diyanet İşleri Başkanlığı'na yönelik önemli düzeydeki güvensizliğin de yansıttığı gibi, Türkiye'de hem devlet destekli hem de sivil dini kurumlara yönelik artan mesafe, sekülerleşme ve şüphecilik eğilimi olduğu gerçeğinde de açıkça görülmektedir.

Türkiye'de dinî kurumlar, resmi ve sivil olarak ikiye ayrılmaktadır. Resmi dinî kurumların başında Diyanet İşleri Başkanlığı gelmektedir. Sivil dinî kurumlar arasında ise vakıflar, dernekler, cemaatler, tarikatlar ve hareketler bulunmaktadır. Dinî kurumların ve dini önderlerin toplum üzerindeki otoritesi ve güvenilirliği konusunda özellikle 15 Temmuz darbe girişimi sonrası yaşanan yoğun tartışmalar, bahsi geçen kurumlara olan güven seviyesini de önemli oranda etkilemiştir. Diyanet İşleri Başkanlığı tarikat ve cemaatlere nazaran daha fazla güvenilir bulunsa da genel olarak dini kurumlara duyulan güvende bir aşınma olduğu barizdir.

Bununla birlikte, dinin Türk toplumunda hala önemli bir rol oynadığını ve birçok insanın dini inançlarıyla güçlü bir şekilde özdeşleşmeye devam ettiğini belirtmek gerekir.

Araştırmamız, Türkiye'de dinin "kimlik" oluşturmada hala en önemli aidiyet unsuru olduğunu teyit etmekte ancak geleneksel dindarlık biçimlerinin yerini daha bireysel maneviyat biçimlerine bıraktığını göstermektedir.

Araştırma Hakkında

METODOLOJİ

Bu araştırma, 22-25 Temmuz 2022 tarihleri arasında PANORAMATR tarafından yapılmıştır.

Araştırmanın örneklem büyüklüğü 1358'dir. Örneklem hata payı (margin of error), %95 güven düzeyinde -tasarım etkisi (design effect) de dikkate alınarak- %3,5 olarak hesaplanmıştır.

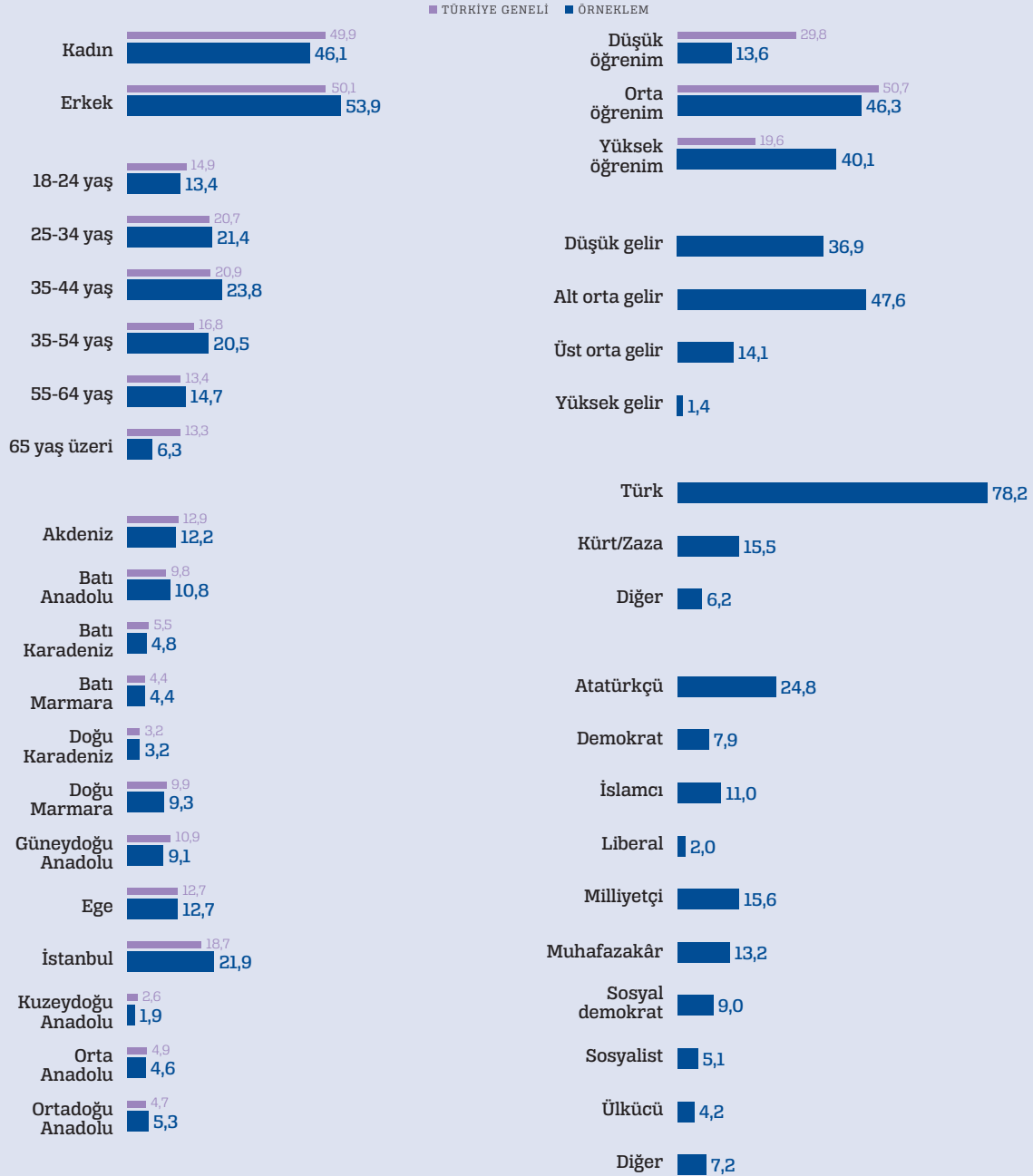
Katılımcılar rassal olarak seçilmiş ve cep telefonlarından ulaşılmıştır.

Araştırma sonuçlarının Türkiye evrenine genellenebilirliğini sağlamak için 18 yaş ve üstü nüfusa ilişkin TÜİK verileri (NUTS II. Düzey bölge nüfusu, yaş, cinsiyet ve eğitim) ile Yüksek Seçim Kurulu (YSK) tarafından yayınlanan 24 Haziran 2018 Genel Seçim resmî sonuçları kullanılarak ağırlıklandırma yapılmıştır.

■ Akdeniz	■ Batı Marmara	■ Ege	■ Kuzeydoğu Anadolu
■ B. Anadolu	■ Doğu Karadeniz	■ Güneydoğu Anadolu	■ Orta Anadolu
■ B. Karadeniz	■ Doğu Marmara	■ İstanbul	■ Ortadoğu Anadolu

KATILIMCI DAĞILIMI

İnsanlık küreselleşme, yeni teknolojiler, iklim değişikliği gibi herkesi yatay kesen dinamiklerin yanı sıra her bir ülkeyi farklı şekillerde etkileyen göç, terör, radikalleşme, eşitsizlik, yoksulluk gibi gelişmeler üzerinden yeni bir tecrübe yaşıyor. Bu tecrübe, birbirinden farklı düzeylerde de olsa, her ülke ve toplumun bilgi, olgu ve değer ile ilişkilerini yapısal olarak dönüştürüyor.

Bu dönüşüm sürecini anlamaya ve ulusal, bölgesel ve küresel gelişmelerle etkileşimini değerlendirmeye ihtiyaç var.

Ankara Enstitüsü ve İstanbul Politikalar Merkezi olarak Türkiye'nin de yakından hissettiği bu dönüşüm sürecinin toplumsal, siyasal ve ekonomik dinamiklerini anlamaya yönelik olarak Eşikteki Türkiye başlığı altında ortak bir araştırma ve etkinlik serisi düzenliyoruz.

Her ay gündemdeki gelişmeleri ve bu gelişmelerin toplumsal, siyasal ve jeopolitik yansımalarını değerlendirmeyi amaçlayan ortak toplantıların yanısıra toplumun siyasal eğilimlerinde yaşanan değişim ve dönüşümü anlamaya yönelik kamuoyu araştırmaları gerçekleştirilmeye hedefliyoruz.

Bu çerçevede, iki rapor yayınladık.

Evren Balta ve Hatem Ete imzasıyla Mart 2022'de yayınladığımız *Türkiye'de Demokrasi, Güvenlik ve Devlet Algısı* başlıklı araştırma/rapor bu çabanın ilk ürünüydü.

Ardından, Haziran 2022'de Ferhat Kentel ve Hatem Ete tarafından hazırlanan *Türkiye'de Milliyetçilik Algısı*'ni yayınladık.

Toplumun farklı dinamikler üzerinden anlama çabamızı yansıtan bu seriyi *Türkiye'de Dindarlık Algısı* başlıklı araştırma/rapor ile sürdürüyoruz.

Hatem Ete ve Abdullah Yargı tarafından hazırlanan bu çalışmada, toplumun din anlayışında ve dindarlık eğilimlerinde yaşanan değişim ve dönüşümü anlamaya yönelik önemli, dikkat çekici veriler bulacağımıza inanıyoruz.

TOPLUMSAL EĞİLİMLER-3